T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

BİREYLERİN İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYİ İLE BÜTÇELEME VE TASARRUF EĞİLİMİ: TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

Bilgen BEREKET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Melek YILDIZ

Çankırı – 2023

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

BİREYLERİN İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYİ İLE BÜTÇELEME VE TASARRUF EĞİLİMİ: TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

Bilgen BEREKET
ORCID: 0000-0003-0105-1443

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Melek YILDIZ

Çankırı – 2023

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ i
TEZ KABUL VE ONAY ii
ÖNSÖZ iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
KISALTMALAR vi
TABLOLAR LİSTESİ vii
ŞEKİL LİSTESİ x

1. GİRİŞ 1

2.OKURYAZARLIK KAVRAMININ GELENEKSEL VE İSLAMİ FİNANS AÇISINDAN İRDELENMESİ 3

2.1. Finansal Okuryazarlık Kavramının Tanımlanması 3

2.1.1. Geleneksel Finans Açısından Finansal Okuryazarlık 4

2.1.2. İslami Finans Açısından Finansal Okuryazarlık 7

2.2. Genel Olarak Finansal Okuryazarlık Kavramının Kapsamı 9

2.3. Finansal Açıdan Okuryazar Olmanın Önemi 15

2.3.1. Birey, Aile ve Toplum Açısından Önemi 16

2.3.2. Finansal Sistem ve Ekonominin Geneli Açısından Önemi 19

2.4. Finansal Okuryazarlığın Finansal Davranışlar Üzerindeki Etkisi 21

2.4.1. Tasarruf 22

2.4.2. Yatırım 24

2.4.3. Tüketim 26

2.4.4. Gelecek Planlaması 28

2.4.5. Sigorta Bilinci ve Sigorta Yaptırma 30

2.4.6. Borçlanma 32

3.KONUYA İLİŞKİN LİTERATÜR İNCELEMESİ 34

3.1. Finansal Okuryazarlık İle ilgili Yapılan Çalışmalar .....

3.2. İslami Finans Okuryazarlık İle İlgili Çalışmalar..... 38

3.3. Tez Çalışmasının Alan Yazına Muhtemel Katkısı..... 41

4.BİREYLERİN İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYİ İLE BÜTÇELEME VE TASARRUF EĞİLİMİ: TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ 43

4.1. Tez Çalışmasının Önemi ve Amacı..... 43

4.2. Tez Çalışmasının Kısıtları..... 44

4.3. Tez Çalışmasının Örneklemi, Veri Toplama ve Analiz Yöntemi 45

4.4. Tez Çalışmasının Hipotezleri..... 47

4.5. Bulgular ve Değerlendirme..... 48

4.5.1 Demografik Özellikler Açısından Frekans Dağılımları 48

4.5.2. İslami Finans Okuryazarlık Düzeyinin Değerlendirilmesi 51

4.5.3. İslami Finans Okuryazarlık Düzeyinin Tasarruf ve Bütçeleme Davranışı Üzerindeki Etkisi..... 69

5. SONUÇ VE ÖNERİLER..... 81

KAYNAKÇA 88

EKLER..... 99

ÖZGEÇMİŞ..... 105

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım "*Bireylerin İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi ile Bütçeleme ve Tasarruf Eğilimi: Türkiye Değerlendirmesi"* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

08 / 05 / 2023

Bilgen BEREKET

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bilgen BEREKET tarafından hazırlanan "Bireylerin İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi ile Bütçeleme ve Tasarruf Eğilimi: Türkiye Değerlendirmesi" başlıklı bu çalışma, 08.05.2023 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oybirliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman :	Doç. Dr. Melek YILDIZ	İmza: ……..
Üye	: Prof. Dr. İbrahim BOZKURT	İmza: ……..
Üye	: Doç. Dr. Canan DAĞIDIR ÇAKAN	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun …/…/ 2023 tarih ve …….. sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Finans ve Bankacılık bölümünün çok kıymetli Hocalarına; birikimlerinizi ve deneyimlerinizi bizlere sunmuş olduğunuz için tek tek teşekkür ederim. Tezimin en başından son anına kadar, tezimi şekillendiren, yanımda olan, desteğini, ilgisini, bilgisini, tecrübesini her an benimle paylaşan Sayın Doç. Dr. Melek YILDIZ Hocama sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca savunma sınavımda fikir ve önerilerini sunan değerli jüri üyesi Hocalarım; Sayın Prof. Dr. İbrahim BOZKURT ve Sayın Doç. Dr. Canan DAĞIDIR ÇAKAN'a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Her zaman yanımda olan ve bana inanan maddi ve manevi tüm desteklerini sağlayan sevgili aileme teşekkür ederim. Yine tez sürecim boyunca beni destekleyen herkese teşekkür ederim.

Son olarak yapılan bu tez çalışmasının araştırmacılara konuya ilgi duyan herkese katkısının bol olmasını dilerim.

08 / 05 / 2023

Bilgen BEREKET

ÖZET

Tezin Başlığı : Bireylerin İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi ile Bütçeleme ve Tasarruf Eğilimi: Türkiye Değerlendirmesi

Tezin Yazarı : Bilgen BEREKET

Danışman : Doç. Dr. Melek YILDIZ

Anabilim Dalı : Bankacılık ve Finans

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Kabul Tarihi : 08/ 05 / 2023

Bu çalışmanın amacı bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyini temel finans ve ekonomi, İslami finans prensipleri, katılım bankacılığı ve İslami finans ürünleri olmak üzere dört alt boyutta ölçmek ve İslami finans okuryazarlık düzeyinin bütçeleme ve tasarruf eğilimleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'de yaşayan 530 katılımcıya anket uygulaması yapılmış ve toplanan bu veriler SPSS 24 programıyla analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda bireylerin temel finans ve ekonomi bilgisi düzeyinin yüksek, İslami finans prensipleri bilgi düzeyinin düşük, katılım bankacılığı ve İslami finans ürünleri bilgi düzeylerinin ise orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ardından İslami finans okuryazarlık düzeyinin demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla dört alt boyut için ayrı ayrı analiz yapılmıştır. Buna göre bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi yaş, meslek, eğitim düzeyi, aylık gelir, ailelerinde finans sektöründe çalışan birinin olup olmaması, tercih edilen banka türü değişkenlerine göre her dört alt boyutta da farklılık göstermiştir. Bununla beraber bireylerin medeni durumu katılım bankacılığı bilgi düzeyinde, banka hesap sahipliği ise temel finans ve ekonomi bilgi düzeyinde anlamlı farklılık göstermezken faizli bankayı tercih eden bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi faizli bankayla çalışma nedenlerine göre hiçbir alt boyutta anlamlı şekilde farklılaşmamıştır. Çalışmada bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi bütçeleme ve tasarruf eğilimine göre de değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar tasarruf yapan bireylerin İslami finans prensipleri ve ürünlerine ilişkin bilgi düzeyinin daha yüksek olduğunu, yine her ay düzenli olarak tasarruf yapanların İslami finans prensipleri konusunda yılda bir defa tasarruf yapanlara göre daha başarılı olduğunu göstermiştir. Ayrıca tasarruf yapmayan bireylere gelecekte tasarruf planı olup olmadığı da sorulmuş ve görülmüştür ki yakın gelecekte tasarruf yapmayı planlayanların temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi tasarruf planı olmayanlardan daha yüksektir. Bireylere bütçe yapıp yapmadığı sorulduğunda ise aylık ya da haftalık bütçe yapanların temel finans ve ekonomi bilgisi ile İslami finans ürünlerine ilişkin bilgisinin bütçe yapmayanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Son olarak bireylere son altı ay içinde ödeyemediği ya da son ödeme tarihini kaçırdığı bir borcu olup olmadığı sorulmuştur. Buna göre, son altı ay içerisinde ödeyemediği veya son ödeme tarihini geçirdiği borcu olmayanların İslami finans prensipleri bilgi düzeyi, olanlara göre daha yüksekken katılım bankacılığı bilgi düzeyinde tam tersi bir sonuç elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal okuryazarlık, İslami finans okuryazarlığı, Tasarruf Davranışı, Bütçeleme Davranışı

ABSTRACT

Thesis Title **:** Individuals' Level of Islamic Financial Literacy and Budgeting and Savings Tendency: Turkey Evaluation

Author **:** Bilgen BEREKET

Supervisor **:** Assoc. Prof. Dr. Melek YILDIZ

Department **:** Banking and Finance

Thesis Type **:** Master's Thesis

Date **:** 08/ 05 / 2023

The aim of this study is to measure the Islamic financial literacy level of individuals in four sub-dimensions: basic finance and economy, Islamic finance principles, participation banking and Islamic finance products, and to reveal the effect of Islamic financial literacy level on budgeting and saving tendencies. For this purpose, a questionnaire was applied to 530 participants living in Turkey and these collected data were analyzed with the SPSS 24 program. As a result of the analysis, it has been determined that individuals have a high level of basic finance and economic knowledge, a low level of knowledge of Islamic finance principles, and a medium level of knowledge of participation banking and Islamic finance products. Then, separate analyzes were made for four sub-dimensions in order to determine whether the Islamic finance literacy level differs according to demographic characteristics. Accordingly, the Islamic finance literacy level of individuals differed in all four sub-dimensions according to age, occupation, education level, monthly income, whether there is a family member working in the finance sector, and the preferred bank type. However, while the marital status of the individuals didn't differ significantly in the level of participation banking knowledge, and the bank account ownership did not differ significantly in the level of basic finance and economy, the Islamic finance literacy level of the individuals who preferred the interest bank did not differ significantly in any sub-dimension according to the reasons for working with the interest bank. In the study, the Islamic finance literacy level of individuals was also evaluated according to their budgeting and savings tendency. The results show that individuals who save have a higher level of knowledge about Islamic finance principles and products, and those who save regularly every month are more successful in Islamic finance principles than those who save once a year. In addition, individuals who do not save were asked whether they have a savings plan in the future, and it was seen that the basic finance and economic knowledge level of those who plan to save in the near future is higher than those who do not have a savings plan. When individuals were asked whether they made a budget or not, it was understood that those who made a monthly or weekly budget had higher basic financial and economic knowledge and knowledge of Islamic finance products than those who did not. Finally, individuals were asked whether they had a debt that they couldn't pay in last six months or that they missed the due date. According to this, while the general knowledge level of Islamic finance principles, the knowledge level of Islamic finance principles of those who do not have debts that they couldn't pay in the last six months or have passed the due date, the general knowledge level of Islamic finance principles was higher than those who did, while the opposite result was obtained at the knowledge level of participation banking.

Keywords: Financial literacy, Islamic financial literacy, Saving Behavior, Budgeting Behavior

KISALTMALAR

PISA	Programme for International Student Assessment (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı)
OECD	Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
FODER	Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
İİF	İslami İlimler Fakültesinde
İİBF	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 4.1: Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımları 49

Tablo 4.2: İslami finans okuryazarlık düzeylerine ait normallik testi sonuçları .. 51

Tablo 4.3: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerine ait betimsel bulgular 51

Tablo 4.4: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin yaşlarına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait anova testi sonuçları 53

Tablo 4.5: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin mesleklere göre farklılaşmasının belirlenmesine ait anova testi sonuçları 55

Tablo 4.6: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin eğitim durumlarına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait anova testi sonuçları 57

Tablo 4.7: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin medeni duruma göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları 59

Tablo 4.8: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin aylık gelirlere göre farklılaşmasının belirlenmesine ait anova testi sonuçları 60

Tablo 4.9: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin ailelerinde finans sektöründe çalışan birinin olup olmamasına göre farklılaşmasının belirlenmesi 62

Tablo 4.10: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin banka hesap sahipliğine göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları 64

Tablo 4.11: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin çalışılan banka türü tercihine göre farklılaşmasının belirlenmesine ait anova testi sonuçları 65

Tablo 4.12: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin faizli bankayı tercih etme nedenine göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları 67

Tablo 4.13: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık alt boyutlarının birbirleriyle olan ilişkisinin belirlenmesine ilişkin korelasyon analizi..... 68
Tablo 4.14: İslami Finans Okuryazarlık Ölçeğinin Güvenirlik Analizi 68
Tablo 4.15: Katılımcıların tasarruf davranışlarına göre dağılımları 69
Tablo 4.16: Katılımcıların ne kadar sıklıkla tasarruf yaptıklarına göre dağılımları..... 69
Tablo 4.17: Katılımcıların tasarruf yapmama nedenlerine göre dağılımları..... 70
Tablo 4.18: Katılımcıların tasarruf yapma amaçlarına göre dağılımları..... 70
Tablo 4.19: Katılımcıların aylık ortalama tasarruf miktarlarına göre dağılımları . 71
Tablo 4.20: Katılımcıların tasarruflarını nasıl değerlendirdiğine göre dağılımları 71
Tablo 4.21: Tasarruf yapmayan katılımcıların yakın zamanda tasarruf yapma planlarının olup olmamasına göre dağılımları..... 72
Tablo 4.22: Yakın zamanda tasarruf yapmayı planlayan katılımcıların tasarruf planının ne kadar zaman sonra olabileceğine göre dağılımları 72
Tablo 4.23: Katılımcıların çevrelerindeki insanların (akraba, arkadaş, komşu) tasarruf yapmasından etkilenip etkilemediğine göre dağılımları 72
Tablo 4.24: Katılımcıların tasarruf davranışlarına göre dağılımları 73
Tablo 4.25: Katılımcıların aylık veya haftalık olarak bir bütçe hazırlayıp bu bütçe planına göre hareket etme/etmeme dağılımları 74
Tablo 4.26: Katılımcıların bütçeleme planlarına göre dağılımları..... 74
Tablo 4.27: Katılımcıların ödeme alışkanlıklarına göre dağılımı..... 75
Tablo 4.28: İslami finans okuryazarlık düzeyinin tasarruf davranışına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları 75
Tablo 4.29: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin tasarruf sıklığına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait anova testi sonuçları 76
Tablo 4.30: İslami finans okuryazarlık düzeyinin gelecekte tasarruf planına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları 77

Tablo 4.31: İslami finans okuryazarlık düzeyinin bütçe yapıp bu bütçeye göre hareket edip etmediğine göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları 78
Tablo 4.32: İslami finans okuryazarlık düzeyinin borç ödeme alışkanlıklarına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları 79
Tablo 4.33: Araştırma sonucunun özet görünümü 80

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1: Finansal Okuryazarlığın Üç Temel Bileşeni..... 10

1. GİRİŞ

Son yıllarda finans sisteminde yaşanan krizler ya da finansal sistemin maruz kaldığı darboğaz bireylerin finansal tercihlerini etkileyen faktörlerin irdelenmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bireyler finansal tercihlerini içinde bulundukları koşullara, anlık arzularına ya da sevinç, üzüntü gibi duygularına, çevreden edindikleri bilgiye ya da habere göre verebildikleri gibi finansal bilgisine dayanarak da oluşturabilmektedir. İşte rasyonel bireylerden de tam olarak beklenen finansal davranış da bilgi temeline dayanan ya da yeterli bilgisi olmadığı durumda uzman kişilerden tavsiye almasıdır. Zira finansal sistemde yaşanan serbestleşme ve küreselleşme ile beraber uzun yıllardır finansal sistemin büyük yatırımlar yaparak etkinliğini artırma çabalarından biri olan dijital dönüşüm finansal piyasaların ve araçların sayısını bir hayli artırmış, mevcut araçların işleyişinde değişikliklere yol açmıştır. Böyle bir ortamda ise bireylerin finansal davranışlarında bilgi daha önemli hale gelmiştir.

Finansal okuryazarlık olarak ele alınan kavram bireylerin faiz, enflasyon, hisse senedi, tahvil gibi konulara ilişkin bilgisini, finansal işlemlerle ilgili deneyim ve becerisini ifade etmektedir. Yapılan çalışmalarda da bireylerin finansal okuryazarlık düzeyi tespit edilirken bireylere yöneltilen sorular genel olarak enflasyon ve faiz hesaplaması, faizle işleyen yatırım araçlarını tanımlama ya da bu yatırım araçları arasındaki farkı anlama şeklindedir. Oysaki finansal okuryazarlığı ölçen bu sorular özellikle Müslüman nüfusu yoğun olan ülkelerde tek başına yeterli olmayacaktır. Bir başka ifadeyle yalnızca faiz esasına dayanan sorularla ölçülen finansal okuryazarlık düzeyi herkes için tam olarak bir anlam ifade etmeyebilir. Bunun sebebi bireylerin dini inancına uygun çalışan bankaları, borsa endekslerini ya da finansal araçları da tercih edebilme durumudur. Bilindiği üzere Türkiye'de bankacılık sisteminde mevduat ya da fon toplama yetkisi olan bankaları işleyiş bakımından mevduat bankaları ve katılım bankaları olmak üzere iki guruba ayrılmaktadır. Yine Türk borsasına bakıldığında faizsizlik prensibine göre işleyen katılım endeksi bulunmaktadır. Bununla beraber tahvil piyasasının faizsiz alternatifi sukuk, sigorta piyasasın da tekafül ve bireysel emeklilik sisteminde faizsiz araçlarla değerlendirilen bireysel emeklilik planları bulunmaktadır. O halde Türkiye gibi hem faizli hem de

faizsiz finansın olduğu sistemlerde geleneksel finansa ilişkin okuryazarlık düzeyinin yanı sıra İslami finansal okuryazarlık düzeyinin ölçülmesinin bireylerin finansal davranışlarını yorumlamada daha etkili olacağı söylenebilir. İşte bu nedenle bu çalışmanın konusu Türkiye'de yaşayan bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyini dört alt boyutta (temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi, İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi, katılım bankacılığı bilgi düzeyi ve İslami finans ürünleri bilgisi) ölçmek ve sahip olunan İslami finansal okuryazarlık düzeyi ile bütçeleme ve tasarruf eğilimi üzerinde etkisini tespit etmek amacıyla belirlenmiştir.

Beş bölümden oluşan tez çalışmasının birinci bölümü olan giriş yazısında, tezin konusunun önemi, tezin içeriği ile ilgili bilgilere yer verilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde finansal okuryazarlık kavramı, geleneksel finans ve İslami finans açısından iki farklı şekilde açıklandı. Ayrıca bu bölümde finansal okuryazarlık kavramının kapsamı finansal okuryazar olmanın bireyler, toplumlar finansal sistem ve ekonomi açısından önemi anlatıldı. Son olarak hem geleneksel finans hem de İslami finans açısından okuryazar olmanın çeşitli finansal davranışlar üzerindeki etkisi irdelendi.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise konuya ilişkin literatür incelemesi iki farklı şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda literatür incelenmesi geleneksel finansa dair okuryazarlık ile İslami finans okuryazarlık kavramları çerçevesinde yapılmaktadır. Tez çalışmasının alan yazına muhtemel katkısı yine bu başlıkta ele alınarak açıklanmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, tezin önemi, amacı, kısıtları, veri toplama ve analiz yöntemi açıklanmakta ve hipotezlerine yer verilmektedir. Yine bu bölümde yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgulara da yer verilmekte ve söz konusu bulgular yorumlanmaktadır. Ayrıca bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyi değerlendirilirken bütçeleme ve tasarruf eğilimi üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Beşinci bölümde ise, tezin amacı teorik olarak kısaca tekrar ele alındıktan sonra analizler sonucunda elde edilen sonuca ve bu sonuç ışığında İslami finans okuryazarlık düzeyinin artırılmasına yönelik bazı önerilere yer verilmektedir.

2. BÖLÜM

OKURYAZARLIK KAVRAMININ GELENEKSEL VE İSLAMİ FİNANS AÇISINDAN İRDELENMESİ

2.1. Finansal Okuryazarlık Kavramının Tanımlanması

Küreselleşme ve sermaye dolaşımındaki serbestlik ile finansal piyasalar arasındaki coğrafi uzaklık engeli ortadan kalkmıştır. Bunun bir sonucu piyasa katılımcılarının diledikleri piyasada işlem yapabilmesi ve çok çeşitli finansal araçlara ulaşabilmesi iken diğer sonucu da piyasa katılımcılarının finansal konulardaki bilgisi ve farkındalığının gündeme gelmesidir. Böyle bir ortamda bireyler finansal ürün ve hizmet alacakları piyasayı veya kuruluşu seçerken yeterli düzeyde finansal bilgi ve deneyime ihtiyaç duymaktadır. Daha mikro boyutta düşünüldüğünde bireyler şubeye gitmeksizin finansal işlem yapmak istediğinde uzman bir yardım almadan, diğer bir ifadeyle birey tek başına işlem yapabilecek bilgi ve deneyime sahip olmalıdır. Aynı zamanda bireyler söz konusu finansal işlemleri gerçekleştirirken hangi ürün ya da hizmeti seçeceğini bilecek ve maliyetini hesaplayabilecek düzeyde de bilgili olmalıdır. Aksi takdirde bireyler yanlış ya da kötü seçim, yanlış işlem, üçüncü şahısların hileli davranışları gibi birçok sebepten ötürü maddi zarara maruz kalacaktır.

Finansal bilgi ve deneyimin gerekliliğini bariz şekilde vurgulayan olay tüm dünyayı derinden sarsan ve alan yazında önemli bir kriz olarak anılan 2008 Küresel Krizidir. Kriz döneminde ve sonrasında yapılan birçok çalışma toplumların finansal bilgi açığına ve bu açığın nasıl giderilmesi gerektiğine odaklanmıştır. Bu şekilde alan yazına kazandırılan finansal okuryazarlık kavramı ise birbirinden farklı açılardan ele alınarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Öte yandan özellikle Müslüman nüfusun yoğun olduğu topraklarda İslami kurallara uygun şekilde yürütülen finansal işlemlerin yapılması ve finansal tüketiciler tarafından rağbet görmesi finansal okuryazarlık kavramının İslami açıdan da ele alınmasına neden olmuştur. İşte bu nedenle yapılan bu çalışmada finans alanında işlenen okuryazarlık kavramı geleneksel ve İslami finans olmak üzere iki farklı açıdan tanımlanacaktır.

2.1.1. Geleneksel Finans Açısından Finansal Okuryazarlık

Günlük yaşamın içinde birçok finansal karar almak zorunda olan bireyler karar alma sürecinde bazı sorulara yanıt aramaya çalışmaktadır. Söz konusu finansal kararları aşağıdaki gibi örneklendirebiliriz (Baysa ve Karaca, 2016, s110):

- Fon ihtiyacının karşılanacağı kurumun ve borçlanma araçlarının belirlenmesi
- Fon ihtiyacının karşılanmasında vadenin ve maliyetin hesaplanması
- Yatırım işlemlerinde enstrümanların seçilmesi
- Vade, risk ve getiri arasındaki ilişkiye göre yatırım yapılması
- Geleceğe yönelik kaygıları azaltacak uygun tasarruf aracının belirlenmesi
- Sosyal güvenlik sisteminin yanı sıra özel emeklilik sistemine duyulan ihtiyacın tespit edilmesi
- Rizikolara karşı tedbir alınması

Bireyler bu finansal kararları bazen sahip olduğu bilgi ve deneyime dayanarak bazen de finansal konularda uzman olan kişilere danışarak almaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki uzman kişilere danışarak finansal karar alınacak olsa da verilen tavsiyelerin anlaşılması ve doğru şekilde uygulanabilmesi de yine yeterli düzeyde finansal bilgi ve deneyim gerektirmektedir. O halde Baysa ve Karaca (2016)'nın da verdiği örnekten yola çıkarak finansal okuryazarlık kavramı bireylerin finansman desteğine ihtiyaç duyacağı zamanı ve bu talebi için başvuracağı kurumu belirleme, alacağı finansman desteğinin vadesini ve maliyetini hesaplayabilme, vade, risk ve getiri ilişkisine göre en makul yatırım kararını alma, bugünkü refah düzeyini koruyacak gelecek planlaması yapma, rizikolara karşı gerçekçi tedbirler alma gibi birçok finansal konuda bilgi, beceri ve yeteneğe sahip olması şeklinde tanımlanabilir.

Noctor vd. (1992)'ne göre finansal okuryazarlık paranın kullanılması ve yönetilmesine ilişkin bilinçli ve etkili bir şekilde karar verme yeteneğidir (Marcolin ve Abraham, 2006, s.2).

Finansal okuryazarlık kavramını bireylerin maddi refahını etkileyen finansal durumunu okuyabilme, analiz edebilme, yönetebilme ve tüm hususlarda iletişim kurabilme kabiliyeti olarak da tanımlamak mümkündür. Bununla beraber finansal

okuryazarlık finansal tercihlerin farkına varma, herhangi bir rahatsızlık duymadan ya da rahatsızlık duymasına karşın parasal ve finansal konular üzerinde tartışma, geleceğe ilişkin planlar yapma, genel ekonomik olayları ve bireylerin finansal kararları üzerinde etkisi olan diğer yaşamsal olayları yetkinlikle cevaplama, yorumlama becerisini de içeren bir kavramdır (Anderson vd., 2000, s.xii).

Bir başka tanımda ise finansal okuryazarlık tüketicilerin güçlendirilmesi ve aydınlatılması şeklinde ele alınarak bireylerin finansal konularda bilgi sahibi olması, finansal ürünleri değerlendirmede bilgisini kullanması ve bilinçli finansal kararlar vermesi olarak ifade edilmektedir (Kefela, 2010, s.205)

Alan yazında finansal okuryazarlık kavramı beş farklı kategoride de incelenmektedir. Birincisi finansal kavramlara ilişkin bilgi, ikincisi finansal kavramlar konusunda iletişim kurma becerisi, üçüncüsü bireylerin kendi finansını yönetebilme yeteneği, dördüncüsü makul finansal kararlar alabilme becerisi ve son olarak beşincisi de bireylerin gelecek dönemlerdeki finansal ihtiyaçlarına yönelik etkili planlama yapma konusunda duyduğu güvendir (Remund, 2010, s.279).

Finansal okuryazarlık kavramı sağlam finansal kararların alınması ve buna bağlı olarak da bireylerin finansal refahının sağlanması açısından gerekli olan farkındalık, bilgi, beceri, tutum ve davranışlar bütünüdür (Atkinson ve Messy, 2011, s.4).

Finansal okuryazarlık, bireylerin günlük hayatta kullandığı finansal araçları seçerken bilgi temeline dayanarak karar vermesini sağlayan yeterlilik düzeyi olarak tanımlanabilmektedir. Bu kavram uzun vadeli yapılan tasarruflarda ve yatırım kararlarında finansal farkındalığı da içermektedir (Temizel ve Bayram, 2011, s.73).

Xu ve Zia (2012) ise finansal okuryazarlığı bireylerin finansal ürünler, kurumlar ve kavramlar dahil olmak üzere sahip oldukları finansal farkındalık ve bilgi, bileşik faiz hesaplayabilme gibi finansal beceri ve daha genel kapsamda paranın yönetilmesine ve finansal planlama yapabilmesine ilişkin yeteneği olarak tanımlamıştır.

Finansal okuryazarlık kavramını bireylerin finansal kararların ve günlük hayatında karşılaştığı zorlukların üstesinden gelebilmesi için gerek duyduğu bilgi ve beceriler olarak da ele almak mümkündür. Kavramı makro düzeyde tanımlamak gerekirse,

finansal okuryazarlık bir ülkede yaşayan bireylerin finansal piyasalardaki günlük olaylarla ve işlemlerle başa çıkabilmesini sağlayan donanımı ifade etmektedir (Sohn vd., 2012, s.969).

Jumpstart ise finansal okuryazarlığı bireylerin yaşamları boyunca finansal açıdan güvenliğini sağlamak amacıyla finansal kaynaklarını etkin şekilde yönetmesinde bilgi ve becerisini kullanma kabiliyeti olarak tanımlamıştır. Alan yazına genel olarak bakıldığında finansal okuryazarlık kavramının hisse senedi ve tahvil ya da sabit ve değişken oranlı ipotek gibi finansal ürünlerin bilgisine; enflasyon, bileşik faiz, portföy çeşitlendirmesi, kredi skoru gibi finansal kavramların bilgisine; daha etkin finansal karar vermesi için bireylerin sahip olması gereken matematiksel ve aritmetik beceriye, bireylerin finansal planlama gibi belirli faaliyetlerde bulunabilmesine dayandırıldığı görülmektedir (Hastings, 2012, s.5).

Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA-Programme for International Student Assessment) kapsamında yapılan tanıma göre finansal okuryazarlık, finansal kavramlar ve riskler hakkındaki bilgi ve anlayışın yanı sıra finansal konularda daha etkin kararlar almak, bireylerin ve toplumun finansal refahını iyileştirmek ve ekonomik hayata katılımlarını sağlamak için gerekli olan bilgi ve anlayışı uygulayacak beceri, motivasyon ve güven anlamına da gelmektedir (OECD, 2014, s.33).

Finansal okuryazarlık, bilgi birikimi süreci olarak da ifade edilmektedir. Ancak söz konusu bilgi, belirli bir dönemde edinilmemektedir. Aksine bilgi birikimi süreci bireylerin çocukluktan emeklilik dönemine kadarki bilgi düzeyini kapsamaktadır (Çam ve Barut, 2015, s.64). O halde bireylerin erken dönemlerde edinmeye başladığı finansal bilgiyi emeklilik dönemine kadar artırmasıyla oluşan finansal okuryazarlık bilgi, deneyim ve beceri kazanma süreci olarak da ifade edilebilir.

Finansal bilgi düzeyi olarak da ifade edilen finansal okuryazarlık, bireylerin günlük yaşamlarında kullandıkları finansal ürünü sahip oldukları bilgiye dayanarak tercih etmelerine olanak sağlayacak yeterliliği göstermektedir. Öte yandan finansal okuryazarlığın temelinde bireylerin uzun vadeli tasarruf yapma, yatırım

planlamasında rasyonel şekilde karar alma davranışı da bulunmaktadır (Er vd., 2017, s.76).

2.1.2. İslami Finans Açısından Finansal Okuryazarlık

Finansal tüketiciler kullanacakları ürün ve hizmet ya da bunları satın alacağı kurumu tercih etme sürecinde bazen çevresinin yani eş, dost ve akrabanın eğilim ya da sözlerinden etkilenmekte bazen de maliyet ve zaman avantajı, erişim ve kullanım kolaylığı gibi hususları göz önünde bulundurmaktadır. Bu hususlar hemen her finansal tüketici için genel kriterler olabilmektedir. Ancak bazı finansal tüketiciler bunların yanı sıra dini hassasiyetlerini de göz önünde bulundurarak ya da dini hassasiyetini önceleyerek bir finansal tercihte bulunabilmektedir. İşte bu hassasiyete sahip tüketicilerin ihtiyacını karşılamak amacıyla İslami esasa göre işleyen finansal sistemin ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur.

İslami finansın prensipleri İslam dininin kurallarını temel almaktadır. Bu nedenledir ki bu sistemi anlayabilmek için bireylerin hem İslam dinine ilişkin hem de finansal bilgiye yeterli düzeyde hakim olması gerekmektedir. Aksi durumda İslami esasa göre işleyen bu finansal sistem geleneksel olarak sürdürülen finansal işlemlere benzetilmeye veya finansal tüketiciler tarafından eleştirilmeye devam edecektir.

Bir önceki bölümde de görüldüğü üzere finansal okuryazarlık kavramı birçok çalışmanın konusunu oluşturmuş ve çeşitli açılardan ele alınarak tanımlanmıştır. Ancak tanımlardan yola çıkarak finansal okuryazarlık kavramı kapsamında bireylerin faiz ya da faizle işleyen ürün ve hizmetlere yönelim gösterdiği varsayılmakta ve bu ürün ve hizmetlere ya da kavramlara hakim olması beklenmektedir. Söz konusu finansal okuryazarlık kavramının tanımlanmasında ya da ölçülmesinde İslami finansın prensiplerine, işleyişine, ürün ve hizmetlerine yer verilmemektedir. Ancak dünya nüfusu içerisinde Müslüman nüfusun oranı azımsanamayacak seviyelerdedir[1]. Bu nüfus içerisinde de İslam dininin gerekliliklerini, diğer bir ifadeyle emir ve yasaklarını kendisine düstur edinen ve faizden ya da faize dayanan ürün ve

[1] Yapılan bir habere göre İslam dini, Hristiyanlık'tan sonra en çok inanılan dindir ve İslam dinine inanan nüfus 1.57 milyardır. Bu da dünya nüfusunun %23'üne tekabül etmektedir (https://www.haberler.com/haberler/musluman-olan-ulkeler-dunya-da-hangi-ulkeler-13869110-haberi/)

hizmetlerden kati şekilde uzak duran bir nüfus olduğu göz ardı edilemez. Bu bireylerin finansal sistemin dışında kalmaması, beklentilerine ve yaşam tarzına, inancına uygun olan kurumların, ürün ve hizmetlerin farkına varabilmesi de İslami finansa ilişkin bilgiye, beceriye ve deneyime sahip olması ile mümkün olacaktır. Bir başka ifadeyle İslam dinine mensup olan bireylerin geleneksel olarak işleyen finansal sistemi bilmeleri kadar İslami finansın işleyişini, prensiplerini, ürün ve hizmetlerini de biliyor olması gerekmektedir. Ancak burada belirtmek gerekir ki İslami finans sistemi her ne kadar İslam diniyle anılsa da esasen Müslüman olmayan bireylerce de tercih edilebilir bir sistemdir. Kaldı ki yaşanan finansal kriz dünyanın yeniden İslami finansa odaklanmasına, dolayısıyla İslami finans sisteminde sadece Müslümanların değil Müslüman olmayan bireylerin de tercih edilebileceği finansal araçların ve varlıkların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu nedenle de bireylerin mensup olduğu dine bakmaksızın söz konusu yatırımcıların portföylerini yönetebilmeleri, tercih edecekleri araçların ve varlıkların özelliklerini ya da farklılıklarını anlamaları gerekmektedir (Abdullah ve Anderson, 2015, s.80).

Bireylerin İslami finans okuryazarı olabilmesi için hangi konularda bilgi, beceri ve deneyime sahip olması gerektiği alan yazındaki çalışmalarda yapılan tanımlardan anlaşılmaktadır. Bu tanımlardan birkaçına aşağıda yer verilmiştir.

Rahim vd. (2016), alan yazında İslami finansal okuryazarlığa ilişkin yeterince araştırma olmadığı gerekçesiyle İslami finansal okuryazarlık kavramını tanımlarken OECD'nin finansal okuryazarlık kavramı için yaptığı genel tanımdan yola çıkmıştır. Buna göre İslami finansal okuryazarlık, bireylerin finansal bilgisini, becerisini ve tutumunu İslami kurallara uygun şekilde finansal varlıklarını yönetmede kullanma kabiliyeti olarak açıklanabilmektedir (Rahim vd., 2016, s.33).

Bir başka tanıma göre İslami finansal okuryazarlık, bireylerin İslami esaslara uygun şekilde finansal karar alma davranışını etkileyen İslami finansal bilgi ve hizmetlerin temellerini anlayabilmesi için gerekli olan bir dizi bilgi, farkındalık ve beceri düzeyidir (Antara vd., 2016, s.199).

Abdullah ve Abdul Razak (2015) ise İslami finansın kapsamı çerçevesinde bir tanımlama yapmıştır. Buna göre İslami finansal okuryazarlık kavramı gelecek

dönemde ya da acil durumlarda kullanmak amacıyla yapılan tasarruf gibi para ve varlık yönetimi; tekafül, emeklilik planlaması ve İslam hukukuna uygun yatırımları kapsayan finansal planlama; hayır kurumlarına ve vakıflara yapılan bağış ile sadaka; zekat, miras hukuku ve vasiyet ile ilgili işlemleri içermektedir (Abdullah ve Abdul Razak, 2015, s.65).

Abdullah vd. (2017) ise İslami finansı anlamanın Müslümanlar açısından dini bir görev olduğunu ifade ederek İslami finansal okuryazarlık kavramını temeli İslami hukukuna dayanan finansı anlama yeteneği olarak tanımlamıştır (Abdullah vd., 2017, s.70).

İslami finansal okuryazarlık, bireylerin İslami finansal ürünlere ilişkin karar alma sürecini desteklemek için gerekli olan br bilgi düzeyi olarak da nitelendirilmektedir (Ahmad vd., 2020, s.961).

Bir başka tanıma göre ise İslami finansal okuryazarlık, geleneksel finansa göre tanımlanan okuryazarlık kavramında olduğu gibi bireylerin birikim, yatırım, emeklilik planlaması, banka tercihi gibi birçok finansal kararına ve davranışına yön veren önemli bir etkendir (Yıldız, 2020, s.731).

Tüm bu tanımlamalar ışığında İslami finansal okuryazarlık kavramını bireylerin finansal işlemlerini İslami esaslara göre faaliyet gösteren finansal kuruluşlarda gerçekleştirebilmesi için gerek duyduğu bilgi, beceri ve deneyim olarak tanımlamak mümkündür. Öte yandan İslami finansal okuryazarlık, faiz ya da İslam dini esasına göre işleyen ürün ve hizmetler arasındaki farka ilişkin farkındalığı, İslami finansın prensiplerine ve kavramlarına hakim olmayı da içermektedir. Son olarak İslami finansal okuryazarlık bireylerin parasını, rizikosunu ve geleceğini İslami finansın prensiplerine uygun şekilde yönetebilme becerisini ifade etmektedir.

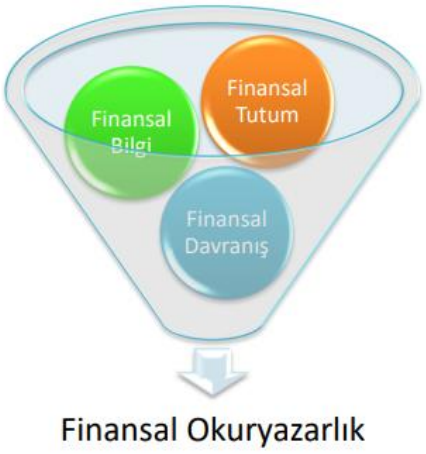
2.2. Genel Olarak Finansal Okuryazarlık Kavramının Kapsamı

Finansal okuryazarlık, birçok ülkede yapılan araştırmaların odak noktası halindeyken kavramsal çerçeve finansal bilgiyi, anlayışı, becerileri, yeterlilikleri, tutum ve davranışları da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Hatta finansal okuryazarlık kavramının içeriğini daha genişletmek amacıyla bazı araştırmalarda finansal

yeterlilik kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Finansal açıdan yeterli olan bireylerin bütçe yapmak, yaşlılık dönemini planlamak ve birikim yapmak gibi finansal davranışları sergilemesi beklenmektedir. Finansal yeterliliğe sahip olma aşaması ise bilginin beceriye, becerinin tutuma ve tutumun da davranışa dönüşmesiyle bağlantılıdır. Kempson (2008)'ın da ifade ettiği gibi finansal açıdan yeterli olan bireyler finansal fırsatların farkındadır. Öte yandan bu bireyler yardım alması gerektiğinde nereye gideceğini de bilmekte ve bilinçli seçimler yapmaktadır. Finansal yeterliliğin artırılması için uygun bir ortam bu beceri teşvik ederken bireylerin de finansal refahı iyileşmektedir (Holzmann, 2010, s.4). Bu açıklamalardan hareketle finansal okuryazarlığı oluşturan bileşenlerin bilgi, tutum ve davranış olduğu ifade edilebilir.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB) de finansal okuryazarlığın üç temel bileşeni olduğunu ifade etmektedir. Aşağıda yer alan Şekil 1 ile söz konusu bileşenler gösterilmiş ve ardından açıklamalarına yer verilmiştir.

Şekil 2.1: Finansal Okuryazarlığın Üç Temel Bileşeni

Kaynak: TBB, Bilgi Bankası, Finansal Okuryazarlık Nedir? (https://foy.tbb.org.tr/finansal-okuryazarlik-nedir)

Finansal bilgi: Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği (FODER) sanayi devrimiyle birlikte kentleşmenin arttığını, toplum yapısının değiştiğini, finansal değerlere farklı anlamlar yüklendiğini ve tüm bunlara bağlı olarak da bilgi toplumuna geçişin hız kazandığını ifade etmektedir. Bilginin demokratikleştiği bu süreçte halkın da aydınlandığı ve edindikleri daha fazla bilgiyle daha akılcı tercihlere yapmaya

başladıkları görülmüştür. Halkın yaşadığı bu aydınlanma kendisini sadece kültürel unsurlarda değil finansal konularda da göstermiştir. Bilhassa sanayi devriminden sonra emek yoğun şekilde üretim yapanlar ürettiğinin karşılığını alamayınca toplumda tatminsizlik, memnuniyetsizlik ve yabancılaşma duygusuna maruz kalmıştır. Ancak bilginin küreselleşmesi sanayi devriminin getirdiği ulus devlet anlayışını ortadan kaldırmış ve tek bir dünya oluşturmuştur. Bununla beraber bilgi toplumunda ticari süreçlerin karmaşıklaşması, bireyselleşme ve postmodernite bireylere finansal özgürlük getirmiş, beşeri sermayeyi öne çıkarmış ve uzun vadeli ekonomik faaliyetleri ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla finansal bilgi edinme, bu bilgiyi kullanabilme ve yönetebilme, iktisadi risklerini okuyabilme becerisine sahip bireyler tasarruf ve yatırım yönelimlerini de bu becerilerine göre şekillendirmektedir (https://www.fo-der.org/bilgi-toplumunda-finansal-faktorler-ve-finansal-okuryazarlik/).

Finansal bilginin kazanılması ise özellikle erken yaşlarda başlayan ve yaşam boyu öğrenme ilkesiyle devam eden finansal eğitimle mümkün olabilmektedir. Aksi taktirde bireyler ihtiyaç duyduğu finansal bilgiyi yakın çevresinden, uzman olmayan kişilerden ya da sosyal medya gibi bilen ile bilmeyen arasındaki farkın anlaşılması zor olan platformlardan öğrenmesi söz konusu olacaktır. Bu da bireylerin finansal hatalara açık olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Özetle finansal eğitimin olmadığı ortamda finansal cehalet galip gelmektedir. Ancak burada belirtmek gerekir ki finansal eğitim bireye bilginin yanı sıra beceri de kazandırmakta ve bilgi ve becerinin finansal eğitim yoluyla finansal tutum ve davranışa yansıması sağlanmış olmaktadır (Gökmen, 2012, s.21).

Doğru ekonomik kararı vermesi beklenen finansal okuryazar bireylerin ihtiyacı doğru bilgidir. Ancak unutulmamalıdır ki bilgi, doğru karar için her zaman tek başına yeterli değildir. Bireyler bilgiyi doğru karara dönüştürebilmek için önemli bir kısmı sayısal becerilerden oluşan bilişsel yeteneklere de sahip olmalıdır. Böylece ailesinden, çevresinden, eğitim ve iş hayatından edindiği bilgiyi bilişsel yetenekleriyle harmanlayabilen bireyler daha etkili finansal kararlar verebilecektir (Yıldırım ve Özbek, 2021, s.698).

Bireylerin ekonomik kararları veya karşılaştıkları finansal olaylarda ihtiyaç duydukları finansal bilgi, finansal okuryazarlığın belirlenmesinde kullanılan unsurlardan biridir. Finansal açıdan okuryazar kabul edilen bireylerin bütçe, sigorta, tasarruf, yatırım, kredi, basit ve bileşik faiz, risk, getiri, bilanço, enflasyon gibi temel finansal kavramları bilmesi beklenmektedir (Sarıgül, 2019: 4). Ancak daha önceki başlıklarda da değinildiği üzere finansal okuryazarlığı sadece faizle işleyen sisteme göre düşünmemek gerekir. Dolayısıyla finansal açıdan okuryazar olan bireylerin finansal kurumların işleyişine, faaliyet konusuna göre farklılıklarını bilmesi, bu kurumları birbirinden ayırt etmesi de gerekmektedir. Bunlardan farklı olarak İslami finansın prensiplerine, fon toplama ve kullandırma yöntemlerine hakim olan bireyler de İslami finans özelinde okuryazar sayılabilmektedir. Görüldüğü üzere geleneksel finans ya da İslami finansa ilişkin okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi bireylerin ilgili finans alanında ne kadar bilgi sahip olduğu ile ölçülmektedir.

TBB'ye göre bireylerin finansal açıdan okuryazar olduğunu gösteren bilgi temelli göstergeler şunlardır (https://foy.tbb.org.tr/finansal-okuryazarlik-nedir):

- Dört işlem yapabilme becerisi
- Enflasyon ile satın alma gücü arasındaki ilişkiyi anlayabilme
- Basit ve bileşik faiz hesaplaması yapabilme
- Risk-getiri ilişkisine hakim olma
- Riski dağıtmanın sağladığı yararı bilme

Finansal tutum: Tutum, herhangi bir durum, olay, nesne veya kişiye karşı tavır ve davranış sergilemeye hazır olma durumudur (İnceoğlu, 2011, s.16). Bu tanımdan yola çıkarak bireylerin finansal olaylara, duruma ya da habere karşı gösterdiği tavır ve davranışın da finansal tutum olduğu ifade edilebilir. Örneğin, bireyler herhangi bir ülkede ortaya çıkan kriz, gelir düzeyinde yaşanan azalış ya da artış, finansal piyasalar ya da enstrümanlar hakkında çıkan bir haber, yakın çevreden alınan ve doğru olduğuna inanılan bir duyum, Covid-19 gibi tüm dünyayı etkisi altına alan bir sağlık krizi, fiyatlar genel seviyesindeki ciddi artış gibi birçok durum karşısında finansal tavrını değiştirebilmektedir.

Finansal tutum, bireylerin gelecek planlaması ve tasarruflarıyla ilgilidir ve bu yönüyle finansal okuryazarlığın önemli bir unsurudur. Bireyler daha önceki deneyimlerine dayanarak parasını temkinli şekilde kullanma, tüketimini idareli gerçekleştirme, gelecekteki yaşamı için bugünden birikim yapma ve bunlara benzer şekilde düzenli bir tutum içinde olabilmektedir (Alkaya ve Yağlı, 2015, s.588).

Farklı boyutları olan finansal tutumlar, bireylerin finansal davranışlarını etkileyen yönelimlerdir. Doğaldır ki bireylerin finansal tutumları karakterine, eğitim düzeyine, aile yapısına, çevresine ve mesleğine göre değişebilmektedir (Karaağaç, 2015, s.59-60). Bununla beraber bireylerin hayatındaki kişilere, icra ettiği işine, doğaya ve olaylara karşı sergilediği tutum ve davranışlarında bireysel olarak hissedeceği mutluluk ve tatmin önemli bir rol oynamaktadır (Ünal ve Koyun, 2020, s.27).

Bireylerin yaşamı sadece ekonomik boyutuyla ele alındığında yaşanan finansal krizlerin de etkisiyle son yıllarda gündemde olan finansal refah ve finansal okuryazarlık konuları karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan bireylerin beklentileri küreselleşme, medya ve kitle iletişim araçları ile insanların yaşamlarına ilişkin işitsel ve görsel bilgiye erişim sayesinde artış göstermektedir. Toplumun bir kısmının yaşadığı yoksulluk ve sefalete rağmen diğer bir kısmının marjinal tatmin arayışında olması ise gelir dağılımındaki bozulmayı gözler önüne sermektedir. Elbette insanların hırsı ve aç gözlülüğü nedeniyle hep daha iyisini ve daha fazlasını istediği de göz ardı edilmemelidir. İnsanlar bir taraftan savurgan ve tüketim odaklı davranırken diğer taraftan da kıt kaynakları etkin kullanma gayreti göstermektedir (Ünal ve Koyun, 2020, s.27). İşte bu durumda insanların finansal tutumları finansal refahları üzerinde etkili olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle sadece tüketim odaklı ve anlık, kısa dönemli tatmin arayışında olan bireylerin geleceğe dönük pozitif finansal tutum içerisinde olması pek de mümkün değildir. Ancak bugünü kadar yarınını da planlayan, geçiminden sorumlu olduğu bireyleri de düşünerek bütçe planlaması, tasarruf ve yatırım yapan bireylerin finansal tutumu bilinçli finansal tüketicilerden beklendiği gibi pozitif bir görünümdedir.

TBB ise finansal açıdan okuryazar olan bireylerin aşağıda sıralanan finansal tutumlara sahip olduğunu ifade etmektedir (https://foy.tbb.org.tr/finansal-okuryazarlik-nedir):

- Parayı kısa vadede harcamak yerine uzun vadede tasarruf eder
- Gelirini harcarken geleceği de düşünerek idareli hareket eder
- Parayı yalnızca harcama aracı olarak değil saklama aracı olarak da görür

Finansal davranış: Sam vd. (2012) finansal davranışın bireylerin finansal bilgisinin yanı sıra motivasyon, risk toleransı, harcama ve tasarruf eğilimi gibi psikolojik değişkenlerin birleşimi olduğunu ifade etmektedir (Ünal ve Düger, 2015, s.216). Bireyler kendi finansını yönetme sürecinde finansal davranış modelini deneme yanılma yoluyla da geliştirebilmektedir. Öte yandan bireyler finansal davranışlarını ve tüketime yönelik eğilimlerini sosyal öğrenme teorisi olarak bilinen sosyalizasyon ile çocukluk ve gençlik çağlarında ailelerinden kazandığı ve öğrendiği davranışlara göre şekillendirmektedir. Dolayısıyla bireylerin çocuk yaşta edindiği deneyimler sonraki yaşamında sergileyeceği finansal davranış modelini belirlemektedir (Gönen ve Özmete, 2007, s.58). Dolayısıyla bireylerin gösterdiği finansal davranışın temelinde anne babasından gördüğü harcama, biriktirme, risk alma gibi birçok davranış bulunmaktadır. Öyle ki bazı bireylerin yatırım işlemlerinde tercih ettiği finansal enstrüman ya da bankacılık işlemlerini gerçekleştirdiği banka türü bile yine anne babasının tercihleriyle benzerlik gösterebilmektedir.

Bireyler günlük yaşamı içerisinde birçok finansal davranışta bulunmaktadır. Bu davranışlar ve sonuçları ise çeşitli olay, durum ve duyguya göre değişiklik gösterebilmektedir. Sergilenen finansal davranış finansal bilgisi yeterli olan bireylerde finansal açıdan iyi, finansal bilgisi yeterli olmayan bireylerde ise kötü sonuçlar doğurabilmektedir. Finansal bilginin yanı sıra finansal moralitesi yüksek olan bireyler borçlandığında ödemelerini düzenli olarak gerçekleştirirken finansal moralitesi düşük olan bireyler borcun geri ödemesini düzensiz yapabilmekte ve ek faiz maliyetlerine katlanabilmektedir. Geleceğe yönelik öngörüsü ve tedbir alma gayreti olan bireyler bugünkü gelirini harcarken daha dikkatli davranmakta, gelirinin harcanmayan kısmını ayırma mantığıyla değil satın alma davranışında ihtiyaçlarını isteklerinden ayırt ederek gelirini harcamadan önce tasarruf yapmayı ve bu tasarrufu da uzun vadede tatmin eden miktarda kazanç getirecek yatırıma dönüştürmektedir. Bireylerin gelecek planlaması yapmaması ya da bugünkü ve gelecekteki gelirini istek ve ihtiyaç ayrımı yapmadan harcaması da bir finansal davranıştır, ancak bu davranış sonucu kötü olabilecek bir finansal davranış olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin

önem arz eden bir başka finansal davranışı da borçlanmayla ilgilidir. Kimi bireyler ev, araba, arsa gibi menkul ya da gayrimenkul alımlarını krediyle finanse etmek istediklerinde kendisi için en uygun vade ve maliyet tercihinde bulunabilirken kimisi de bu davranışını içinde bulunduğu koşullara, ekonomik konjonktüre göre şekillendirme konusunda zorluk çekmekte ya da o andaki duygu ve isteklerinin baskısıyla kötü bir borçlanma kararı verebilmektedir.

Buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere finansal bilgi, tutum ve davranışlar birbirini besleyen ve bireylerin finansal okuryazarlık düzeyini oluşturan birtakım bilgi, beceri ve yetenekten ibarettir. Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de finansal okuryazarlık üzerine çeşitli çalışmalar yapılmakta ve bireylerin finansal açıdan okuryazarlıklarının gelişimi finansal kuruluşlar, karar vericiler ile düzenleyici kurumlar tarafından önemli bir sorumluluk olarak görülmektedir.

TBB'ye göre finansal açıdan okuryazar olan bireylerin sergileyeceği finansal davranışlar şöyledir (https://foy.tbb.org.tr/finansal-okuryazarlik-nedir):

- Düşünerek satın alma
- Borçları zamanında ödeme
- Bütçe yapma
- Uzun vadeli finansal hedefler belirleyerek bu hedeflere ulaşma gayreti
- Gelirin yetersiz olması halinde borçlanma

2.3. Finansal Açıdan Okuryazar Olmanın Önemi

Gelişmiş ve gelişmesi devam eden ülkelerin ortak sorunlarından biri de finansal bilgi düzeyinin yetersizliği ve bireylerin de bu bilgi yetersizliğinin farkında olmamasıdır (Kılıç vd., 2015, s.131). Bireylerin finansal bilgi, beceri ve deneyime sahip olması, diğer bir ifadeyle finansal açıdan okuryazar olması bireyin kendi finansal durumuna, ailelerine ve topluma katkı sunduğu gibi ekonominin tamamına ve finansal sisteme de olumlu şekilde yansımaktadır. Bu kapsamlı önemi nedeniyle hızlıca dünyanın baş gündemleri arasında yerini almış ve ülke yönetimleri, düzenleyici kurumlar ve finansal kuruluşlar finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi ve artırılmasına yönelik adımlar atmıştır.

2.3.1. Birey, Aile ve Toplum Açısından Önemi

Finansal okuryazarlık, finansal tüketicilerin ve yatırımcılarının finansal ürünlere ve kavramlara ilişkin bilgisini ve anlayışını geliştirdiği, bilgi, yönlendirme ve tarafsızca yapılan tavsiyeler sayesinde finansal risklerin ve fırsatların farkına vardığı, tercihlerini bilinçli şekilde yaptığı, finansal konularda yardım alacağı yeri öğrendiği ve finansal refahını temin etmek amacıyla diğer etkin faaliyetleri gerçekleştirdiği bir süreçtir (Temizel, 2010, s.6-7).

Uzun vadeli etkileri olan ve önemi giderek artan finansal okuryazarlığın toplumu oluşturan bireyleri ve bir bütün halinde toplumu yakından ilgilendirdiği açıktır (Temizel ve Bayram, 2011, s.74). Finansal açıdan okuryazar olan bireyler kendi finansını geleceğini emniyet altına alacak ve kazanç sağlayacak şekilde yönetebilmektedir. Bu beceriye sahip olan bireyler geçiminden ve geleceğinden sorumlu olduğu diğer aile üyelerinin de geleceğini planlayarak onların da refah düzeyine olumlu katkılar sunan kararlar verebilecektir. Bununla beraber bir toplumda finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan birey sayısı arttıkça toplumun da bir bütün halinde finansal erişimi, bağımsızlığı, refahı ve performansı artacaktır. Böyle bir ortamda bireylerin yaşadıkları ülkenin finansal sistemine olan güvenleri de sağlanmış olacaktır.

Finansal yapıdaki değişimle beraber çeşitlenen finansal enstrümanlar, yöntemler ve uygulamalar finansal okuryazarlığın önemini vurgularken bireylerin finansal güvenliklerini sağlama arzusuyla birlikte finansal okuryazarlığın gelişimi devam etmiştir. Öte yandan kredi kartı ve krediler, sigorta, bireysel emeklilik planları, finansal verileri takip etme ve kayıt altına alma gibi birçok finansal hizmete ilişkin bilgi açıklarının kapatılması önemlidir. Zira finansal okuryazarlık düzeyi ne kadar yüksek olursa bireylerin ürün ve hizmetlerin işleyişi ve menfaatlerine uygunluğu konusundaki farkındalığı da o kadar yüksek olur ve doğaldır ki bu durum bireylerin finansal kararlarında önemli bir rehberdir. Ayrıca bireylerin finansal okuryazarlık düzeyi arttığında finansal sistem hakkındaki bilgi düzeyleri ve finansal riskleri yönetme becerileri de artmaktadır (Temizel ve Bayram, 2011, s.74).

Yaşamları boyunca para ve parasal konularda birçok karar alan birey bu kararlarının olumlu ya da olumsuz sonuçlarıyla karşılaşmaktadır. Finansal açıdan bilgisiz olan bireyler finansal ürünleri anlayamadığından karar alma ya da işlemi gerçekleştirme sürecinde zorlanmaktadır. Öte yandan finansal okuryazarlık düzeyi düşük olan ülkelerde tüketim davranışlarındaki bilinçsizlik ve borçlanma kararlarındaki kontrolsüzlük yüksek maliyetlere yol açtığından o toplumdaki bireylerin çalışma ve aile hayatının yanı sıra emeklilik dönemleri olumsuz etkilenebilmektedir. Ancak finansal okuryazar bireyler finansal seçenekleri analiz edebildiğinden ya da bu seçenekler hakkında müzakere edebildiğinden finansal uygulamalar ve kararlar bağlamında sorun teşkil edecek her tür hareketten kaçınmaktadır. Bununla beraber finansal okuryazar bireyler ekonomideki değişimleri ya da gelişmeleri yorumlayabilme becerisine sahip olduğundan finansal kararlarını etkinlikle alabilmektedir. Dolayısıyla bu bireylerin hem kendilerinin hem de çevresindekilerin ekonomik huzurunu ve refahını sağlayabilecek şekilde davranması mümkündür (Yılmaz ve Kaymakçı, 2021, s.142).

Bireyler tedbir almak ya da acil ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla nakit olarak tuttukları tasarruftan herhangi bir kazanç elde etmemektedir. Ancak tasarruflarını finansal enstrümanlarla yatırıma dönüştürmeyi tercih eden bireyler yatırımındaki değer artışından kaynaklı kazancın yanı sıra yatırımlarının vadettiği getiriyi de elde edebilecektir. Dolayısıyla bireylerin tasarruflarının bir kısmını ihtiyat amaçlı saklaması bir kısmını da yatırıma dönüştürmesi en doğru finansal karar olacaktır. Kaldı ki bireylerin aldığı küçük veya büyük finansal kararlar yaşam kalitesinin önemli bir belirleyicisidir. O halde bireylerin aldığı finansal kararların doğruluğunun yaşamlarını olumlu yönde etkileyeceği, aksi bir durumun ise olumsuz sonuçlara yol açabileceği ifade edilebilir. Öte yandan tüketim davranışları ile finansal kararların karşılıklı etkileşim halinde olduğu düşünüldüğünde söz konusu bu kararların bireyin veya ailenin refahı üzerinde etkili olacağı açıktır (Bozçelik, 2020, s.468-469). Elbette ki tüm bunlar için bireylerin finansal okuryazar olması gerekmektedir. Zira finansal açıdan okuryazar olan bireyler finansal kararlarını bilgi, beceri ve deneyimine dayandırarak kazanç sağlayacak şekilde alabilecektir. Sonuç olarak bireylerin hem kendi finansal durumu hem de geçimi ve geleceğinden sorumlu olduğu ailesinin

finansal durumunu iyileştirmesi için finansal bilgi, beceri ve deneyime sahip olması büyük bir önem taşımaktadır.

Toplumu oluşturan gruplar içerisinde gençler, ebeveynler, emeklilik planı içinde olan çalışanlar ve yaşlılar bulunmaktadır ve bu grupların her biri için finansal okuryazar olmak bir gerekliliktir. Ancak söz konusu bu grupların farklı finansal araçlara ihtiyaçları bulunmaktadır (Ceylan, 2020, s.13-14). Kullanılan ya da ihtiyaç duyulan finansal araçlar bireylerin yaşına, statüsüne veya sahip olduğu diğer varlıklara göre de değişiklik arz edebilmektedir. Örneğin genç yetişkinler özellikle işe başladıkları ilk yıllarda henüz yeterli miktarda tasarrufu olmadığından araç ya da konut kredisi kullanma ihtiyacı duymaktadır. Öte yandan çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlama gayreti olan bazı ebeveynler 18 yaşın altındaki çocukları için bireysel emeklilik planı yaptırmayı tercih etmektedir. Emeklilik döneminde sahip olacağı ile bugünkü refah düzeyi arasında ciddi farklılık olmasını istemeyen bireyler de bireysel emeklilik ya da birikimli hayat sigortası yaptırmayı düşünebilmektedir. Araç, konut gibi taşınır ya da taşınmaz kıymeti olan bireyler kendilerini güvende hissetmek amacıyla isteğe bağlı ya da zorunlu olarak sigorta hizmetlerinden yararlanmaktadır. Dolayısıyla bu finansal ihtiyaçların karşılanabilmesi için yapılacak tüm işlemlerde yine bireylerin finansal açıdan okuryazar olması mühimdir. Aksi durumda bilgisizlik nedeniyle yapılacak yanlış tercihler yalnızca finansal zarara yol açmayacak, aynı zamanda bireylerin finansal işlemlerden uzak durmasına da neden olacaktır. Bu da bireylerin kendi finansını yönetememesinden kaynaklanan bir tatminsizlik doğurabilecektir.

Son olarak belirtmek gerekir ki bireylerin finansal bilgisi, becerisi ve deneyimi aile ve toplum içindeki huzuru da tesis etmektedir. Bir başka ifadeyle bireylerin finansal konulardaki başarısı yalnızca finansal refahında değil aile ve toplum içerisindeki saadette de etkilidir. Zira bireylerin aldığı hatalı finansal kararlar ile boşanma, intihar ve suç oranı gibi çeşitli sosyal göstergeler yakın bir ilişki içindedir. Bireylerin yaşadığı finansal zorluklar ve borçlanmalar hem kendi geleceklerini hem de ailesinin geleceğini tehdit eden önemli bir unsurdur (Güvenç, 2017, s.937).

2.3.2. Finansal Sistem ve Ekonominin Geneli Açısından Önemi

Teknolojide yaşanan gelişmeler, iletişim hızı, sermaye hareketlerindeki serbestleşmeler, değişen tüketici ihtiyaçları ve karmaşıklaşan finansal işlemler ve yatırım araçları tanıdık olmayan bir finansal sistemin doğmasına neden olmuştur. Yeni olarak adlandırılan bu finansal sistemde bireylerin ezberleri bozularak inovatif yaklaşımlar izlenmiştir. Örneğin bu dönemde geleneksel yöntemlerle işleyen finansal sistemin para kavramından farklı özelliklere sahip olan kripto paraların ortaya çıkışı bu yeniliklerden biridir. Dolayısıyla bireylerin yatırım, harcama ve tüketim davranışlarını bu yeniliklere uygun hale getirmeleri, mevcut bilgilerini tazelemeleri ya da yeni bilgi edinmeleri gerekli hale gelmektedir. Bu bağlamda 21. yüzyılda ele alınan en önemli finansal kavramlardan biri olan finansal okuryazarlığın geleceğin dünyasını anlayabilmenin bir yolu olduğu ifade edilebilir (Erden ve Kaya, 2022, s.107). Görüldüğü üzere finansal açıdan okuryazar olmak hem mevcuttaki hem de zamanın ihtiyacı ve teknolojisine uygun şekilde geliştirilen yeni finansal araçların anlaşılabilmesi, kullanılabilmesi ve bu finansal araçlardan kazanç elde edilebilmesi açısından oldukça önemlidir. Ancak böyle bir durumda finansal tüketiciler finansal sistemin aktörü olmaktan ve sisteme kaynak aktarımı yapmaktan vazgeçmeyecek ve finansal sistemin derinliği, etkinliği devamlılığını sürdürecektir.

Finansal okuryazarlık düzeyi finansallaşma süreci açısından da önemlidir. Şöyle ki bireyler finansal konulara hakim olduğunda kullanacağı finansal kurumlar, dağıtım kanalları, ürün ve hizmetler hakkında da farkındalığa sahip olmaktadır. Bu durum ülkenin finansal erişim düzeyine de katkı sağlamakta ve finansallaşma süreci ivme kazanmaktadır. Aksi durumda bireyler bilmediğinden korktuğu için uzak durmakta ya da başkalarının bilgisi ve deneyimiyle hareket ettiğinden zaman zaman hatalı kararlar verdiğinden finansal işlemlere karşı önyargı beslemektedir. Temizel (2010)'un da belirttiği üzere bir ülkede finansal okuryazarlık düzeyi arttıkça finansal araçlara duyulan güven de artış gösterecektir (Temizel, 2010, s.11). Bu açıklamadan yola çıkarak finansal okuryazarlığın finansal sisteme duyulan güveni beslediği ve finansal derinleşmeye katkı sunduğu ifade edilebilir.

Finansal okuryazarlık kayıt dışı finansın azaltılmasında da önemli bir işleve sahiptir. Zira finansal açıdan okuryazar olan bireyler kayıt dışı olan finansal sisteme girmenin

bireylere ve resmi finansal kurumlara vereceği zararların farkındadır. Ayrıca resmi olarak faaliyet gösteren, vergisini ödeyen ve diğer sosyal sorumluluklarını yerine getiren finansal kurumlar gayri resmi şekilde finansal işlem gerçekleştiren yapılara kıyasla dezavantajlıdır. Buna bağlı olarak hem piyasanın etkinliği ve verimliliği bozulur hem de kayıt dışı finansal işlemlerden dolayı mağduriyet yaşayan finansal tüketicilerin hakkını araması bir hayli zorlaşır. Hatta bu durumun yaygınlaşması toplumun birliğini ve barışını tehdit edebilir (Gökmen, 2012, s.48-49).

Finansal piyasaların etkin şekilde işlemesi ve istikrarını sürdürmesi herkesin finansal ihtiyaç ve taleplerine karşılık veren bir sistemin oluşturulması ile mümkün olabilir. Bu nedenle özellikle farklı dini inançlara sahip bireylerin bir arada yaşadığı toplumlarda yalnızca belli bir kesime hitap eden değil toplumu oluşturan her kesimin finansal ihtiyacına ve talebine çözüm getiren uygulamaların olması gerekmektedir. Bu gerekliliğin bir başka nedeni de bireylerin finansal bağımsızlığının korunmasıdır. Bir başka ifadeyle bireyler finansal tercihlerini kendilerine sunulan sınırlı sayıdaki seçenekler arasından değil, çok sayıda seçenek arasından kendi beklentileriyle, ihtiyaçlarıyla ve hatta dünya görüşleriyle örtüşen seçenekler arasından yapabilmelidir. Aksi durumda bireyler ya gönüllü olarak kendisini finansal sistemden dışlayacak ya da zorunluluklar nedeniyle bir seçim yapma durumunda kalacaktır. Bilhassa piyasadaki kaynak aktarımı bireylerin finansal dışlanmışlığı nedeniyle potansiyelin altında seyredeceğinden finansal piyasaların etkinliği de olması gereken seviyelere ulaşamayacaktır. Dolayısıyla bir ülkenin finansal sistemi çeşitlilik arz etmelidir. Örnek vermek gerekirse nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'nin finansal sistemi ikili sistem olarak da anılan hem geleneksel finans teorisi ve uygulamalarına göre hem de İslam dininin emir ve yasaklarına göre işleyen bir mimariye sahiptir. Tam da bu noktada bireylerin finansal açıdan bilgi, beceri ve deneyim düzeyi devreye girmektedir. Bir ülkenin finansal sistemi her ne kadar ihtiyaç, talep ve beklentilere cevap verecek şekilde inşa edilse de burada önemli olan bireylerin bu uygulama farklılıklarını anlayıp anlayamadığıdır. O halde denilebilir ki finansal piyasaların sağlamlığı için (i) ürün ve hizmetlerin çeşitlenmesi (ii) finansal bağımsızlığın sağlanması ve (iii) geleneksel ve İslami finans açısından okuryazarlığın makul seviyeye ulaşması gerekmektedir.

Finansal okuryazarlığın finansal istikrarla olan ilişkisini yaşanan son küresel finansal krizle açıklamak da mümkündür. Yaşanan bu son krizde görüldüğü üzere bankaların ve diğer finansal kurumların aşırı riske maruz kaldıkları durumlar söz konusu olabilmektedir. Oysaki bireyler maruz kalabilecekleri riskler konusunda finansal bilgileriyle doğru orantılı şekilde farkındalığa sahiptir ve aşırı riske girmekten kaçınabilirler. Bu durum finansal kurumların daha düzgün çalışmasına neden olarak (Gökmen, 2012, s.49) bir piyasa disiplininin oluşmasına aracılık edebilirler.

Finansal okuryazarlık düzeyinin makroekonomik göstergeler üzerinde de etkisi olduğu düşünülmektedir. İlk olarak belirtmek gerekir ki bir ülkede finansal okuryazarlık düzeyi yüksekse o ülke vatandaşları tüketim davranışlarını kontrol edebiliyor, gelirini harcamadan önce düzenli olarak tasarruf eğilimi gösterebiliyor ve geliri yetmediğinde makul miktarda ve vadede, karşılayabileceği maliyetle borçlanabiliyor demektir. Bu nedenle finansal okuryazarlık düzeyi bakımından istenen seviyelerde olan ülkelerin ulusal tasarruf miktarı da ekonomik faaliyetleri finanse edebilecek büyüklüktedir. Bilindiği üzere bir ülkede tasarruf miktarı artınca işletmelerin yatırım harcamalarını finanse edecek kaynağa ulaşmaları da kolaylaşmaktadır. Böyle bir ortamda ise işletme ölçeklerinin büyümesi, faaliyetlerinin çeşitlenmesi, ticaret sınırlarının genişlemesi daha mümkün hale gelecektir. İşte tüm bu gelişmeler de ekonominin önemli göstergelerinden biri olan işsizlik üzerinde olumlu yansımalara aracılık ederken devletlerin önemli gelir kaynaklarından biri olan vergi gelirlerini de artıracaktır. Öte yandan finansal okuryazar olan bireylerin tasarruf miktarı daha yüksek olduğundan ve kaynaklarını daha etkin kullandığından bu bireyler ülkenin ekonomik büyümesine de destek olmaktadırlar. Örneğin bireysel emeklilik sistemine katılan bireyler ekonominin ihtiyacı olan uzun vadeli kaynağı oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda tasarruflar ve mevduat yoluyla finansal kurumların kaynak maliyetini düşürmektedir (Gökmen, 2012, s.48).

2.4. Finansal Okuryazarlığın Finansal Davranışlar Üzerindeki Etkisi

Bireyler finansal bilgisini davranışa dönüştürürken kimi zaman basit kimi zaman da finansal geleceğine yön verecek kadar ehemmiyetli kararlar vermektedir. Bu davranışlar tasarruf, yatırım, borçlanma, emeklilik planı ve sigorta bilinci ve sigorta

yaptırma şeklinde sıralanabilir. Bireylerin finansal bilgisi, becerisi ve yeteneği tüm bu davranışlar üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.

2.4.1. Tasarruf

Tasarruf kavramı klasik okul modelinden sonra iktisat teorisinde sıklıkla tartışılmıştır. Klasik okul tasarrufu sermaye birikiminin bir kaynağı olarak görüp öne çıkarırken Neo Klasik ve Keynesyen modeller tasarruf ile yatırım arasındaki ilişkiyi ele alarak tasarruf düzeyinin yatırım düzeyini belirlediği ifade edilmiştir. Buna bağlı olarak büyümek için yatırımın, yatırım için de tasarrufun olması gerektiğini söyleyen ve temeli klasik okula dayanan bir sonuca varılmıştır (Çolak ve Öztürkler, 2012, s.3). İşte bir ülkede yatırımın ve buna bağlı olarak büyümenin olması bireylerin finansal farkındalığı, bilgisi, becerisi ve deneyimiyle mümkündür. Zira finansal okuryazarlığın ve bilginin eksik olması tasarruf etme ve emekliliği güvence altına alma becerisini etkilemektedir. Bireylerin temel finansal kavramlara ilişkin cehaleti emeklilik planı ve servet eksikliği ile ilişkilendirilmektedir (Lusardi, 2008, s.2-3). Bireylerin finansal açıdan okuryazar olması, tasarruf niyetinin ve tasarrufa yönelik tutumun tasarruf davranışını teşvik etmesinde önemli bir role sahiptir (Widjaja, 2020, s.3640).

Bireylerin tasarruf davranışı yalnızca kendi finansal geleceği için değil yaşadıkları ülkenin finansal gelişmişliğine ve sağlamlığına katkı sunacak önemli davranışlardan biridir. Ancak burada önemli olan her bireyin tasarrufunu yönlendirebileceği çeşitlilikte finansal piyasaların, kurumların ve araçların mevcudiyeti ile bireylerin finansal adaletini ve özgürlüğünü sağlamaktır. İşte böyle bir finansal ortamda geleneksel finansı tercih edeceklerle beraber dini inancına uygun olan finansal işlemleri tercih edecek kesim de tasarrufunu güvenli bir şekilde saklayabilecek ve değerlendirebilecektir.

Bilindiği üzere dini inanışlar sosyal hayatın temel dinamiklerinden biri olan ekonomiye bakış açısını da etkileyen bir unsurdur (Çelik ve Eroğlu, 2018, s.125). İşte İslam dinine mensup olan, bu dinin emir ve yasaklarını bilen ve bu minvalde hareket eden bireyler de dünya hayatı boyunca yapmış olduğu her bir eylemden ya da almış olduğu her karardan ahirette sorumlu olacağına inandığı için finansal

kararlarında da İslam dinine uygunluğu aramaktadır. İşte bu kararlardan biri de tasarrufun nasıl ve nerede değerlendirileceği ile ilgilidir. Bir başka ifadeyle dini hassasiyeti olan bireyler tasarruflarını hangi bankada, hangi finansal araçla veya hangi finansal piyasada değerlendireceğine dair bir karar verirken İslam dinine uygunluğu gözetecektir. Esasen İslam dinine uygun finans söz konusu bireyler için önemli bir ihtiyaçtır. Bu bireylerin bu ihtiyacını karşılamak amacıyla da katılım bankaları, 1970'li yıllardan bu zamana kadar gelişimini sürdürmüş, Türkiye ve küresel piyasalarda yerini almıştır. Dünyada "İslam Bankacılığı" ve "Faizsiz Bankacılık", Türkiye'de ise "Katılım Bankacılığı" şeklinde varlığını sürdüren (Yanık ve Sümer, 2019, s.1178) bu tür bankaların işleyişi, ürün ve hizmetleri geleneksel bankalardan farklıdır. Örneğin katılım bankaları 5411 sayılı Bankacılık Kanunu gereği mevduat toplayamaz, tasarruf sahiplerinden ya özel cari hesaplar adı altında vadesiz olarak ya da kar zarar ortaklığı şeklinde vadeli olarak fon toplamaktadır. Bununla beraber katılım bankaları tasarruf sahiplerine anapara garantisi vermediği gibi kar miktarı konusunda da garanti verememektedir. Zaten katılım bankalarının dağıttığı bu karı, faizden ayıran önemli hususlardan biri de budur. Zira faizli işlemlerde bankaların mevduat sahibine ne kadar ödeyeceği vadeden önce belirlenmektedir. Öte yandan katılım bankaları fon sahiplerinden topladığı fonları yine faizsiz şekilde, İslami finans prensiplerine uygun işlemlerde değerlendirmekte ve elde ettiği karı fon sahiplerine dağıtma sözü vermektedir. Ancak tüm bu işleyişin anlaşılabilmesi için bireylerin temel finansal konuların yanı sıra İslami finansa da hakim olması önemlidir. Hatta bireylerin geleneksel bankalarla katılım bankaları arasındaki farka ilişkin de yeterli ve doğru bilgiye sahip olması önem arz etmektedir. Çünkü bireyler genellikle eksik bildiği ya da hiç bilmediği konularda önyargı taşımakta ya da çevreden edindikleri sınırlı bilgiyle hareket ederek yanılabilmektedir. Dolayısıyla bir ülkede tasarruf düzeyinin artırılması, tasarrufların dini kaygılar nedeniyle yastık altında saklanmaması ve finansal sistemin etkinliğinin sağlanması için bireylerin geleneksel finans kadar İslami finansal konulara hakim olması, bu bilgiyi karar ve davranışlarına yansıtabilmesi, İslami finans konusunda beceri ve deneyime sahip olması gerekmektedir.

Bireylerin finansal konulardaki bilgi, beceri ve deneyimini geleneksel ve İslami finans ayrımı yapmaksızın ele almak gerekirse bireylerin finansal konulara

hakimiyeti tasarruf kararı verirken kendilerini güvende hissetmelerine de yardımcı olmaktadır. Bireyler çalışmalarının karşılığı olarak aldıkları maaşlarının/ücretlerinin bir kısmını biriktirerek gelecek kaygılarını azaltacak ya da ev, araba, çocuklarının eğitimi gibi çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak tasarrufa erişmeye çalışmaktadır. Tüm bunları yaparken de tasarruflarını güvence altına almayı düşünmektedir. Her ne kadar bankalara yatırılan tasarruflar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'nun güvencesinde olsa da sağlanan bu güvence sınırlıdır. İşte tam da bu noktada bireylerin sahip olduğu tasarrufun mevduat sigortası miktarını aşan kısmını başka bankada değerlendirerek sigorta güvencesinden daha fazla yararlanabilmesi için bu finansal bilgisinin olması ve bu bilgiyi de davranışa dönüştürebilmesi gerektiğini vurgulamak yerinde olacaktır. Hatta hangi mevduat/fon türünün sigorta kapsamında olduğu ya da olmadığı, hangi bankalarda değerlendirilen tasarrufların sigorta kapsamında olduğu konusu da finansal bilgi gerektiren bir konudur. O halde genel olarak finansal konulardaki okuryazarlık düzeyinin bireylerin tasarruf davranışını etkileyen önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

2.4.2. Yatırım

Yatırım kavramını kar elde etme güdüsüyle ekonomik parametrelerin herhangi bir yöne yönlendirilmesi ve değerlendirilmesi şeklinde tanımlamak mümkündür. Örneğin bireyler elindeki birikimiyle bankaya yatırabilir, tahvil ya da hisse senedi alabilir, gayrimenkul satın alabilir ya da kıymetli madene yatırabilir (Çelik ve Dağ, 2018, s.865). Bireyler bu kararlarında kazanç odaklıdır ve bu nedenle de en doğru, en karlı olanı seçme gayreti içerisindedir. Ancak unutulmamalıdır ki yatırım için paranın varlığı ve miktarı kadar bireylerin bilgi, beceri ve deneyimi de önem arz etmektedir. Aksi durumda kazanç elde edememe, kısa vadeli zararlardan imtina etme, uzman kişilerden finansal tavsiye almak yerine çevreden duydukları haber ya da bilgiye dayanarak hareket etme gibi durumlara maruz kalan bireyler zaman içerisinde finansal işlemlerden uzak durma eğilimi gösterebilmektedir. O halde bireylerin tasarruf etme kararında finansal konulardaki farkındalığı ne kadar önemliyse bu tasarrufu makul şekilde yatırıma dönüştürebilmesi de o denli önemlidir.

Kısıtlı finansal kaynaklarla en yüksek faydaya ulaşmak isteyen bireylerin finansal açıdan okuryazar olması gerekmektedir. Özellikle finans piyasalarındaki gelişmeler ve ekonomik karar vericilerdeki çeşitlenmeler finansal okuryazarlığı önemli bir gündem konusu haline getirmiştir Zira bireylerin birikimlerini hangi finansal araçlarda değerlendireceği, yatırım alternatifleri arasında nasıl bir seçim yapacağı, harcamaları için ihtiyaç duyduğu finansman desteğini nasıl sağlayacağı gibi birçok işlem bireylerin finansal açıdan okuryazarlık düzeyinin gelişimine bağlıdır (Coşkun, 2016,s.2248). Finansal okuryazarlığın önemini tetikleyen bir başka olay ise ülkelerin karşılaştığı finansal krizlerdir. Finansal krizlerin ortaya çıkış sebepleri arasında bireylerin kontrolsüz şekilde aldığı finansal kararların olduğuna 2008 yılında yaşanan Küresel Finansal Krizde tüm dünya tanıklık etmiştir. Aynı zamanda bu finansal krizin doğurduğu sonuçlar farklı finansal arayışları da ortaya çıkarmıştır. Tıpkı Altuntaş (2019)'ın da ifade ettiği gibi finansal kriz dünyanın odağını sadece Müslüman yatırımcıların yanı sıra Müslüman olmayan yatırımcıları da cezbeden ve farklı finansal araçlara sahip olan İslami finansa çevirmiştir. Ancak söz konusu finansal araçların anlaşılması, farklarının bilinmesi İslami finans yöntemiyle portföy oluşturacak herkes için büyük bir öneme sahiptir (Altuntaş, 2019, s.61).

Bireyler yatırım yapma aşamasında sahip olduğu bilgiye ve edindiği bilgiyi yorumlama becerisine ihtiyaç duymaktadır. Şöyle ki bireylerin hisse senedi ile tahvil arasındaki işleyiş ve risk farkını bilmesi kendi risk iştahlarına ya da kar beklentilerine göre bir yatırım kararı verebilmelerinin önünü açmaktadır. Bilindiği gibi ülkeler bütçe açığı ve benzeri finansal gereksinimlerini karşılamak amacıyla tahvil ve bono gibi finansal araçları yaygın şekilde kullanırken özel sektörde faaliyet gösteren şirketler de finansman ihtiyacını kredi kullanarak, sermaye piyasalarına hisse senedi ihraç ederek ya da tahvil piyasasında borçlanma senedi çıkartarak fon sağlamaya çalışmaktadır (Yelghi, 2019: s. 95). İhraç edilen bu hisse senedi veya tahvilleri bireyler de tasarruflarıyla satın alabilmektedir. Ancak bu iki farklı finansal aracın işleyişi ve riski birbirinden farklıdır. Örneğin hisse senedi satın alan bir birey şirkete fon sağlarken söz konusu şirkete ortak olmaktadır. Hisse senedinden temettü geliri elde edilebileceği gibi fiyat artışından dolayı da kazanç elde edebilmektedir. Dolayısıyla hisse senedinin fiyatındaki azalış karşısında zarar etme ve hatta anaparayı kaybetme riski de bulunmaktadır. Yatırım kararı sürecinde ihtiyaç duyulan

bu bilginin yanı sıra faiz hassasiyeti olan bireylerin tercih ettiği ve katılım endeksinde işlem gören hisse senetlerinin mevcudiyetinden haberdar olunması ve katılım endeksinin diğer endekslerden farkının anlaşılabilmesi de bireysel yatırımlar için önemlidir. Tahvilde ise bireyler ülkelere ya da şirketlere faiz karşılığında borç vermekte ve bu yatırımla herhangi bir şirkete ortak olmadan faiz geliri elde edebilmektedir. Tahvil yatırımındaki riski bertaraf etmek isteyen bireyler özel sektör tahvili yerine devlet tahvili tercih etme esnekliğine de sahiptir. Bununla beraber sukuk olarak adlandırılan, faiz hassasiyeti olan bireyler için geliştirilen ve tahvilin aksine borca değil bir varlığa dayalı olarak çıkarıldığından İslami prensiplere uygun bir işleyişe sahip olan borçlanma senetleri de bir başka yatırım alternatifi olarak piyasada işlem görmektedir. İşte tüm bu yatırım araçları arasındaki farkı bilmek ve kendisi için en uygun olanı tercih etmek için bireylerin hem geleneksel hem de İslami finansı anlayabilmesi, yorumlayabilmesi gerekmektedir. Öte yandan bireyler ekonomik göstergeleri doğru yorumlayabilir ve bu göstergeleri etkileyen faktörleri bilirse döviz, altın gibi yatırım araçlarına olan talebini de doğru yönetebilecektir. Bir başka açıdan düşünüldüğünde ise düşündüğümüzde bireyler bu yatırım kararlarını verirken hangi araçların faizli ya da faizsiz olduğunun farkındaysa finansal tercihlerinde etkili olan kriterlere uygun bir seçim yapabilme esnekliğine de sahip olabilecektir.

2.4.3. Tüketim

Ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel bir olgu olan ve yeni dünyanın ideolojisi şeklinde kabul edilen tüketimi bireysel bir faaliyetin yanı sıra sosyal yönüyle de ele almak mümkündür (Dal, 2017, s.2). Her geçen gün baskınlığı artan kapitalist tüketim kültürü bireyleri ahlaki açıdan yozlaştırdığı gibi tükettikçe kendisi de tükenen bir birey oluşturduğu yönünde bazı eleştirilere maruz kalmaktadır. Tüketim toplumu bireylere daha fazla tüketerek daha mutlu olunacağına dair bazı mesajlar verirken bir kısım sosyolog ve psikologlarca tüketimin mutluluk kaynağı olmadığı yönünde görüşler sunulmaktadır. Günümüzde ise tüketime odaklanan postmodernizmmin başarısından bahsedilmekte, topluma nasıl tüketeceği öğretilmekte ve topluma daimi bir tüketim mesajı verilmektedir (Dal, 2017: s.2). Oysaki bireylerden beklenen davranış, ihtiyaçlar doğrultusunda tüketim eğiliminde bulunması ve diğer istek, anlık

arzu, beğenme, keyif, üzüntü gibi duyguların etkisinde kalmamasıdır. Bu, finansal açıdan okuryazar olan bireylerin sahip olması gereken bir özelliktir.

Ancak tüm dünyada yaşanan dijital dönüşüm, bireylere zaman, mekan ve maliyet üstünlüğü sağladığı gibi çeşitli ürün ve hizmetler aracılığıyla tüketim davranışlarının değişmesine de yol açmıştır. Buna verilecek en iyi örnek, uzun yıllardır her geçen gün kullanımı artan kredi kartlarıdır. Kredi kartı nakit kullanmaksızın taksitli ya da taksitsiz harcama ve nakit ihtiyacı olması durumunda müşteri limiti dahilinde nakit para çekme imkanı veren bir üründür. Ayrıca kredi kartlarının mantığında gelecekte elde edilmesi planlanan gelirin bugünden harcanması bulunmaktadır. Bu da öngörüsü ve finansal bilgisi yetersiz olan bireyler açısından zaman içinde kontrol edilemeyen, yönetilemeyen borçlanma durumuna sebep olabilmektedir. Kaldı ki kredi kartlarıyla taksitler halinde yapılan alışveriş tüketim davranışını daha da cazip hale getirebilmektedir. Elektronik ticaretin yaygınlaşması ve kredi kartlarıyla kolayca ödeme yapılması tüketimi haz verici bir eyleme dönüştürürken istekleri ihtiyaçların önüne geçirebilmekte ve hatta ihtiyaçların karşılanmasını erteleyen önemli bir engelleyici faktör olmasına neden olmaktadır.

Tüketim ve borçlanma arasında da sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Zira bireyler tüketim harcamalarını cari gelirleriyle karşılayamadığında kredi kartı, kredili mevduat hesabı ya da ihtiyaç kredileri vasıtasıyla borçlanarak tüketmeyi tercih edebilmektedir. Bu durum ciddi bir sarmala döndüğünde bireylerin gelir gider dengesi bozulmakta ve iflasla sonuçlanabilmektedir. O halde bireylerin tüketim ve borçlanma davranışlarının da finansal okuryazarlık düzeylerine göre farklılık gösterdiğini ifade etmek yerinde olacaktır. Finansal okuryazarlık düzeyinin az olduğu ülkelerde tüketim davranışının bilinçsizce, borçlanmanın da kontrolsüzce yapılması yüksek maliyetlere neden olmaktadır. Böyle bir durum bireylerin iş ve ailevi hayatı ile emeklilik dönemini negatif yönde etkilemektedir (Kaymakçı ve Yılmaz, 2021, s.142). Ancak finansal açıdan okuryazarlık düzeyi arttıkça bireyler tüketim davranışını ve tüketime bağlı olarak borçlanma kararını daha rasyonel şekilde sergileyebilecektir.

Türkiye gibi nüfusunun çoğunluğu Müslüman ülkelerde bireylerin tüketim davranışını İslami iktisat ve finans açısından da ele almak ve değerlendirmek gerekir.

İslam iktisadına göre bireylerin irade ve seçimlerinde özgür olduklarını, ancak bunun tam bir özgürlük olmadığını, eylemlerinden sorumlu olacağını ifade etmektedir. Kaldı ki iktisat da tüketim davranışını denge ve zorunluluk içinde sınırlamaktadır. Öte yandan kapitalizm ve İslam iktisadı, insanların açgözlülük gibi birçok arzuya meylettiğini de kabul etmektedir. Ancak insanların bütün arzularını tatmin etmesine imkan yoktur. Zira aksi durumda yıkım, ıstırap ve saldırganlık ortaya çıkacaktır. Bununla beraber aşırı tüketim ve arzu, insanları tatmin etmeyecektir. Oysaki yine İslam iktisadına göre orta yolu aramak neyin helal veya haram olduğuna dair bir ölçüdür. Dolayısıyla Allah'ın insanlara kullanmaları için verdiği doğal kaynakların rasyonel ve orta yollu şekilde tüketilmesi beklenen bir davranıştır (Durmuş, H., 2022: s. 137 ve 138). İslam iktisadının hedeflediği üretim ve tüketim dengesinin sağlanması açısından da İslami finansın prensipleri önemli bir role sahiptir (Görmüş vd., 2021: s.42). Bu nedenle para yönetiminde İslami finans yöntemlerini tercih eden bireylerin İslami finans prensiplerine hakim olması ve bu prensipler çerçevesinde tüketim kararı alması elzemdir.

2.4.4. Gelecek Planlaması

Bireyler geleceklerini yalnızca kendileri için değil, bakımı ve geleceğinden sorumlu olduğu aile fertleri için de planlamaktadır. Gelecek planlaması kapsamında bireyler tasarruf etmeyi, bu tasarruflarını da uzun vadeli, gelir getirici bir yatırıma dönüştürmeyi tercih etmektedir.

Dünya genelinde birçok sosyal güvenlik sistemi dağıtım modeli esasına göre işlemektedir. Bu da çalışanlardan toplanan vergilerin direkt halihazırda emekli olan insanların hak ve ödeneklerinin ödenmesi amacıyla kullanıldığı anlamına gelmektedir. Ancak sistem, nüfusun yaşlanması ve emekli sayısının işgücündeki insanların sayısına kıyasla daha fazla artması durumuna maruz kalmıştır. Öte yandan çoğu ülkede insanlar işgücünden daha erken yaşlarda ayrılmakta ve emekli olmayı tercih etmektedir. Dünya genelindeki bu yaşlanma durumu ve yaşlı nüfusa uygulanan sosyal politikalardaki gerileme mevcut emeklilik sisteminin revize edilmesini ve hatta alternatif bir sistemin aranmasını gerekli hale getirmiştir (Şener ve Akın, 2010: s. 292). Bu alternatif sistem ise bireysel emeklilik sistemidir. Türkiye'de 27 Ekim 2003 günü fiilen başlayan bireysel emeklilik sistemi, bireylere cari dönemde tasarruf

etme alışkanlığı kazandırmakta ve sisteme yatırdıkları katkı paylarını yatırıma dönüştürmesine olanak sağlamaktadır. Bireyler bu yatırımlar neticesinde sistemde biriken tasarruflarından yatırım geliri elde etmektedir.

Bireysel emeklilik sistemi Türkiye'de tasarruf düzeyinin artırılması amacıyla devletçe desteklenen ve devlet katkısı ile teşvik edilen önemli bir finansal araçtır. Bu sistem sayesinde bireyler emeklilik dönemine eriştiklerinde aktif çalıştıkları döneme kıyasla ciddi bir fark oluşmadan benzer yaşamı sürdürmeye devam ettirebilmektedir. Zira bu sistem, bireylerin sistemde en az 10 yıl kalması ve 56 yaşını doldurması halinde onlara özel emeklilik hakkı tanımaktadır. Bu kapsamda bireyler birikimlerini tek seferde ya da emekli maaşı gibi aylık ödemeler şeklinde de alabilmektedir. Ancak bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri bireysel emeklilik sistemine dahil olma ve katkı paylarını yatırıma dönüştürme davranışında ya da yatırım aracı kararında önemli bir belirleyicidir.

Yukarıda bahsedilen bireysel emeklilik sistemi tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Türkiye'de 1 Ocak 2017 günü yürürlüğe giren otomatik katılıma ilişkin hükümler işverenlerin çalışanlarını otomatik katılım sistemine dahil etmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu sistem de hem ülkenin tasarruf düzeyini artırıcı önemli bir etkiye sahiptir hem de bireysel emeklilik sistemini desteklemektedir. Özellikle kendi rızalarıyla bireysel emeklilik sistemine dahil olmayan bireyler açısından düşünüldüğünde bu bireylerin işveren eliyle sisteme girmesi ve tasarruf etmesi sağlanmış, dolayısıyla özel emeklilik sistemine ilişkin bir farkındalık da oluşturulmuştur. Elbette ki bireyler otomatik katılım sisteminden istedikleri zaman çıkabilmektedir. Diğer bir ifadeyle otomatik katılım sistemi işveren açısından zorunlulukken çalışanlar için sistemde kalmak gönüllülük esasına dayanmaktadır. İşte tam da bu noktada tıpkı bireysel emeklilik sisteminde olduğu gibi bireylerin otomatik katılım sisteminde kalma kararı finansal okuryazarlık düzeylerindeki farklılıklara göre değişebilmektedir.

Son olarak ifade etmek gerekir ki katkı paylarının yatırım araçlarına yönlendirilmesi esnasında yatırım araçlarının işleyişi, riski ve getirisi konusunda bireylerin yeterli bilgi ve birikime sahip olması da gereklidir. Örneğin faiz hassasiyeti olan bireylerin bu hassasiyetlerini karşılayacak yatırım araçlarını seçebilmesi konuya ilişkin bilgisi

dahilinde mümkün olacaktır. Bilgisi yetersiz olan bireyler de yatırım danışmanıyla bilgi edinme amacıyla kurduğu iletişimi başarıyla gerçekleştirebilecek yeterliliğe de sahip olması gerekmektedir. Bu nedenledir ki bireylerin gelecek planlaması kapsamında özel emeklilik sistemlerinde davranış ve kararlarını belirleyebilmesi hem geleneksel hem de İslami finans açısından sahip olduğu bilgi ve deneyime bağlıdır.

2.4.5. Sigorta Bilinci ve Sigorta Yaptırma

Emniyetin tesisi anlamına gelen sigorta, bireylere tek başına sonucuna katlanamayacağı tehlikelere karşı koruma sağlayan ve bu tehlikeleri bir araya gelen katılımcılara dağıtarak daha taşınabilir hale getiren bir sistemdir. Yüzyıllar öncesinde doğan sigorta günümüze gelinceye kadar vazgeçilmezliğini kanıtlamıştır. Bireyler kendisini, ekonomisini ve sosyal alanını güven altında tutma arzusuna sahip olduğundan sigortacılık dünya genelinde önemli bir endüstri olmayı başarmıştır (Başpınar, 2005: s.5).

Gelişen ülkelerde sigortacılık sektörü, ekonominin en dinamik sektörüyken gelir seviyesi düşük olan ülkelerde yeterince önemli değildir. Oysaki gelir seviyesi yüksek olan ülkelerin ekonomik açıdan kalkınması büyük oranda sigortacılık sektörüne bağlıdır. Zira gelişmiş ülkelerde sigorta talebinin elastikiyeti yüksektir ve fon sigortacılık sektörüne kaymaktadır (Çiftçi, 2004: s. 121). Bu nedenle bir ülkenin ekonomik açıdan kalkınması ve büyümesi için toplumda sigorta bilincinin yüksek olması bir gerekliliktir. Öte yandan bireylerin ve toplumun maddi ve manevi refah içinde yaşam sürmesi için de sigortalanma oranı önem arz etmektedir. Şöyle ki, gerçekleşmesi muhtemel risklerini makul ve ödenebilir bir prim karşılığında sigorta şirketine transfer eden sigortalı hayatına emniyet altına almış ve buna bağlı olarak huzur içinde yaşama lüksüne sahip olacaktır. Bireyler sigorta ile gelecekte başına gelme ihtimali olan tehlikelere karşı kendisini ve ailesini güvence altına alabilecektir. Bununla beraber yine bireyler sigorta sayesinde makul seviyedeki primlerle sigortalanırken bir yandan da tasarruflarını gelir getirici yatırımlara dönüştürme imkanına sahip olacaktır. Oysaki sigortalanmayan bireylerin tehlikelere karşı yüksek miktarda tasarrufa ihtiyacı vardır ve bu tasarruf miktarına ulaşmak uzun bir zaman diliminde mümkün olacaktır. Dolayısıyla ihtiyacı karşılayacak tasarrufa ulaşma sürecinde rizikonun gerçekleşmesi ve bireyin maddi manevi sıkıntılara maruz

kalması hiç de azımsanacak bir ihtimal değildir. İlaveten, sigorta primlerinden oluşturulan fonların orta, uzun vadeli yatırımlara dönüşmesiyle finansal sisteme önemli bir kaynak oluşturulmaktadır. Bu nedenle de bir finansal sistemin etkinliği, verimliliği sigorta bilinciyle de desteklenebilmektedir. Ancak sigortacılık sektörünün en önemli eksikliklerinden biri talebin oluşturulamamasıdır. Bireylerde yeterli sigorta bilinci oluşmadığından talep de yeterli seviyelere ulaşamamaktadır (Çiftçi, 2004: s. 134).

Finansal okuryazar bireylerden beklenen davranışlarından biri de sigortalanmadır. Sigorta ile geleceğini, hayatını ve varlıklarını koruma altına bireyler finansal anlamda belli bir yeterliliğe erişmiş bireylerdir. Ancak burada önemli olan yalnızca sigortalanmış olmak değildir. Bireylerin tasarrufa ilişkin alışkanlıkları, finansal sistemde yer alan sigorta şirketlerinin ve sistemin işleyişi hakkında bilgi sahibi olması finansal okuryazarlıkla sigortalanma arasındaki ilk ilişkidir (Baştürk, 2019, s.86). O halde finansal okuryazar bir bireyin sigortaya ilişkin bilgi ve becerisi aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Temel düzeyde sigortacılık kavramlarını bilir ve anlar
- Rizikolarının farkındadır ve
- Finansal açıdan en makul poliçeyi ve sigorta şirketini seçebilir
- Poliçeyi okuyup anlayabilir, gerektiğinde sigortacıya doğru sorular sorabilir
- Teminatları ve teminat kapsamında olmayan halleri bilir
- Zorunlu sigortaların yanı sıra isteğe bağlı sigortaları da tercih eder
- Riziko gerçekleştiğinde alması gereken tedbirleri bilir ve zaman kaybetmeden tedbir alır
- Ahlaki riziko oluşturacak eylemlerde bulunmaz
- Sigorta şirketlerinin çalışma esasları arasındaki farkı anlayabilir ve tercihini bu yönde belirleyebilir.

Son maddede ifade edildiği üzere bireylerin sigorta şirketlerinin çalışma esasını bilmesi de finansal okuryazarlık bakımından sahip olması istenen bir bilgidir. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde tıpkı bankacılık sistemi gibi sigortacılık sektörü de ikili bir sisteme sahiptir. Bir başka ifadeyle sigortacılık

sektörü içerisinde bazı sigorta şirketleri geleneksel olarak ifade edilen ve faiz esasına dayanan sigortacılık faaliyeti gerçekleştirirken bazı sigorta şirketleri de İslami kurallara ve İslami finansın prensiplerine uygun şekilde çalışmaktadır. Bu çeşitlilik bireylerin tercih çeşitliliğiyle örtüşmekte ve finansal tüketiciye önemli bir esneklik kazandırmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki bu çeşitliliğin amacına ulaşması bireylerin konuya ilişkin farkındalığı ölçüsünde gerçekleşecektir. Dolayısıyla İslami finans okuryazarlık düzeyinin yeterli seviyede olması yine beklentiler içerisindeki önemli yerini korumaktadır. Bireyler İslami finansa ilişkin bilgi, beceri ve deneyimini artırmalı ki hassasiyetlerine cevap verecek sigortayı tercih edebilsin ve ülkenin sigortalılık oranı istenen seviyelere ulaşabilsin.

2.4.6. Borçlanma

Yalnızca Türkiye'de değil, tüm dünyada bireyler düzenli gelirleriyle kredi borçlarını ödeme güçlüğüne düşme sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumu gelirine kıyasla aşırı borçlanma sorunu olarak da ifade etmek mümkündür. Kaldı ki bireylerin kullandığı kredi ve kredi kartları ekonomik ve sosyal yaşamda önemli bir yere sahiptir ve bu durum karşılaşılması muhtemel bir aşırı borçlanma sorununda göz ardı edilmemelidir (Eken, 2008: ss. 63-64).

Günümüz dünyasında borçlanmamak elbette mümkün değildir. Bireyler çeşitli ihtiyaçlarını kredi ve benzeri ürünlerle borçlanarak karşılayabilmektedir. Zira çoğu zaman varlık edinmede ya da ihtiyaçların karşılanmasında bireyler bazen nakit varlıklarını kullanmamayı ya da sınırlı kullanmayı tercih etmekte ya da uzun vadeye yayarak bütçesine göre daha ödenebilir hale getirmeyi yeğlemektedir. Örneğin bir bireyin konut satın alabilmesi genellikle kredisiz, sadece kendi birikimiyle mümkün olmamaktadır. Böyle bir durumda bireyin konut kredisi kullanması büyük bir finansal ihtiyaçtır. Bir başka örnek ise beklenmedik durumların ortaya çıkması üzerinden verilebilir. Bu tür bir durumda nakit olarak tuttuğumuz para yüklendiğimiz giderlerin karşılanmasında yeterli olmayabilmektedir. Böyle bir durumda birey ya kredi kartı ya da var ise kredili mevduat hesabını kullanmayı tercih edecektir. Tüm bu borçlanma eğilimleri makul düzeyde ve kontrollü şekilde gerçekleştirilirse doğru bir finansal davranış olarak değerlendirilebilir. O halde denilebilir ki bireyler

borçlanma davranışını kontrolsüz ve bilinçsizce sergilerse aşırı borçlanma sorunuyla karşılaşabilir ve bireysel iflaslar kaçınılmaz olabilir.

Finansal okuryazar bireylerden beklenti, kullandığı kredinin vadesi, miktarı, faiz oranı, maliyeti konularında bilgi sahibi olmasıdır. Kredi kartlarında ise bireylerden dönem borcunun ödenmesi, harcamaların takip edilmesi, gerektiğinde harcama itirazında bulunabilmesi gibi bilinçli tüketici hasletlerine sahip olması istenmektedir. Borçlanma davranışına İslami finans açısından bakmak gerekmektedir. Katılım bankalarının bireysel müşterilerine verdiği finansman desteği ve kredi kartı ürünü mevduat bankalarından farklıdır. Dahası, katılım bankalarının finansman desteğinde kullandığı yöntemlerin (örneğin; mudaraba, muşaraka, murabaha, icara) anlaşılması oldukça zordur. Bu nedenle de faiz hassasiyeti olan bireyler ile kar payı oranı mevduat bankalarından daha makul seviyelerde olması nedeniyle katılım bankalarından borçlanmayı tercih eden bireylerin bu borçlanma ürünlerinin işleyişini anlaması gerekmektedir.

Borçlanma davranışı sadece bireysel finans açısından önemli değildir. Borçlanmanın aşırı, bilinçsiz ve kontrolsüz şekilde olması finansal sistemi de darboğaza sokabilmektedir. Bunun en açık örneği 2008 yılında Amerika'da başlayarak tüm dünya ülkelerine yayılan küresel finans krizinde yaşanmıştır. Bireyler ne kadar, ne zaman ve hangi kurumlardan borçlanacağını hesaplayıp planlayabilirse, yani borçlanmaya ilişkin rasyonel kararlar verebilirse finansal sistemin işleyişinde ciddi bir bozulma ortaya çıkmayacaktır. Bankalar verdikleri krediyi zamanında ve eksiksiz geri alabilecek, bilanço yapıları bozulmayacak ve sistem aksamadan işlemeye devam edecektir. Esasen bu durum bankaların finansal performansı açısından da bir hayli önemlidir.

3. BÖLÜM

KONUYA İLİŞKİN LİTERATÜR İNCELEMESİ

Bireylerin finansal bilgisi literatürde iki farklı şekilde ele alınmış ve incelenmiştir. Bunlardan birincisi geleneksel finansın işleyişine dayanan finansal okuryazarlık, ikincisi de finansal okuryazarlık bilgisini de içeren İslami finans okuryazarlığıdır.

Bu tez çalışmasının konusu gereği ve İslami finans okuryazarlığının kapsamında finansal okuryazarlık bilgisinin de bulunması hasebiyle literatür incelemesi önce finansal okuryazarlık, ardından da İslami finans okuryazarlığı üzerine yapılmıştır.

3.1. Finansal Okuryazarlık İle ilgili Yapılan Çalışmalar

Literatürde bireylerin finansal okuryazarlık düzeyini çeşitli açılardan ele alan ve ampirik yöntemlerle inceleyen çok sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalardan bazıları Türkiye literatürü özelinde ve kronolojik sıraya göre aşağıda özetlenmiştir.

Alkaya ve Yağlı (2015), üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini belirleyerek demografik özelliklerle finansal okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi irdelemiştir. Çalışma kapsamında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim gören 185 öğrenciye anket uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda finansal tutum ve finansal davranış arasında ilişki olduğu, öğrencilerin finansal tutum ve davranışlarının pozitif bir görünüme sahip olduğu, ancak öğrencilerin finansal bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu görülmüştür.

Coşkun (2016) tarafından yapılan çalışmada Manisa Celal Bayar Üniversitesinde Önlisans düzeyinde öğrenim gören 336 öğrenciye anket uygulanmış ve finansal okuryazarlık düzeyleri ölçülmüştür. Frekans dağılımına göre analiz yapılan çalışmada öğrencilerin en iyi bildiği finansal araçlar sırasıyla kredi kartı ve vadesiz hesaptır. Bununla beraber öğrencilerin yarısından fazlası kredi kartına ve vadesiz hesaba sahip olduğunu beyan etmiştir. Ayrıca öğrencilerin önemli bir kısmı finansal

ürün seçerken farklı bankaların finansal ürünlerini dikkate almaktadır. Son olarak çalışmada öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu saptanmıştır.

Er vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Avrasya Üniversitesi bünyesinde bulunan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile Mühendislik Fakültesinde son sınıf öğrencisi olan öğrencilerin kredi, burs ve kredi kartı kullanma gibi finansal eylemleri ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu kapsamda toplam 359 üniversite öğrencisine anket uygulanmış ve analize tabi tutulmuştur. Bulgular, öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir. Bununla beraber çalışmada finansal yardım alanlar ile almayanlar, kredi kartı kullananlar ile kullanmayanlar, finansal eğitim düzeyi yüksek olan ile daha düşük olan üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinde belirgin fark bulunmamıştır.

Er ve Taylan (2017), Trabzon, Ortahisar ilçesinde lise çağındaki öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Bu amaç doğrultusunda 9 farklı lisede 840 anket uygulanmış ve bu anketlerden 812'si analize dahil edilmiştir. Yapılan analizler öğrencilerin finansal gelişmelere karşı ilgilerinin düşük olduğunu, temel finansal kavramlar hakkındaki bilgilerinin yetersiz olduğunu, her ne kadar olumlu finansal davranış ve tutum sergileseler de öğrencilerin finansal bilgisinin tutum ve davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermiştir.

Apan ve Ercan (2017), Karabük Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören 327 öğrenciye anket uygulaması yapmışlar ve dışadönüklük, sorumluluk, uyumluluk, duygusal dengesizlik, deneyime açıklık şeklinde belirlenen beş faktör kişilik özelliklerinin finansal okuryazarlık üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Anket aracılığıyla toplanan veriler analiz edildikten sonra elde edilen bulgulara göre finansal okuryazarlık duygusal dengesizlik özelliğinden negatif; deneyime açıklık özelliğinden ise pozitif yönde etkilenmektedir. Diğer kişilik özelliklerinin finansal okuryazarlık düzeyi üzerinde bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Er ve Çetintaş (2018), işçilerin finansal bilgi, tutum ve davranış eksenli finansal okuryazarlık düzeyini inceledikleri çalışmalarında 298 işçiye anket uygulamışlardır.

Yapılan analizler sonucunda işçilerin günlük iş ve işlemlerine ilişkin finansal okuryazarlık düzeylerinin nispeten yüksek olduğu, ancak tasarruf eğilimlerine etki eden gelecek planlamasına ilişkin bilgi, tutum ve davranış düzeyleri yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Kocabıyık ve Teker (2018) tarafından çalışmada ise Süleyman Demirel Üniversitesinde öğrenim gören 708 öğrenciye anket uygulanarak öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri değerlendirilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre erkeklerin finansal okuryazarlık düzeyi kadınlardan daha yüksektir. Öte yandan öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyi annelerinin eğitim durumuna göre değişmezken iktisadi ve idari programlarda öğrenim gören öğrencilerin finansal bilgisi daha yüksektir.

Barış ve Şahin (2018), kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık düzeyini belirlemeyi amaç edindikleri çalışmalarında Tokat ili Merkez ilçesinde 470 kamu çalışanıyla anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada ulaşılan sonuçlar kamu çalışanlarının finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olduğunu göstermiştir.

Bayrakdaroğlu ve Bilge (2018) tarafından Muğla ilindeki kadınlara yönelik yapılan çalışmada finansal eğitimin finansal okuryazarlık üzerindeki etkisi demografik özelliklere göre değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında 150 kadına anket uygulanmış ve analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular finansal eğitimin finansal okuryazarlık düzeyi üzerinde etkili olduğunu, finansal okuryazarlığın eğitim düzeyi ve yaşa göre farklılık arz ettiğini göstermiştir.

Denk vd. (2018) tarafında yapılan çalışmada AVM müşterilerinin kullandığı kredi kartının finansal davranış ve tutumları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar finansal davranış ile tutum arasında ilişki olduğunu, ayrıca AVM müşterilerinin kredi kartı kullanım durumu ile kredi kartına ilişkin tutum ve davranışları arasında da anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Kıran vd. (2018) girişimcilik niyeti ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalıştıkları araştırmada Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinde öğrenim gören 397 öğrenciye anket uygulanmıştır. Anket yardımıyla toplanan verilerin analiz

edilmesiyle ulaşılan sonuç, girişimcilik niyeti ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını göstermiştir.

Bağcı ve Arabacı (2019) finansal okuryazarlık düzeyini ve finansal okuryazarlığı hangi faktörlerin etkilediğini belirlemeye çalışmış ve bu doğrultuda Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim gören 250 öğrenciye anket uygulamışlardır. Yapılan analizler neticesinde görülmüştür ki öğrenciler matematiksel becerilerinin yetersizliğine bağlı olarak düşük bir finansal okuryazarlık düzeyine de sahiptir. Öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyini etkileyen faktörler ise ailenin gelir düzeyi, baba mesleği, kredi kartı sahipliği ve limiti, kredi kartının asgarisini ödeme yeterliliği, temel finans bilgisi, finansal okuryazarlık eğitimi ve yeterliliği, yatırım yapılan araçların belirlenmesinde kullanılan bilgi kaynağıdır.

Bozkurt vd. (2019) Atatürk Üniversitesi bünyesinde bulunan Açıköğretim Fakültesinde öğrenim gören öğrencilere çevrimiçi anket yapmış ve öğrencilerin tasarruf ve finansal okuryazarlık düzeyini ölçmüşlerdir. Ayrıca çalışmada finansal okuryazarlığın tasarruf davranışına nasıl yansıdığı da araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların yarısından fazlası finansal okuryazarlık kavramını bilmese de temel düzeyde finansal bilgi sahibidir. Bununla beraber katılımcıların yaklaşık %70'i tasarruf yapmaktadır.

Kutlu (2019), finansal okuryazarlığın bütçeleme ve tasarruf davranışı üzerindeki etkisini belirlemeyi amaç edindiği çalışmasında Manisa Celal Bayar Üniversitesinde İşletme lisans programında öğrenim gören 3. ve 4. sınıf öğrencilerine anket uygulamıştır. Çalışmada katılımcıların finansal okuryazarlık düzeyinin yüksek olduğu; yaş, sınıf değişkenleri ile bütçe yapma ve bütçeye uyma, borcu zamanında ödeme gibi davranışlara bağlı olarak finansal okuryazarlık düzeylerinin farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Yıldız ve Bozkurt (2020), Türkiye'de yaşayan 589 yetişkine çevrimiçi anket uygulayarak finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemiş ve katılımcıların finansal okuryazarlık düzeyi ile mobil bankacılık kanalını kullanım durumları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmanın bulguları mobil bankacılık kanalını kullanan yetişkinlerin finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermiştir.

Yiğitbaş vd. (2020) tarafından yapılan çalışma kapsamında Çanakkale ilinin Ayvacık ilçesindeki ortaöğretim öğrencilerine finansal eğitim verilmiş ve finansal eğitimin finansal okuryazarlık üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan analizler sonucu finansal eğitimin finansal okuryazarlık düzeyini artırdığı ortaya konmuştur.

Münyas (2021), mali müşavir adayı stajyerlerinin finansal okuryazarlık tutum ve davranışlarını incelediği çalışmasında ayrıca hedef kitlenin finansal okuryazarlık tutum ve davranışlarının çeşitli demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında 475 mali müşavir stajyerine anket uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre algı alt boyutu cinsiyete göre değişirken harcama, tutum, algı ve ilgi boyutları yaşa göre bir değişim göstermemiştir.

Dayı ve Esmer (2021), Karadeniz Bölgesindeki üniversitelerde çalışan 405 akademisyene anket uygulayarak akademisyenlerin finansal tutum ve davranışlarını incelemiştir. Yapılan analize göre akademisyenlerin finansal tutum ve davranışı unvan ve aylık gelir miktarı açısından bir farklılık arz etmemektedir.

Kaymakçı ve Yılmaz (2021), lise öğrencilerinin finansal bilgi düzeyini belirlemeyi ve finansal tutum ve kararlarının davranışları üzerindeki etkisini tespit etmeye çalışmıştır. Bu kapsamda İstanbul'da Anadolu ve Mesleki Teknik Anadolu Liselerinde öğrenim gören 456 öğrenciye anket uygulanmıştır. Yapılan analizle parasal durumunu kontrol edebilen öğrencilerin, parasal hedefleri olmayan öğrencilere kıyasla finansal davranışlarının ölçülü ve finansal okuryazarlık bilincinin daha iyi olduğu sonucuna varılmıştır.

3.2. İslami Finans Okuryazarlık İle İlgili Çalışmalar

Tez çalışmasının bu başlığında ise Türkiye literatüründe önemli yere sahip olan ve İslami finans okuryazarlık düzeyinin belirlenmesini amaç edinen çalışmalar özetlenmiştir.

Bekereci vd. (2018) Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile İlahiyat Fakültesinde lisans ve söz konusu alanlarda yüksek lisans ve doktora düzeyinde öğrenim gören 640 öğrenciden toplanan anket verileriyle

bir alan araştırması yapılmış ve öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeyi ölçülmüştür. Ayrıca çalışmada İslami finans okuryazarlık düzeyine etki eden psikolojik faktörler de değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular İslami finans okuryazarlık düzeyinde inanç ve finansal uygulama düzlemlerine bağlı olarak farklılaşmanın olduğunu göstermiştir.

Durmuş ve Yardımcıoğlu (2018) Sakarya Üniversitesinin İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören 269 öğrenciye anket uygulamış ve İlahiyat öğrencilerinin İslami finans okuryazarlık düzeyini ölçmüştür. Çalışmanın bulgulara göre söz konusu öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeyi oldukça düşüktür.

Yıldız (2020) Türkiye'de yaşayan 18 yaş ve üzerindeki 479 bireye anket uygulayarak bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin katılım bankası tercihleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Yapılan analizler sonucunda katılım bankasını tercih eden bireylerin İslami finansa ilişkin ürün bilgisinin diğer bankaları tercih eden bireylerden daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Çalışmanın bulgularından biri de bireylerin İslami finans ürünlerine ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyinin artmasıyla katılım bankalarını tercih etme eğilimlerinin artış göstermesidir.

Çakır ve Erdoğan (2020) tarafından yapılan çalışmanın amacı, katılım bankalarının müşterisi olan bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi ve bunun finansal davranış, tutum ve yatırım tercihlerine etkisinin değerlendirilmedir. Bu amaç doğrultusunda 110 katılım bankası müşterisi ile görüşülmüş ve veri toplanmıştır. Yapılan analize göre katılımcıların İslami finans prensipleri konusundaki bilgi düzeyi yüksektir ve finansal davranış, tutum ve yatırım tercihleri bilgi düzeylerinden etkilenmektedir.

Durak vd. (2020), Türkiye'deki bir üniversitenin çeşitli fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeylerini belirlemeye çalıştıkları çalışmalarında İslami finans okuryazarlık düzeyinin finansal davranış ve tutuma nasıl yansıdığını, girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisini irdelemişlerdir. Çalışmada 512 anket verisi analize tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda öğrencilerin İslami finansa ilişkin bilgi ve okuryazarlık seviyesinin düşük olduğu, ancak İslami finans dersi alan

öğrencilerin nispeten İslami finans okuryazarlık seviyelerinin yüksek olduğu görülmüştür.

Doğan (2020) tarafından yapılan çalışmada İstanbul'daki bir özel üniversitede öğrenim gören 363 öğrencinin anket verisi analiz edilmiş ve İslami finans okuryazarlık düzeyleri ile bu düzeyin finansal tercihlerine etkisi araştırılmıştır. Bulgular, öğrencilerin İslami finans okuryazarlıklarının düşük seviyede olduğunu göstermiştir. Bununla beraber öğrencilerin İslami finans okuryazarlık düzeyleri arttıkça katılım bankalarını tercih etmeleri daha mümkün olmaktadır.

Ayçilek vd. (2021) tarafından yapılan çalışmanın örneklemi ise Gaziantep'te çalışan diyanet personelidir. Çalışma kapsamında 291 diyanet personeline anket uygulanmış ve katılımcıların İslami finans algıları değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda diyanet personelinin ciddi bir faiz hassasiyeti olduğu, İslami finansın bu alana vurgu yapan bir yaklaşımla uygulanabilirlik kazanmayacağı, bunun için bireylerin inanç ve dindarlık düzeyinin kuvvetli olması gerektiği belirtilmiştir.

Bildirici Çalık (2021), katılım bankalarında çalışan personellerin İslami finansa ve katılım bankacılığına ilişkin temel ilkeler hakkında sahip olduğu bilgi düzeyini ve faiz hassasiyetini tespit etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda yapılan anket uygulaması ile 257 personelden toplanan veri analiz edilmiştir. Analiz sonucu, personellerin katılım bankacılığına ilişkin ilkelere duyarlılık seviyesinin yüksek olduğunu, fon kullandırma yöntemlerinden olan Mudaraba, Muşaraka, Murabaha gibi yöntemler konusunda bilgi düzeylerinin artırılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Güngör ve Güleç (2021), Adıyaman ilindeki 302 kamu çalışanına yaptıkları anketle muhafazakarlığın finansal davranış üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bulgular, katılımcıların eğitim ve gelir düzeyi ile milli ve dini değer seviyesi arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu, milli ve dini değerleri artan bireylerin gayrimenkul yatırımlarına eğilim gösterdiğini, tahvil, bono ve banka faizinden kaçındıklarını göstermiştir.

Yıldız ve Qublan (2022) Çankırı Karatekin Üniversitesinin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) ile İslami İlimler Fakültesinde (İİF) öğrenim gören 344 öğrenciden topladığı anket verilerini analiz etmiş ve öğrencilerin İslami finans okuryazarlıklarını

belirleyerek fakülteler arasında fark olup olmadığını tespit etmeye çalışmıştır. Yapılan analizler sonucunda İİF'deki öğrencilerin İslami finans prensipleri konusundaki bilgi düzeyi İİBF'deki öğrencilerden daha yüksekken katılım bankası bilgi düzeyi daha düşüktür.

Ecer (2022), farklı demografik özelliklere sahip 395 bireye yaptığı anketle dini yönelimlerin finansal davranışlar üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma sonucunda Türkiye'deki bireylerin yüksek düzeyde dini yönelim içinde olduğu ve bu yönelimin finansal davranışları etkilediği gözlenmiştir.

Saray ve Güngör (2023) tarafından Tokat'ta yapılan alan araştırmasının amacı farklı demografik özelliklere sahip 18 yaş ve üzerindeki bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeylerini belirlemektir. Tokat'ta yaşayan 389 bireyle yapılan anket çalışmasının sonucuna göre bireylerin finansal okuryazarlık düzeyi yüksek, ancak İslami finans okuryazarlık düzeyi düşüktür.

3.3. Tez Çalışmasının Alan Yazına Muhtemel Katkısı

Yukarıda özetlenen çalışmalarda dikkat çeken birinci husus, finansal okuryazarlık düzeyinin genel olarak üniversite öğrencileri açısından ele alınıp incelenmesidir. Söz konusu çalışmaların literatüre katkısı tartışılmaz şekilde önemlidir. Ancak katılımcının üniversite öğrencisi olarak belirlenmesi, çalışmada elden edilen bulguların Türkiye'nin finansal okuryazarlık düzeyi hakkında bilgi vermeyeceği ve henüz iş hayatına atılmamış, kendine ait düzenli bir geliri olmayan gençlerin yetişkinlerden farklı bir finansal okuryazarlık düzeyi, finansal tutum ve davranışı göstereceği aşikardır. Bu nedenle bu tez çalışmasında Yıldız ve Bozkurt (2020)'un çalışmasında olduğu gibi Türkiye'yi temsil edecek şekilde tüm illerden toplanan yeterli sayıdaki veriyle çalışılmış ve Türkiye genellemesi yapılmıştır.

Yine özetlenen çalışmalara bakıldığında dikkat çeken bir diğer husus da İslami finans okuryazarlığının literatüre henüz yeni girmiş olması ve bu alanda finansal okuryazarlık kadar çok sayıda çalışmanın bulunmayışıdır. Finansal okuryazarlık çalışmalarına benzer şekilde İslami finans okuryazarlığına ilişkin çalışmaların da genel olarak örneklemi üniversite öğrencileridir. Bunun yanı sıra birkaç çalışmada da örneklem din görevlileri, katılım bankası personeli ve müşterisi olarak belirlenmiştir.

Yapılan bu tez çalışmasında ise örneklem Türkiye'nin genelini temsil edecek şekilde belirlendiği gibi yalnızca İslami finans okuryazarlık düzeyinin tespit edilmesine odaklanılmamıştır. Zira geleneksel ya da İslami finansa ilişkin bilgi düzeyi, bireylerin finansal davranışlarına beklenen şekilde yansımıyorsa bilgiyi kullanma becerisi zayıf ve bu bireye finansal başarı getirmiyor demektir. Buradan hareketle ve Kutlu (2019)'nun finansal okuryazarlığın bütçeleme ve tasarruf davranışı üzerindeki etkisini araştıran çalışması rehber alınarak bu tez çalışmasında İslami finans okuryazarlık düzeyinin bütçeleme ve tasarruf davranışı üzerindeki etkisi incelenmiştir. İslami finans okuryazarlık düzeyini dört farklı alt boyutta inceleyerek Özetle; bu çalışmanın alan yazına muhtemel katkısı şu şekildedir:

- Sınırlı sayıda bulunan İslami finans okuryazarlık çalışmalarına hem niceliksel katkı sunacak hem de seçilen finansal davranışlar üzerindeki etkisini incelemesi bakımından alan yazına yeni bir bilgi kazandıracaktır.
- Geleneksel ve İslami finansa ilişkin okuryazarlık düzeyi Türkiye geneli için belirlenecektir.

Ayrıca İslami finans okuryazarlığı; araştırmacıların, politika yapıcıların ve finansal sektörün diğer paydaşlarının dikkatini çekecek güncel bir konudur. Bu nedenle araştırmacıların İslami finans okuryazarlık düzeyi ile bireylerin finansal davranışları, finansal kararları arasındaki ilişkiyi konu alan ve bu göstergeler arasındaki ilişkinin daha iyi hale getirilmesini sağlayacak çalışmalara yönelmelerine neden olabilir. Ayrıca bu çalışmadan elde edilmesi beklenen sonuçlarla İslami finans okuryazarlık düzeyinin bireysel ve toplumsal refah üzerindeki etkisi vurgulanacaktır. Böylece çalışma, politika yapıcıların İslami finans eğitimleri organize etmesi suretiyle bireylerin İslami finans konularında bilgi, yetenek ve deneyim kazanmasına fırsat verebilir. Öte yandan organize edilmesi umulan eğitimler aracılığıyla İslami finans kurumları daha donanımlı müşteri portföyüne sahip olabilecektir. Özellikle katılım bankaları çalışmanın beklenen bulgularından yola çıkarak Türkiye genelinde, bireylerin İslami finans konusunda farkındalığını artıracak eğitim programları planlayabilir ve faiz hassasiyeti nedeniyle finansal sistem dışında kalan bireylerin sisteme dahil olmasına aracılık edebilir.

4. BÖLÜM

BİREYLERİN İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYİ İLE BÜTÇELEME VE TASARRUF EĞİLİMİ: TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

4.1. Tez Çalışmasının Önemi ve Amacı

Son yıllarda küreselleşme ile finansal piyasaların bütünleştiği, finansal liberalizasyon sonucu uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin ortadan kalktığı (Pill ve Pradhan, 1997) ve bilişim teknolojisinde hızlı değişimin yaşandığı bilinmektedir. Bu gelişmeler finansal kurumların ve piyasa katılımcılarının sayısında gözle görülür artışlara neden olurken finansal ürün ve hizmet yelpazesinin genişlemesine de katkı sunmuştur. Öte yandan finansal kurumların özellikle operasyonel maliyetlerini azaltmak amacıyla müşterilerine elektronik kanallar aracılığıyla hizmet vermeye başladığı ve bu kanallara yüksek montanlı yatırımlar yaptığı dikkat çekmektedir. Tüm bu değişen koşullar ise bireylerin finansal okuryazarlık, farkındalık ve eğitim düzeylerini gündeme getirmiştir.

Yazında bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri ve finansal davranışlarına ilişkin çok sayıda çalışma yapılmış ve finansal okuryazarlık kavramı çok çeşitli açılardan ele alınarak tanımlanmıştır. Yapılan çalışmalar irdelendiğinde finansal okuryazarlığın bireylerin finansı anlayabilme becerisi (Kılıç vd., 2015), finansal ürün ve uygulamalar hakkında temel düzeyde sahip olduğu bilgiyle finansal kararlar alabilme yeteneği (Temizel ve Bayram, 2011), nominal ve reel getiri arasındaki farkı ve bileşik faiz, risk dağıtma gibi temel kavramları bilmesi (Lusardi, 2008), bireylerin gelirlerini, tasarruf ve yatırımlarını rasyonel şekilde değerlendirip bütçelerini doğru yönetebilmeleri yetkinliğine sahip olması (Ergün vd., 2014) şeklinde tanımlandığı görülmektedir. 2008 yılının son aylarında ortaya çıkan ve 2009 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan Küresel Kriz, finansal okuryazarlık konusuna dikkatleri çekmiş ve bireylerin finansal konulardaki bilgi düzeyini, bilgiyi kullanma becerisinin önemini vurgulamıştır. Bireylerin finansal okuryazarlık düzeyi bireysel ve toplumsal refahın iyileştirilmesi, finansal sistemde istikrarın ve ekonomik gelişmenin sağlanması açısından önem arz

etmektedir. Bu öneminden dolayıdır ki, finansal okuryazarlığın artırılması amacıyla çeşitli kurumlarca finansal eğitim programları düzenlenmekte (Yıldız, 2018) ve bu konu araştırmacılar tarafından sıkça ele alınmaktadır. Ancak bireylerin finansal okuryazarlık düzeyi ile finansal davranışlarına ilişkin çalışmalara bakıldığında bireylere yöneltilen soruların faiz esaslı olduğu ve verilen eğitimlerde de yine faiz hesaplamalarına dayalı bilgi aktarımının gerçekleştirildiği görülmektedir. Oysaki finansal sistem içinde faizli işlemleri tercih eden piyasa katılımcısı olduğu gibi faiz hassasiyeti olan piyasa katılımcılarının da yer aldığı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Zira borç verme işlemlerinin faiz karşılığı yapılması her zaman kabul edilebilir bir gerçek değildir (Patterson, 1999). Bunun sebebi ise Tevrat ve Kuran'da faizin haram olduğuna ilişkin açıkça, İncil'de ise açık ifadeler bulunmasa da Hristiyanlığın diğer kurumları ve Hristiyan din adamları tarafından faizin haramlığına ilişkin ifadelerin bulunmasıdır (Pıçak, 2012).

Faizsiz finans sistemi ile konvansiyonel finans sistemi arasında olduğu gibi İslami finans okuryazarlığı ile konvansiyonel finans okuryazarlığı arasında da farklılıklar bulunmaktadır. İslami finans okuryazarlığı, bireylerin İslami finansın temel ilkelerini anlama, İslami finans sistemi hakkında bilgi sahibi olma ve bu bilgisine dayanarak finansal karar alabilme yeteneğidir (Çömlekçi, 2017). İslami finans okuryazarlığının faizli işlemlerden arındırıldığını, İslam hukuku esasına dayanan finansal bilgi düzeyi olduğunu söylemek mümkündür. Doğaldır ki, konvansiyonel olan finansal okuryazarlık düzeyinde olduğu gibi İslami finans okuryazarlık düzeyi de bireylerin finansal davranışları, finansal kararları, tercih ettikleri finansal kurum, yatırım aracı ve işlemleri üzerinde belirleyici olacaktır. Bu bağlamda çalışmanın amacı Türkiye'de yaşayan bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeylerini tespit etmek ve bu tespit ışığında İslami finans okuryazarlık düzeylerinin tasarruf ve bütçeleme kararları üzerinde anlamlı etkiye sahip olup olmadığını belirlemektir.

4.2. Tez Çalışmasının Kısıtları

Yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda Türkiye'de yaşayan yetişkin bireylere anket uygulaması yapılmış ve Türkiye'yi genelleyecek bir değerlendirme yapılmıştır. Türkiye'nin tüm illerinden ankete katılım sağlanmış olsa da tüm illerde yüz yüze anket

yapılmasının imkansızlığı ve güçlüğü nedeniyle bazı illerde katılımcı sayısı çok azken bazılarında yeterli sayıda katılımcıya ulaşılmıştır. Bu nedenle çalışmanın kısıtı;

- İl bazındaki katılımcı sayılarının dengesizliği
- Türkiye geneli yapılacak anket uygulamasının uzun bir zaman gerektirmesi ve ciddi bir maliyete yol açması nedeniyle anketin çevrimiçi yapılması
- Anketin çevrimiçi yapılması nedeniyle katılımcıların tüm soruları anlayıp anlamadığına dair bir fikrin olmaması

4.3. Tez Çalışmasının Örneklemi, Veri Toplama ve Analiz Yöntemi

Çalışmada ana kütleyi Türkiye sınırları içinde yaşayan 18 yaş ve üzerindeki tüm bireyler oluşturmaktadır. Ancak tüm bireylere ulaşılması mümkün olmadığından anket uygulaması tesadüfi olarak seçilen bireylere yapılmış ve her bir bireyden anketi yakın çevresine göndermesi istenmiştir. Bununla birlikte örneklemin ana kütleyi iyi temsil edebilmesi için farklı demografik özelliklere sahip bireylere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyini belirlenmeyi ve konuya ilişkin sahip olunan bilginin bütçeleme ve tasarruf davranışı üzerindeki etkisini tespit etmeyi amaç edinen bu tez çalışmasında anket uygulamasıyla elde edilen birincil veriyle çalışılmıştır. Veri toplama amacıyla kullanılan anket 4 farklı bölümden oluşmaktadır.

- Birinci bölümde bireylerin demografik özelliklerini belirleyici sorulara yer verilmiştir. Cinsiyet, medeni durum, yaş, meslek, gelir ve eğitim düzeyine ilişkin sorular tarafımızca oluşturulmuştur. Yine bu bölümde bireylere ailesinde finans sektöründe çalışan olup olmadığına, bir banka hesabının bulunup bulunmadığına, hesabı var ise hangi banka türüyle çalıştığına ve faizli banka ile çalışıyorsa tercih sebebinin ne olduğuna ilişkin sorular da yöneltilmiştir. Söz konusu bu sorular Durmuş ve Yardımcıoğlu (2018) tarafından yapılan "İlahiyat Öğrencileri Ne Kadar İslami Finans Okuryazarı?" adlı makaleden yazarların izniyle alınıp kullanılmıştır.
- İkinci bölümde ise bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeylerini belirleyici sorular bulunmaktadır. Bu sorular orijinaline sadık kalınarak sorular Durmuş ve Yardımcıoğlu (2018) tarafından yapılan "İlahiyat Öğrencileri Ne Kadar

İslami Finans Okuryazarı?" adlı makaleden yazarların izniyle alınıp anket formuna dahil edilmiştir.

- Üçüncü bölümde ise bireylerin tasarruf davranışlarına ilişkin sorular yer almaktadır. Bu sorular ise Doç. Dr. Serap Barış danışmanlığında, Emre Çiftci tarafından yazılan 2017 yılına ait "Tokat İlinde Hanehalkı Tasarruf Davranışının Belirleyicileri" adlı yüksek lisans tez çalışmasından yazarların onayıyla, orijinaline sadık kalınarak alınmıştır.
- Dördüncü bölümde ise bireylerin bütçeleme davranışlarına yönelik sorular bulunmaktadır. Bu sorular ise Arzu Kutlu'nun 2019 yılında Dr. Öğr. Üyesi Hakan Aracı danışmanlığında yazdığı "Finansal Okuryazarlık ile Bütçeleme ve Tasarruf Davranışları: Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tez çalışmasından yazarların izni dahilinde ve orijinaline sadık kalınarak alınmıştır.

Anket formu oluşturulduktan sonra bireylere uygulanabilmesi için 30 Kasım 2022 tarihinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığına bilimsel çalışmanın etiğe uygunluğunun incelenmesi ve değerlendirilmesi için başvurulmuştur. Söz konusu başvuru 15 Aralık 2022 tarihinde yapılan 29 numaralı toplantıda etiğe aykırı herhangi bir sakıncanın olmadığı tespit edildiğinden kabul edilmiştir. Bu aşamadan sonra anket, Türkiye'de yaşayan yetişkinlere Whatsapp, Instagram, LinkedIn gibi sosyal medya platformları kullanılarak gönderilmiş ve çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Bu şekilde 17 Aralık 2022 günü başlatılan anket uygulaması ile 530 bireye ulaşıldığından 29 Aralık 2022 günü anket, yanıtlamaya kapatılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 24 programı ile analiz edilmiştir. Ölçeğe ilişkin betimleyici analizlerin verilmesinde ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir. Elde edilen veriler normal dağılıma sahip olduğu görülmüş ve hipotez testleri istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde test edilmiştir. Ölçeklerden elde edilen puanların ikili gruplara göre farklarının incelenmesinde bağımsız örneklem t-testi, ikiden fazla gruplar arasındaki farkların belirlenmesi için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Bununla beraber Likert yapılı ölçeklerin güvenirlik düzeylerinin tespit edilmesi amacıyla Cronbach's Alpha analizi kullanılmıştır.

4.4. Tez Çalışmasının Hipotezleri

Çalışmanın 14 adet hipotezi bulunmakta olup bu hipotezler aşağıda sıralanmıştır.

H_1: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi yaşa göre farklılık göstermektedir.

H_2: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi mesleğe göre farklılık göstermektedir.

H_3: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

H_4: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi medeni duruma göre farklılık göstermektedir.

H_5: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi aylık gelir durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_6: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyleri ailelerinde finansal sektörde çalışan birinin olup olmamasına göre farklılık göstermektedir.

H_7: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyleri banka hesap sahipliğine göre farklılık göstermektedir.

H_8: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi tercih edilen banka türüne göre farklılık göstermektedir.

H_9: Faizli bankayla çalışan bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi faizli bankayı tercih etme nedenine göre farklılık göstermektedir.

H_{10}: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi tasarruf davranışına göre farklılık göstermektedir.

H_{11}: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi tasarruf sıklığına göre farklılık göstermektedir.

H_{12}: Tasarruf yapmayan bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi gelecekte tasarruf yapıp yapmayacaklarına göre farklılık göstermektedir.

H_{13}: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi bütçe planı yapıp bu plana göre hareket edip etmediğine göre farklılık göstermektedir.

H_{14}: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi borç ödeme alışkanlıklarına göre farklılık göstermektedir.

Hipotezlerde ve çalışmanın analiz kısmında İslami finans okuryazarlık düzeyi dört boyuttan oluşmaktadır. Bunlar;

- Temel finansal ve ekonomik bilgi düzeyi
- Katılım bankası bilgi düzeyi
- İslami finans prensipleri bilgi düzeyi
- İslami finans ürünlerine ilişkin bilgi düzeyi

4.5. Bulgular ve Değerlendirme

Tez çalışmasının bu başlığında elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucu ortaya çıkan bulgular ve bu bulguların değerlendirilmesine yer verilmiştir. Hipotezlerin test edilmesinin yanı sıra bu kısımda, katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımına, İslami finans okuryazarlık alt boyutlarının birbirleriyle olan ilişkisinin belirlenmesine ilişkin korelasyon analizine, İslami finans okuryazarlık düzeyi ölçeğinin güvenirlik analizine, katılımcıların tasarruf ve bütçe yapma davranışına ilişkin çeşitli dağılımlarına yer verilmiştir.

4.5.1 Demografik Özellikler Açısından Frekans Dağılımları

Bu başlık altında öncelikle katılımcıların demografik özelliklerine göre frekans dağılımları ve bu dağılımların değerlendirmesine yer verilmiştir.

Tablo 4.1: Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımları

Demografik Özellikler	Grup	N	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	282	53,2
	Kadın	248	46,8
Medeni Durum	Bekar	263	49,6
	Evli	267	50,4
Yaş	18-25	120	22,6
	26-30	90	17,0
	31-35	105	19,8
	36-40	75	14,2
	41-45	60	11,3
	46 ve üzeri	80	15,1
Meslek	İş Arıyorum	51	9,6
	Öğrenci	106	20,0
	Serbest meslek sahibi	50	9,4
	Emekli	28	5,3
	Kamu Kurumu Çalışanı	152	28,7
	Özel Sektör Çalışanı	143	27,0
Aylık Gelir	Düzenli bir gelirim yok	98	18,5
	5.000 TL' den daha az	78	14,7
	5.000-7.999 TL arası	87	16,4
	8.000-10.999 TL arası	78	14,7
	11.000-13.999 TL arası	84	15,8
	14.000-16.999 TL arası	55	10,4
	17.000 ve üzeri	50	9,4
Eğitim Düzeyi	Lise veya altı mezunu	153	28,9
	Ön lisans mezunu	79	14,9
	Lisans mezunu	227	42,8
	Lisansüstü mezunu	71	13,4
Ailede finansal sektörde çalışanın olması	Evet	118	22,3
	Hayır	412	77,7
Herhangi bir bankada hesabın olması	Evet	452	85,3
	Hayır	78	14,7
Tercih Edilen Banka Türü	Faizli Banka	242	53,5
	Katılım Bankası	68	15,0
	Her İkisi de	142	31,4
Faizli banka ile çalışıyorsanız cevaplayınız. Faizli banka ile çalışma sebebiniz nedir?	Kişisel tercihim	92	24,0
	Maaşımın/bursumun/kredimin yattığı banka olduğu için faizli bankayla çalışıyorum	292	76,0

Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımları incelendiğinde; %53,2'sinin erkek; %46,8'inin kadın, %49.6'sının bekar, 50,4'ünün evli olduğu görülmektedir. Bununla beraber katılımcıların %73,6'sı yani büyük bir kısmı 18-40 yaş arasındadır.

Katılımcıların %9,6'sının iş aradığını beyan etmiştir. Bununla beraber katılımcıların %20'sinin öğrenci, %9,4'ünün serbest meslek sahibi, %5,3'ünün emekli, %28,7'sinin kamu kurumu çalışanı, %27'sinin özel sektör çalışanı olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların aylık gelir durumuna göre dağılımına bakıldığında, %18,5'inin düzenli bir gelirinin olmadığı görülmektedir. Katılımcıların %14,7'sinin 5000 TL'den daha az, %16,4'ünün 5.000-7.999 TL arası, %14,7'sinin 8.000-10.999 TL arası, %15,8'inin 11.000-13.999 TL arası, %10,4'ünün 14.000-16.999 TL arası, %9,4'ünün 17.000 TL ve üzeri aylık gelirlerinin olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların eğitim düzeyi ise genel olarak yüksektir. Şöyle ki katılımcıların %28,9'unu lise veya altı mezunu iken %14,9'u ön lisans, %42,8'i lisans ve %13,4'ü lisansüstü mezunudur. Özetle, katılımcıların %71,1'i üniversite mezunudur.

Katılımcılara ailesinde finans sektöründe çalışan olup olmadığı sorulduğunda %22,3'ü ailesinde finans sektöründe çalışan biri ya da birilerinin olduğunu, %77,7'si ise ailesinde finans sektöründe çalışanın olmadığını belirtmiştir. Bilindiği üzere finansal sistemde ürün ve hizmetlerin kullanımı sistemin etkinliği, verimliliği ve sağlamlığı açısından önemlidir. Birçok finansal ürün ve hizmetin kullanılması ise banka hesabının varlığıyla mümkün olmaktadır. Bununla birlikte banka hesap sahipliği tüm dünyada tartışılan bir konudur ve hala dünya genelinde banka hesabı olmayan kişi sayısı üzücü seviyelerdedir. Bu nedenle Türkiye değerlendirilmesi yapılan bu tez çalışmasının kilit sorularından biri de herhangi bir bankada hesabının olup olmadığına ilişkindir. Katılımcıların %85,3'ü herhangi bir bankada hesabının bulunduğunu beyan ederken %14,7'sibanka hesabının bulunmadığını belirtmiştir. Bu soruya bağlı olarak katılımcılara hangi tür bankayı tercih ettikleri de sorulmuştur. Bu sorunun sorulmasındaki amaç, analizin devam eden kısmında katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeyinin tercih ettiği banka türüne göre farklılık gösterip göstermediğini test edebilmektedir. Esasen bu soru, Türkiye değerlendirilmesi yapılan bu tez çalışması için genel olarak hangi bankanın tercih edildiğinin küçük bir resmidir. Katılımcıların verdiği yanıtlara bakıldığında %53,5'inin faizli bankayı, %15'inin katılım bankasını, %31,4'ünün ise her iki banka türüyle de çalıştığı görülmektedir. Faizli banka ile çalışan katılımcıların %24'ü kendi tercihi olduğunu, %76'sı ise maaş, burs veya öğrenim kredisi gibi iradesi dışında olan ödemeler nedeniyle faizli banka ile çalıştığını ifade etmiştir.

4.5.2. İslami Finans Okuryazarlık Düzeyinin Değerlendirilmesi

Bu aşamada katılımcıların çeşitli değişkenlere göre İslami finans okuryazarlık düzeylerinin farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Dolayısıyla tez çalışmasının tüm hipotezleri test edilmiştir. Ancak bu testlere geçmeden önce İslami finans okuryazarlık düzeyine ilişkin normallik testi yapılmış, hemen ardından da katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerine ait betimsel bulgular incelenmiştir.

Elde edilen verilerin dağılımı, merkezi eğilim ölçümlerinden aritmetik ortalama, medyan, çarpıklık ve basıklık katsayılarıyla belirlenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda, Tablo 4.2'de de görüldüğü üzere dağılımın normal olduğu görülmüştür. Zira George ve Mallery (2010)'nin ifade ettiği üzere medyan ile aritmetik ortalama değerinin birbirine yakın ya da eşit olması, çarpıklık ve basıklık değerlerinin ise ± 2 sınırları içerisine düşmesi elde edilen verilerin dağılımının normal dağılımdan geldiğini göstermektedir.

Tablo 4.2: İslami finans okuryazarlık düzeylerine ait normallik testi sonuçları

Alt boyutlar	Merkezi Eğilim Ölçümleri			
	Ortalama	Medyan	Çarpıklık	Basıklık
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	18,76	19,00	-,822	-,152
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	9,02	9,00	-,079	-,890
Katılım Bankacılığı Bilgisi	30,76	32,00	,408	1,717
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	18,98	18,00	1,109	1,824

Tablo 4.3, katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeyini dört alt boyuta göre göstermektedir. Tabloda da görüldüğü gibi katılımcıların temel finans ve ekonomiye ilişkin bilgisi $\bar{x}$=18,76 puan, İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi $\bar{x}$=9,02 puan, katılım bankası bilgisi $\bar{x}$=30,76 puana ve İslami finans ürünlerine ilişkin bilgisi $\bar{x}$=18,98 puandır.

Tablo 4.3: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerine ait betimsel bulgular

Değişkenler	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma	Düzey
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	7	21	18,76	2,20	**Yüksek**
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	4	20	9,02	2,06	**Düşük**
Katılım Bankacılığı Bilgisi	11	55	30,76	6,58	**Orta**
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	9	27	18,98	1,99	**Orta**

Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeyi dört alt boyuta göre değerlendirilmiştir. Bu bağlamda katılımcılara temel finans ve ekonomi, İslami finans prensipleri, katılım bankası ve İslami finans ürünleri hakkında birtakım sorular yöneltilmiştir. Temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi, üçlü Likert ölçeğiyle hazırlanan 7 adet soruyla belirlenmiştir. Katılımcılar bu bilgi düzeyinde en düşük 7 puan, en yüksek ise 21 puan alabilmektedir. Ancak ankete katılan bireylerin temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi ortalama 18,76 puandır. Buna dayanarak katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi yüksektir.

Katılımcıların İslami finans prensiplerine ilişkin bilgi düzeyi ise beşli Likert ölçeğiyle hazırlanan 4 adet soruyla değerlendirilmiştir. Katılımcılar bu bilgi düzeyinde en düşük 4 puan, en yüksek 20 puan alabilmektedir. Anket verilerinin analizi sonucunda katılımcıların İslami finans prensipleri bilgi düzeyinin ortalama 9,02 puan olduğu görülmüştür. Bu puan, katılımcıların İslami finans prensipleri bilgi düzeyinin düşük olduğunun işaretidir.

Ankette katılımcıların katılım bankacılığına ilişkin bilgi düzeyini belirleyen beşli Likert ölçeğiyle hazırlanan 11 adet soru bulunmaktadır. Katılımcılar bu sorulara vereceği yanıtlarla en düşük 11 puan, en yüksek ise 55 puan seviyesine gelebilecektir. Ancak yapılan hesaplamalar neticesinde katılımcıların katılım bankacılığı bilgi düzeyinden 30,76 puan aldığı tespit edilmiştir. Bu puan seviyesi orta olarak değerlendirilmiştir.

Son olarak katılımcıların İslami finans ürünlerine yönelik bilgi düzeyi de üçlü Likert ölçeğine göre hazırlanmış 9 adet soru ile hesaplanmıştır. Katılımcılar bu sorulardan en düşük 9, en yüksek 27 puan alabilmektedir. Oysaki katılımcıların bu konudaki puanı 18,98 olarak hesaplanmıştır. Bu puan, katılımcıların İslami finans ürünlerine yönelik bilgi düzeyinin orta olduğunu göstermiştir.

H_1: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi yaşa göre farklılık göstermektedir.

Genel olarak finansal okuryazarlık düzeyi yaşa göre değişmektedir. Genç bireylerin finansal konularda daha başarılı olması beklenen bir sonuçtur. Bunun birinci sebebi, Türkiye'deki eğitim seviyesinin her geçen gün artmasıdır. Eğitimli bireylerin finans

gibi hem günlük yaşamlarında hem de gelecek planlamalarında önem arz eden konular hakkında hangi kaynaklara, nereye ya da kime başvuracağını bilmesi daha olasıdır. İkinci sebebi ise, teknolojik gelişmelerdir. Zira teknolojinin gelişmesi bilgi kaynaklarının çeşitliliğini artırmanın yanı sıra bilgiye erişimi de bir hayli kolaylaştırmıştır. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki interneti etkinlikle ve sıklıkla kullanan da yine gençlerdir. İşte bu nedenlerle bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin yaşa göre farklılık göstermesi ve özellikle de genç bireylerin daha başarılı olması beklenmektedir. Buna rağmen finansal konulardaki başarıda deneyimin etkisi göz ardı edilemeyecek kadar mühimdir. İşte bu varsayımlara dayanarak oluşturulan birinci hipotezin test edilmesi için ANOVA testi kullanılmış ve test sonuçları Tablo 4.4'te verilmiştir.

Tablo 4.4: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin yaşlarına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait anova testi sonuçları

Değişkenler	Yaş	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	F	p	Scheffe
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	18-25[a]	120	17,99	2,42	4,517	0,000*	a<b,c,d,e
	26-30[b]	90	18,97	1,93			
	31-35[c]	105	19,02	2,04			
	36-40[d]	75	19,04	1,93			
	41-45[e]	60	19,30	1,93			
	46 ve üzeri[f]	80	18,69	2,50			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	18-25[a]	120	8,23	1,75	7,768	0,000*	a<d,e,f b<d c<d
	26-30[b]	90	8,96	2,31			
	31-35[c]	105	8,94	2,16			
	36-40[d]	75	9,92	1,82			
	41-45[e]	60	9,55	1,82			
	46 ve üzeri[f]	80	9,13	2,05			
Katılım Bankacılığı Bilgisi	18-25[a]	120	32,65	6,59	3,573	0,003*	a>b,d,e
	26-30[b]	90	30,04	5,83			
	31-35[c]	105	30,79	7,37			
	36-40[d]	75	29,16	6,48			
	41-45[e]	60	29,60	5,78			
	46 ve üzeri[f]	80	31,06	6,38			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	18-25[a]	120	18,38	1,65	3,397	0,005*	a<c,d,f
	26-30[b]	90	18,91	1,74			
	31-35[c]	105	19,15	2,07			
	36-40[d]	75	19,35	2,13			
	41-45[e]	60	19,18	2,16			
	46 ve üzeri[f]	80	19,25	2,20			

Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin yaşlarına göre farklılıklarının anlamlılık gösterip göstermediğini belirlenmesi için ANOVA testi yapılmıştır. Yaş grupları arasındaki farkın kaynağını tespit edebilmek amacıyla da Post-Hoc testlerinden Scheffe kullanılmıştır. Yapılan test sonucu, katılımcıların temel finans ve

ekonomi bilgi düzeyinin yaşa göre gösterdiği farklılık istatistiki açıdan anlamlıdır (F=4,517; p=0,000; p<0.05). Buna göre yaşı 18-25 olanların ($\bar{X}$=17,99) temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi yaşları 26-30 ($\bar{X}$=18,97), 31-35 ($\bar{X}$=19,02), 36-40 ($\bar{X}$=19,04) ve 41-45 ($\bar{X}$=19,30) olanlara göre daha düşüktür.

Katılımcıların İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyinin yaşa göre gösterdiği farklılık da istatistiki açıdan anlamlıdır (F=3,573; p=0,000; p<0.05). Yaşı 18-25 arasında olan katılımcıların ($\bar{X}$=8,23) İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi yaşları 26-30 ($\bar{X}$=8,96), 31-35 ($\bar{X}$=8,94), 36-40 ($\bar{X}$=9,92), 41-45 ($\bar{X}$=9,55) ve 46 ve üzerinde ($\bar{X}$=9,13) olanlara göre daha düşüktür.

Katılımcıların katılım bankacılığına ilişkin bilgi düzeyi yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (F=7,768; p=0,003; p<0.05). Yapılan analiz sonucu, yaşı 18-25 aralığında olan katılımcıların ($\bar{X}$=32,65) katılım bankacılığı bilgi düzeylerinin, yaş aralığı 26-30 ($\bar{X}$=30,04), 36-40 ($\bar{X}$=29,16) ve 41-45 ($\bar{X}$=29,60) olanlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Son olarak katılımcıların İslami finans ürünleri bilgi düzeyi de yaşa göre analiz edilmiş ve bu bilgi düzeyinin de katılımcıların yaşına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği anlaşılmıştır (F=3,397; p=0,005; p<0.05). Yaşı 18-25 aralığında olan katılımcıların ($\bar{X}$=18,38) İslami finans ürünleri bilgi düzeyi yaş aralığı 31-35 ($\bar{X}$=19,15), 36-40 ($\bar{X}$=19,35) ve 46 ve üzeri ($\bar{X}$=19,25) olanlara göre daha düşüktür.

Hipotezin kurulmasındaki varsayım, yalnızca katılım bankacılığı bilgi düzeyinde geçerlidir. Diğer bir ifadeyle, 18-25 yaş aralığındaki gençlerin katılım bankacılığı bilgisi diğer yaş gruplarına göre daha yüksekken, diğer bilgi düzeylerinde daha düşüktür. Bu sonuç, 18-25 yaş aralığında bireylerin hala öğrenci ya da iş arama döneminde olması ve buna bağlı olarak düzenli bir gelirinin olmaması sebebiyle maddi bağımsızlığına ve güce erişememesinden kaynaklanabilir. Daha önce de belirtildiği üzere bireylerin finansal bilgisinin oluşmasında deneyim, yani işlem sıklığı, çeşitliliği gibi faktörler etkilidir. Zira diğer bilgi düzeylerine bakıldığında yaş arttıkça ilgili bilgi düzeyinden alınan ortalama puanın da artış gösterdiği dikkat çekmektedir.

H_2: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi mesleğe/sektöre göre farklılık göstermektedir.

İkinci hipotez, bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi meslek grubu ya da çalışılan sektöre göre değişebileceği varsayımıyla oluşturulmuştur. Hipotez, ANOVA testi ile analiz edilmiş ve yine gruplar arasındaki farklılıkların kaynağı Post-Hoc testlerinden olan Scheffe ile değerlendirilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 4.5'te gösterilmiştir.

Tablo 4.5: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin mesleklere göre farklılaşmasının belirlenmesine ait anova testi sonuçları

Değişkenler	Meslek/Sektör	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	F	P	Scheffe
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	İş Arıyorum[1]	51	18,47	1,94	6,695	0,000*	2<5 2<6
	Öğrenci[2]	106	17,96	2,54			
	Serbest meslek sahibi[3]	50	18,46	2,13			
	Emekli[4]	28	18,18	2,42			
	Kamu Kurumu Çalışanı[5]	152	19,04	2,20			
	Özel Sektör Çalışanı[6]	143	19,38	1,74			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	İş Arıyorum[1]	51	8,27	2,46	5,673	0,000*	2<5 2<6
	Öğrenci[2]	106	8,39	1,83			
	Serbest meslek sahibi[3]	50	8,80	1,96			
	Emekli[4]	28	9,14	2,21			
	Kamu Kurumu Çalışanı[5]	152	9,38	1,96			
	Özel Sektör Çalışanı[6]	143	9,41	2,03			
Katılım Bankacılığı Bilgisi	İş Arıyorum[1]	51	31,88	6,24	3,839	0,002*	6<2 6<3
	Öğrenci[2]	106	32,08	5,93			
	Serbest meslek sahibi[3]	50	32,26	5,01			
	Emekli[4]	28	31,39	5,12			
	Kamu Kurumu Çalışanı[5]	152	30,47	6,52			
	Özel Sektör Çalışanı[6]	143	29,04	7,55			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	İş Arıyorum[1]	51	19,16	1,71	4,493	0,001*	6>2, 3
	Öğrenci[2]	106	18,41	1,43			
	Serbest meslek sahibi[3]	50	18,54	1,49			
	Emekli[4]	28	18,82	1,63			
	Kamu Kurumu Çalışanı[5]	152	19,01	2,24			
	Özel Sektör Çalışanı[6]	143	19,50	2,25			

Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeyinin mesleğe/sektöre göre farklılıklarının anlamlılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi için yapılan ANOVA testi sonucuna göre; katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi mesleğe/sektöre göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (F=5,673; p=0,000; p<0.05). Buna göre öğrencilerin ($\bar{X}$=17,96) temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi kamu kurumu çalışanı ($\bar{X}$=19,04) ve özel sektör çalışanı ($\bar{X}$=19,38) olanlara göre daha düşüktür.

Katılımcıların İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi de mesleğe/sektöre göre farklılık göstermektedir ve bu farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır (F=6,695; p=0,000; p<0.05). Buna göre öğrencilerin ($\bar{X}$=8,39) İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi yine kamu kurumu çalışanı ($\bar{X}$=9,38) ve özel sektör çalışanı ($\bar{X}$=9,41) olanlara göre daha düşüktür.

Katılımcıların katılım bankacılığına ilişkin bilgi düzeyi de mesleğe/sektöre göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir (F=3,839; p=0,002; p<0.05). Buna göre özel sektör çalışanı olanların ($\bar{X}$=29,04) katılım bankacılığı bilgi düzeyi öğrenci ($\bar{X}$=32,08) ve serbest meslek çalışanlarından ($\bar{X}$=32,26) daha düşüktür.

Son olarak katılımcıların İslami finans ürünleri bilgi düzeyi mesleğe/sektöre göre değerlendirildiğinde farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir (F=4,493; p=0,001; p<0.05). Özel sektör çalışanlarının ($\bar{X}$=19,50) İslami finans ürünleri bilgi düzeyi öğrenci ($\bar{X}$=18,41) ve serbest meslek çalışanı ($\bar{X}$=18,54) olanlara göre daha yüksektir.

Esasen bu sonuçlar bir önceki hipotez testinde yapılan deneyim değerlendirmesini doğrular niteliktedir. Şöyle ki, öğrencilerin temel finans ve ekonomi bilgisi, İslami finans prensipleri ve ürünlerine ilişkin bilgisi düşüktür. Bunun da finansal konulardaki deneyim yetersizliğinden kaynaklandığı düşünülebilir.

H_3: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Bireylerin finansal konulardaki bilgi düzeyi eğitim seviyesiyle ilişkilendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle bireylerin eğitim seviyelerindeki artışla birlikte finansal konulardaki bilgi ve becerisinin de artması beklenmektedir. İşte bu nedenle kurulan üçüncü hipotez ANOVA testi ile analiz edilmekte ve bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi eğitim düzeyine göre değerlendirilerek istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmaktadır. Öte yandan gruplar arasındaki farklılıkların kaynağının tespit edilmesi için Post-Hoc testlerinden olan Scheffe kullanılmıştır.

Tablo 4.6: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin eğitim durumlarına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait anova testi sonuçları

Değişkenler	Eğitim Durumu	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	F	P	Scheffe
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	Lise veya altı[1]	153	17,80	2,47	17,106	0,000*	1<2,3,4
	Önlisans mezunu[2]	79	18,97	1,87			
	Lisans mezunu[3]	227	19,04	2,01			
	Lisansüstü mezunu[4]	71	19,70	1,75			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Lise veya altı[1]	153	8,39	1,76	17,868	0,000*	4>1,2,3
	Ön lisans mezunu[2]	79	8,67	2,09			
	Lisans mezunu[3]	227	9,13	2,13			
	Lisansüstü mezunu[4]	71	10,39	1,70			
Katılım Bankacılığı Bilgisi	Lise veya altı[1]	153	32,52	4,63	9,205	0,000*	1>3,4 2>4 3>4 4<1,2,3
	Ön lisans mezunu[2]	79	31,03	6,57			
	Lisans mezunu[3]	227	30,42	6,96			
	Lisansüstü mezunu[4]	71	27,76	7,73			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	Lise veya altı[1]	153	18,39	1,27	14,464	0,000*	1<3,4 2<4 3<4 4>1,2,3
	Ön lisans mezunu[2]	79	18,68	1,81			
	Lisans mezunu[3]	227	19,12	2,01			
	Lisansüstü mezunu[4]	71	20,14	2,74			

*p<0,05

Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeyi eğitim durumlarına göre de değerlendirilip farklılıkların anlamlılık gösterip göstermediği yapılan ANOVA testi ile belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılık göstermektedir (F=17,106; p=0,000; p<0.05). Şöyle ki eğitim durumu lise veya altı olan katılımcıların ($\bar{X}$=17,80) temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi ön lisans mezunu ($\bar{X}$=18,97), lisans mezunu ($\bar{X}$=19,04) ve lisansüstü mezunu ($\bar{X}$=19,70) olan katılımcılardan düşüktür.

Katılımcıların İslami finans prensiplerine ilişkin bilgi düzeyi de eğitim durumuna göre anlamlı şekilde farklılık arz etmektedir (F=17,868; p=0,000; p<0.05). Buna göre lisansüstü mezunlarının ($\bar{X}$=10,39) İslami finans prensiplerine ilişkin bilgi düzeyi lise veya altı ($\bar{X}$=8,39), ön lisans ($\bar{X}$=8,67) ve lisans mezunu ($\bar{X}$=9,13) olanlara göre daha yüksektir.

Katılımcıların katılım bankacılığı bilgi düzeyi eğitim durumuna göre de farklılık göstermektedir ve bu farklılık istatistiki açıdan anlamlıdır (F=9,205; p=0,000; p<0.05). Burada beklenen sonucun tam tersi şekilde lisansüstü programlardan mezun

olan katılımcıların ($\bar{X}$=27,76) katılım bankacılığı bilgi düzeyi lise veya altı ($\bar{X}$=32,52), ön lisans ($\bar{X}$=31,03) ve lisans mezunu ($\bar{X}$=30,42) olan katılımcılardan daha düşüktür.

Katılımcıların İslami finans ürünleri bilgi düzeyi eğitim durumuna göre anlamlı şekilde farklılık göstermektedir (F=14,464; p=0,000; p<0.05). Beklenen sonucu doğrulayacak şekilde lisansüstü programlarından mezun olan katılımcıların ($\bar{X}$=20,14) İslami finans ürünleri bilgi düzeyi lise veya altı ($\bar{X}$=18,39), ön lisans ($\bar{X}$=18,68) ve lisans mezunu ($\bar{X}$=19,12) olan katılımcılardan daha yüksektir.

Analiz sonucu bir bütün halinde değerlendirilirse katılımcıların eğitim durumu arttıkça bilgi düzeylerinin de artış gösterdiği açıktır. Eğitim durumu katılım bankacılığı bilgi düzeyi dışındaki tüm alt boyutlara etkisini pozitif şekilde yansıtmıştır. Daha detaylı ifade etmek gerekirse, katılımcıların temel finans ve ekonomi, İslami finans prensipleri ve ürünlerine ilişkin bilgi düzeyindeki ortalama puanları lise ve altı düzeyinden lisansüstü düzeyine doğru belirgin bir artışa sahiptir. Katılım bankacılığı bilgi düzeyinde ise katılımcıların ortalama puanı lise ve altı düzeyinden lisansüstü düzeyine doğru beklenenin tersi şekilde azalmaktadır.

H_4: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi medeni duruma göre farklılık göstermektedir.

Medeni durum bireylerin finansal konulardaki bilgi düzeyine olumlu katkı sağlayabilmektedir. Bireyler evlenip bir ev bütçesinin sorumluluğunu üstlendiğinde, özellikle çocuk sahibi olduğunda yani bakmakla yükümlü olduğu ve geleceğinden sorumlu olduğu bir çocuğu olduğunda finansal işlemleri öğrenme, bu işlemlerden getiri elde etme gereksinimi duymaktadır. Bu varsayımdan hareketle kurulan dördüncü hipotez, bağımsız örneklem T-testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.7'de verilmiştir.

Tablo 4.7: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin medeni duruma göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Değişkenler	Medeni Durum	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	T	Sd	P
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	Bekar	263	18,51	2,20	-2,643	528	0,008*
	Evli	267	19,01	2,17			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Bekar	263	8,76	2,03	-2,818	528	0,005*
	Evli	267	9,27	2,07			
Katılım Bankacılığı Bilgisi	Bekar	263	31,17	6,76	1,415	528	0,158
	Evli	267	30,36	6,38			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	Bekar	263	18,77	1,84	-2,415	528	0,016*
	Evli	267	19,19	2,12			

Yapılan bağımsız örneklem T-testi sonucuna göre katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi medeni durumlarına göre anlamlı şekilde farklılık göstermektedir (t=-2,643; p=0,008; p<0.05). Medeni durumu evli olanların ($\bar{X}$=19,01) temel finans ve ekonomi bilgisi düzeyi bekar olanlara ($\bar{X}$=18,51) göre daha yüksektir.

Katılımcıların İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi de medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir (t=-2,818; p=0,005; p<0.05). Analiz sonucuna göre medeni durumu evli olanların ($\bar{X}$=9,27) İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi bekar olanlara ($\bar{X}$=8,76) göre daha yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

Son olarak, yapılan analiz sonucu katılımcıların İslami finans ürünleri bilgi düzeyinin de medeni duruma göre anlamlı farklılık gösterdiği anlaşılmıştır (t=-2,415; p=0,016; p<0.05). Medeni durumu evli olanların ($\bar{X}$=19,19) İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi bekar olanlara ($\bar{X}$=18,77) göre daha yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

Görüldüğü üzere evli olan katılımcılar temel finans ve ekonomi, İslami finans prensipleri ve ürünleri konusunda bekarlardan daha başarılıdır. Bu da daha önce bahsedildiği üzere evli olan bireylerin ev bütçesi, çocukların geleceği ve bakımı gibi sorumluluklarına bağlı olarak finansal konuları öğrenme eğilimi ve arzusu göstermelerinden kaynaklanabilir.

H_5: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi aylık gelir durumuna göre farklılık göstermektedir.

Bireylerin düzenli bir gelirinin olması önemli bir finansal güçtür. Borçlanma, tasarruf ve bütçe yapma, yatırım yapma birçok finansal davranış düzenli gelir sayesinde gerçekleşir. Bununla beraber gelir düzeyi arttıkça bireyler, gelirini yalnızca günlük ihtiyaçlarını karşılamada kullanmazdan, aynı zamanda zorunlu giderleri ve ihtiyaçları sonrası kalan parasıyla çeşitli finansal işlemler gerçekleştirir. İşte bu nedenle gelir düzeyi yüksek olan bireylerin işlem çeşitliliği daha çok olacağından daha fazla finansal beceri ve deneyime sahip oldukları ve doğal olarak İslami finans okuryazarlık düzeyinin tüm alt boyutlarında daha başarılı bir performansa sahip oldukları düşünülebilir. Bu varsayıma dayanarak oluşturulan hipotez, ANOVA testi ile analiz edilmiş ve gruplar arasındaki farklılığın kaynağını saptamak amacıyla Post-Hoc testlerinden Scheffe testi kullanılmıştır.

Tablo 4.8: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin aylık gelirlere göre farklılaşmasının belirlenmesine ait anova testi sonuçları

Değişkenler	Aylık Gelir	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	F	P	Scheffe
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	Düzenli bir gelirim yok[1]	98	18,02	2,31	7,077	0,000*	1<5,6,7 2<3,5,6,7
	5.000 TL' den daha az[2]	78	17,88	2,43			
	5.000-7.999 TL arası[3]	87	18,97	1,99			
	8.000-10.999 TL arası[4]	78	18,83	2,13			
	11.000-13.999 TL arası[5]	84	19,36	1,97			
	14.000-16.999 TL arası[6]	55	19,44	1,95			
	17.000 ve üzeri[7]	50	19,38	1,89			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Düzenli bir gelirim yok[1]	98	8,47	2,13	13,380	0,000*	1<5,6,7 2<4,5,6,7 3<5,6,7
	5.000 TL' den daha az[2]	78	8,15	1,74			
	5.000-7.999 TL arası[3]	87	8,33	1,96			
	8.000-10.999 TL arası[4]	78	9,23	1,89			
	11.000-13.999 TL arası[5]	84	9,48	1,99			
	14.000-16.999 TL arası[6]	55	10,13	1,61			
	17.000 ve üzeri[7]	50	10,30	2,05			

Katılım Bankacılığı Bilgisi	Düzenli bir gelirim yok[1]	98	32,01	5,75	8,257	0,000*	1>6,7 2>6,7 3>7 4>7 5>7
	5.000 TL' den daha az[2]	78	32,92	6,16			
	5.000-7.999 TL arası[3]	87	32,00	7,04			
	8.000-10.999 TL arası[4]	78	30,31	6,12			
	11.000-13.999 TL arası[5]	84	30,57	5,58			
	14.000-16.999 TL arası[6]	55	28,62	6,46			
	17.000 ve üzeri[7]	50	26,16	7,56			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	Düzenli bir gelirim yok[1]	98	18,77	1,72	9,108	0,000*	1<7 2<6,7 3<6,7 4<7 5<7 7>1,2,3,4,5 6>2,3
	5.000 TL' den daha az[2]	78	18,31	1,34			
	5.000-7.999 TL arası[3]	87	18,54	1,48			
	8.000-10.999 TL arası[4]	78	18,99	2,40			
	11.000-13.999 TL arası[5]	84	18,94	1,74			
	14.000-16.999 TL arası[6]	55	19,71	2,07			
	17.000 ve üzeri[7]	50	20,48	2,70			

*p<0,05

Yapılan ANOVA testi sonucuna göre; katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgi düzeyinin aylık gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır (F=7,077; p=0,000; p<0.05). Aylık geliri 5000 TL'den daha az olanların ($\bar{X}$=17,88) temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi aylık gelir durumu 5.000-7.999 TL ($\bar{X}$=18,97), 11.000-13.999 TL ($\bar{X}$=19,36), 14.000-16.999 TL ($\bar{X}$=19,44) ve 17000 TL ve üzeri ($\bar{X}$=19,38) olanlardan daha düşüktür.

Katılımcıların İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi aylık gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (F=13,380; p=0,000; p<0.05). Aylık geliri 5000 TL'den daha az olanların ($\bar{X}$=8,15) İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi, aylık geliri 8.000-10.999 TL ($\bar{X}$=9,23), 11.000-13.999 TL ($\bar{X}$=9,48), 14.000-16.999 TL ($\bar{X}$=10,13) ve 17000 TL ve üzeri ($\bar{X}$=10,30) olanlardan daha düşüktür.

Katılımcıların katılım bankacılığı bilgi düzeyi aylık gelir durumuna göre anlamlı şekilde farklılık göstermektedir (F=8,257; p=0,000; p<0.05). Buna göre, aylık geliri 5000 TL'den daha az olanların ($\bar{X}$=32,92) katılım bankacılığı bilgi düzeyi aylık gelir

durumu 14.000-16.999 TL ($\bar{X}$=28,62) ve 17000 TL ve üzeri ($\bar{X}$=26,16) olanlardan daha yüksektir.

Katılımcıların İslami finans ürünleri bilgi düzeyi aylık gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (F=9,108; p=0,000; p<0.05). Aylık geliri 17000 TL ve üzeri olanların ($\bar{X}$=20,48) İslami finans ürünleri bilgi düzeyi düzenli geliri olmayanlar ile ($\bar{X}$=18,77) aylık gelir durumu 5000 TL'den daha az ($\bar{X}$=18,31), 5000-7999 TL ($\bar{X}$=18,54), 8000-10999 TL ($\bar{X}$=18,99) ve 11000-13999 TL ($\bar{X}$=18,94) olanlardan daha yüksektir.

Hipoteze ilişkin varsayımda da bahsedildiği üzere gelir düzeyi düşük olanların temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi ile İslami finans prensiplerine ilişkin bilgi düzeyi daha düşüktür. Bununla beraber aylık geliri 17 bin TL ve üzerinde olan katılımcıların İslami finans ürünlerine ilişkin bilgi düzeyi daha yüksektir. Ancak katılım bankacılığı bilgi düzeyinde aylık geliri 5 bin TL'den daha az olanlar daha başarılıdır.

H_6: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyleri ailelerinde finansal sektörde çalışan birinin olup olmamasına göre farklılık göstermektedir.

Bireylerin ailelerinde bir ya da birkaç kişinin finans sektöründe çalışıyor olması finansal kavramlara, ürün ve hizmetlere hakim olma olasılıklarını artırabileceği varsayımıyla kurulan bu hipotez bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 4.9: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin ailelerinde finans sektöründe çalışan birinin olup olmamasına göre farklılaşmasının belirlenmesi

Değişkenler	Ailede finans sektöründe çalışan var mı?	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	T	Sd	P
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	Evet	118	19,15	2,08	2,196	528	0,029*
	Hayır	412	18,65	2,22			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Evet	118	9,88	2,07	5,293	528	0,000*
	Hayır	412	8,77	1,99			
Katılım Bankacılığı Bilgisi	Evet	118	28,50	7,15	-4,000	528	0,000*
	Hayır	412	31,41	6,27			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	Evet	118	19,75	2,27	4,360	528	0,000*
	Hayır	412	18,76	1,85			

Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin ailelerinde finans sektöründe çalışan birinin olup olmamasına göre farklılıklarının anlamlılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi için yapılan t-testi sonucuna göre; katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgisi düzeylerinin ailelerinde finans sektöründe çalışan birinin olup olmamasına göre farkının istatistiksel olarak anlamlılık gösterdiği saptanmıştır. (t=2,196; p=0,029; p<0.05). Ailesinde finansal sektörde çalışan birisi olanların ($\bar{X}$=19,15) temel finans ve ekonomi bilgisi düzeyleri, olmayanlara ($\bar{X}$=18,65) göre daha yüksek seviyededir.

Katılımcıların İslami finans prensipleri genel bilgi düzeylerinin ailelerinde finans sektöründe çalışan birinin olup olmamasına göre farkının istatistiksel olarak anlamlılık gösterdiği saptanmıştır. (t=5,293; p=0,000; p<0.05). Ailesinde finans sektöründe çalışan birisi olanların ($\bar{X}$=9,88) İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyleri, olmayanlara ($\bar{X}$=8,77) göre daha yüksek seviyededir.

Katılımcıların katılım bankacılığına ilişkin bilgi düzeylerinin ailelerinde finans sektöründe çalışan birinin olup olmamasına göre farkının istatistiksel olarak anlamlılık gösterdiği saptanmıştır. (t=-4,000; p=0,000; p<0.05). Buna göre ailesinde finans sektöründe çalışan birisi olmayanların ($\bar{X}$=31,41) katılım bankacılığına ilişkin bilgi düzeyi, olanlara ($\bar{X}$=28,50) göre daha yüksek seviyededir.

Son olarak katılımcıların İslami finans ürünleri bilgi düzeylerinin ailelerinde finans sektöründe çalışan birinin olup olmamasına göre farkının istatistiksel olarak anlamlılık gösterdiği saptanmıştır. (t=4,360; p=0,000; p<0.05). Ulaşılan sonuç, ailesinde finans sektöründe çalışan birisi olanların ($\bar{X}$=19,75) olmayanlara ($\bar{X}$=18,76) göre daha yüksek bilgi düzeyine sahip olduğunu göstermiştir.

Özetle, bireylerin ailesinde finans sektöründe çalışan bir ya da birkaç kişinin olması temel finans ve ekonomi, İslami finans prensipleri ve İslami finans ürünleri konusunda daha başarılı olmalarına katkı sağlamıştır. Bu durum, aile üyelerinin bir araya geldiği zamanlarda mesleki konulardan bahsetmesi ve özellikle de finans sektöründe çalışan birinin olduğu ortamlarda az bilinen ama oldukça dikkat çeken finans sektörü hakkında fikir alışverişlerinin yapılmasıyla ilgili olabilir.

H_7: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyleri banka hesap sahipliğine göre farklılık göstermektedir.

Banka hesap sahipliği finansal okuryazar bir bireyin en temel davranış ve tutumlarından biridir. Bunun sebebi çoğu finansal ürün ve hizmetin kullanılmasının bir banka hesabına bağlı şekilde gerçekleştirebilmesidir. Ayrıca banka hesap sahipliği bireylerin finansal sistem içerisinde yer aldığını, temel düzeyde de olsa finansal beceri ve deneyim kazandığını gösteren önemli bir unsurdur. Bu nedenle ankete katılan bireylerin banka hesap sahipliğine göre İslami finans okuryazarlık düzeylerinin farklılık gösterip göstermediği test edilmiştir. Dolayısıyla kurulan bu hipotezin test sonucundan beklenen, banka hesabı olanların olmayanlardan daha başarılı olması yönündedir.

Hipotez, bağımsız örneklem T-testi ile analiz edilmiş ve ulaşılan sonuç Tablo 4.10 ile gösterilmiştir.

Tablo 4.10: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin banka hesap sahipliğine göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Değişkenler	Herhangi bir bankada hesabınız var mı?	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	T	Sd	P
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	Evet	452	18,84	2,13	1,663	528	0,100
	Hayır	78	18,33	2,52			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Evet	452	9,19	2,07	5,319	528	0,000*
	Hayır	78	8,03	1,73			
Katılım Bankacılığı Bilgisi	Evet	452	30,39	6,70	-3,689	528	0,000*
	Hayır	78	32,92	5,40			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	Evet	452	19,10	2,04	3,922	528	0,000*
	Hayır	78	18,32	1,52			

Yapılan t-testi sonucuna göre; katılımcıların İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyinin banka hesap sahipliğine göre gösterdiği farklılık anlamlıdır (t=5,319; p=0,000; p<0.05). Herhangi bir bankada hesabı olanların ($\bar{X}$=9,19) İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi banka hesabı olmayanlara ($\bar{X}$=8,03) göre daha yüksektir.

Katılımcıların katılım bankacılığı bilgi düzeyinin banka hesap sahipliğine göre gösterdiği farklılık anlamlıdır (t=-3,689; p=0,000; p<0.05). Herhangi bir bankada

hesabı olmayanların ($\bar{X}$=30,39) katılım bankası bilgi düzeyi banka hesabı olanlara ($\bar{X}$=32,92) göre daha yüksektir.

Katılımcıların İslami finans ürünleri bilgi düzeyinin banka hesap sahipliğine göre gösterdiği farklılığın anlamlı olduğu saptanmıştır (t=3,922; p=0,000; p<0.05). Bu sonuca göre herhangi bir bankada hesabı olanların ($\bar{X}$=19,10) İslami finans ürünleri bilgi düzeyi banka hesabı olmayanlara ($\bar{X}$=18,32) göre daha yüksektir.

Özetle, banka hesabı sahipliği katılımcıların İslami finans prensipleri ve ürünleri hakkındaki bilgi düzeyine olumlu katkıda bulunmuşken katılım bankacılığı bilgi düzeyinde tam tersi bir sonuç ortaya konmuştur. Zira katılım bankacılığı bilgisi banka hesabı olmayanlarda daha yüksektir.

H_8: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi tercih edilen banka türüne göre farklılık göstermektedir.

Bilindiği üzere katılım bankalarında birçok ürün ve hizmetin uygulama esası faizli bankalar olarak da adlandırdığımız mevduat bankalarından farklıdır. Katılım bankalarının ürün ve hizmetleri İslami finansın prensiplerine uygun şekilde geliştirilmiştir. Dolayısıyla katılım bankasında hesabı olan ve bankacılık işlemleri için bu tür bankaları tercih eden bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin daha yüksek olması beklenmektedir. Bu beklentiden yola çıkılarak kurulan bu hipotez, ANOVA testi ile sınanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 4.11'de gösterilmiştir.

Tablo 4.11: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin çalışılan banka türü tercihine göre farklılaşmasının belirlenmesine ait anova testi sonuçları

Değişkenler	Banka Türü	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	F	P	Scheffe
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	Faizli Banka[1]	242	18,67	2,18	5,329	0,005*	3>1,2
	Katılım Bankası[2]	68	18,46	2,37			
	Her İkiside[3]	142	19,30	1,83			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Faizli Banka[1]	242	8,83	1,96	11,155	0,000*	1<3
	Katılım Bankası[2]	68	9,10	2,38			
	Her İkiside[3]	142	9,84	1,94			
Katılım Bankacılığı Bilgisi	Faizli Banka[1]	242	31,20	5,53	4,338	0,014*	1>3
	Katılım Bankası[2]	68	30,09	9,36			
	Her İkiside[3]	142	29,15	6,83			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	Faizli Banka[1]	242	18,62	1,60	14,76	0,000*	1<2,3
	Katılım Bankası[2]	68	19,59	2,55			
	Her İkiside[3]	142	19,66	2,25			

Yapılan ANOVA testi sonucuna göre; katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgi düzeyinin tercih edilen banka türüne göre anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır (F=5,329; p=0,005; p<0.05). Her iki banka türünü de tercih eden katılımcıların ($\bar{X}$=19,30) temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi yalnızca faizli bankayı ($\bar{X}$=18,67) ve katılım bankalarını ($\bar{X}$=18,46) tercih edenlere göre daha yüksektir.

Katılımcıların İslami finans prensiplerine ilişkin bilgi düzeyinin de tercih edilen banka türüne göre anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır (F=11,155; p=0,000; p<0.05). Analiz sonucuna göre faizli bankayı tercih eden katılımcıların ($\bar{X}$=8,83) İslami finans genel bilgi düzeyi her iki banka türünü de ($\bar{X}$=9,84) tercih edenlerden daha düşüktür.

Katılımcıların katılım bankacılığı bilgi düzeyi de benzer şekilde tercih edilen banka türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (F=4,338; p=0,014; p<0.05). Buna göre faizli bankaları tercih eden katılımcıların ($\bar{X}$=31,20) katılım bankacılığı bilgi düzeyi her iki banka türünü de ($\bar{X}$=29,15) tercih edenlerden daha yüksektir.

Yine katılımcıların İslami finans ürünleri bilgi düzeyinin de tercih edilen banka türüne göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (F=14,76; p=0,000; p<0.05). Analiz sonucuna göre faizli bankaları tercih eden katılımcıların ($\bar{X}$=18,62) İslami finans ürünleri bilgi düzeyi sadece katılım bankalarını ($\bar{X}$=19,59) ve her iki banka türünü de ($\bar{X}$=19,66) tercih edenlerden daha düşüktür.

Hipotezin kurulmasına dayanak oluşturan beklenti, İslami finans prensipleri ile ürünlerine ilişkin bilgi düzeyinde karşılanmaktadır. Zira sadece faizli bankaları tercih eden katılımcıların İslami finans prensiplerine ilişkin bilgi düzeyi her iki banka türünü de tercih edenlerden; İslami finans ürünleri bilgi düzeyi ise hem sadece katılım bankalarını hem de her iki banka türünü de tercih edenlerden daha düşüktür. Bu da katılım bankalarıyla çalışma deneyimlerinin bir katkısı olarak değerlendirilebilir. Ancak beklentinin tersi şekilde faizli bankaları tercih eden katılımcıların katılım bankacılığı bilgi düzeyi her iki banka türünü de tercih edenlerden daha yüksektir.

H_9: Faizli bankayla çalışan bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi faizli bankayı tercih etme nedenine göre farklılık göstermektedir.

Bu hipotez, bağımsız örneklem T-testi ile sınanmış ve test sonuçları Tablo 4.12'de verilmiştir. Buradaki varsayım şu şekilde açıklanabilir: Kişisel tercihi nedeniyle faizli bankayla çalışan bireylerde faiz hassasiyetinin olması beklenmemektedir. Dolayısıyla bu bireylerin tercih alanı ya da ilgi odağı İslami finans olmadığından İslami finansa ilişkin bilgi, beceriye ve deneyime sahip olması da düşük olasılıktır. Ancak maaş, burs, öğrenim kredisi gibi kendi iradesi dışındaki iş ve işlemler nedeniyle faizli bankalarla çalışmak zorunda kalan bireylerde durum daha farklı olabilir. Bu bireyler diğer işlemlerinde katılım bankalarını da tercih etme potansiyeline sahip olduğundan İslami finansa ilişkin bilgi, beceri ve deneyime sahip olabilirler.

Tablo 4.12: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin faizli bankayı tercih etme nedenine göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Değişkenler	Faizli bankayla çalışma sebebi	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	T	Sd	P
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	Kişisel tercihim	92	18,85	2,01	-0,300	382	0,768
	Maaş/burs/kredi yattığı için	292	18,92	2,11			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Kişisel tercih	92	9,40	2,08	1,088	382	0,277
	Maaş/burs/kredi yattığı için	292	9,14	1,99			
Katılım Bankacılığı Bilgisi	Kişisel tercih	92	29,85	6,04	-1,070	382	0,288
	Maaş/burs/kredi yattığı için	292	30,63	6,14			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	Kişisel tercih	92	19,17	2,16	0,874	382	0,384
	Maaş/burs/kredi yattığı için	292	18,96	1,85			

Yapılan t-testi sonucuna göre bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin faizli bankayı tercih etme nedenine göre gösterdiği farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0.05$).

İslami finans okuryazarlık düzeyine ilişkin kurulan hipotezlerin testleri yapılıp elde edilen sonuçlar değerlendirildikten sonra İslami finans okuryazarlık düzeyinin dört alt boyutu arasındaki ilişki korelasyon analiziyle ortaya konmuştur. Yapılan bu analiz sonucu Tablo 4.13'te verilmiştir.

Tablo 4.13: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık alt boyutlarının birbirleriyle olan ilişkisinin belirlenmesine ilişkin korelasyon analizi

Değişkenler		Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Katılım Bankacılığı Bilgisi	İslami Finans Ürünleri Bilgisi
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	r	1	,301	-,260	,256
	p		0,000**	0,000**	0,000**
İslami Finans Prensipleri Bilgi Düzeyi	r		1	-,484	,406
	p			0,000**	0,000**
Katılım Bankacılığı Bilgisi	r			1	-,399
	p				0,000**
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	r				1
	p				

Korelasyon analizi incelendiğinde temel finans ve ekonomi bilgisi düzeyi ile İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi arasında pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu (r=0,301; p<0.01), katılım bankacılığı bilgi düzeyi arasında negatif yönlü düşük düzeyli anlamlı bir ilişki olduğu (r=-0,260; p<0.01), İslami finans ürünleri bilgi düzeyleri ile pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu (r=0,301; p<0.01) belirlenmiştir.

Yine korelasyon analizine bakıldığında İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi ile katılım bankacılığı genel bilgi düzeyi arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu (r=-0,484; p<0.01), İslami finans ürünleri bilgi düzeyleri ile pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki olduğu (r=0,406; p<0.01) görülmektedir.

Son olarak korelasyon analizine göre katılım bankacılığı bilgi düzeyi ile İslami finans ürünleri bilgi düzeyi arasında negatif yönlü düşük düzeyde bir ilişki bulunmaktadır (r=-0,399; p<0.01)

Son olarak İslami finans okuryazarlık düzeyinin belirlenmesinde kullanılan ölçeğin güvenirlik analizi de yapılmış olup ulaşılan sonuç Tablo 4.14'te gösterilmiştir.

Tablo 4.14: İslami Finans Okuryazarlık Ölçeğinin Güvenirlik Analizi

Alt Boyutlar	Güvenirlik
Temel Finans Ekonomi Bilgisi	0,73
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	0,78
Katılım Bankası Bilgisi	0,82
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	0,71

Ölçme araçlarından elde edilen verilerin güvenirlikleri incelenirken güvenirlik katsayılarının 0.70'in üzerinde olması yüksek güvenirliği, 0.60'ın üzerinde olması ise kabul edilebilir güvenirliği gösterdiğinden ölçüm araçlarına ait güvenirliklerin yeterli olduğu belirlenmiştir.

4.5.3. İslami Finans Okuryazarlık Düzeyinin Tasarruf ve Bütçeleme Davranışı Üzerindeki Etkisi

Bu başlık altında öncelikle katılımcıların tasarruf ve bütçeleme davranışlarına ilişkin frekans dağılımları verilmiş, ardından ise İslami finans okuryazarlık düzeyinin tasarruf ve bütçeleme davranışı üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Tablo 4.15: Katılımcıların tasarruf davranışlarına göre dağılımları

Değişkenler	Grup	Gözlem Sayısı	Yüzde
Tasarruf yapıyor musunuz?	Hayır	193	36,42
	Evet	337	63,58
	Toplam	**530**	**100,00**

Tablo 4.15'te yer alan katılımcıların tasarruf davranışlarına göre dağılımı incelendiğinde; %36,42'sinin tasarruf yapmadığı, %63,58'inin tasarruf yaptığı belirlenmiştir. Bu sonuç, Türkiye genelinde tasarruf bilincinin geliştiğini ve ülke tasarruf düzeyine katkı sağlayacak seviyede olduğunu göstermektedir. Ancak bu orana göre hala belli bir kesimin tasarruf yapmadan hayatına devam ettiğini, geleceğini garanti altına alacak adımları atmadığını göstermektedir. Bu nedenle tasarruf yapan birey sayısının arttırılması önem arz etmektedir. Bu şekilde hem bireylerin refah düzeyi artar hem de ülkenin ekonomik açıdan gelişmesi mümkün hale gelir.

Tablo 4.16: Katılımcıların ne kadar sıklıkla tasarruf yaptıklarına göre dağılımları

Değişkenler	Grup	Gözlem Sayısı	Yüzde
Tasarruf yapıyorsanız ne kadar sıklıkla tasarruf yapıyorsunuz?	Her ay	182	54,01
	3 ayda bir	65	19,29
	6 ayda bir	36	10,68
	Yılda bir defa	54	16,02
	Toplam	**337**	**100,00**

Tablo 4.16, katılımcıların ne kadar sıklıkla tasarruf yaptıklarına göre dağılımını göstermektedir. Tablo incelendiğinde; katılımcıların %54,01'inin her ay,

%19,29'unun 3 ayda bir, %10,68'inin 6 ayda bir, %16,02'sinin yılda bir defa tasarruf yaptıkları belirlenmiştir.

Tablo 4.17: Katılımcıların tasarruf yapmama nedenlerine göre dağılımları

Değişkenler	Grup	Gözlem Sayısı	Yüzde
Tasarruf yapmama nedeni	Yeterli gelirim yok.	129	26,93
	Borçlarımdan dolayı	58	12,11
	Çalışmadığım için	47	9,81
	Alışveriş alışkanlıklarımdan dolayı	12	2,51
	Bankalara ve diğer finans kurumlarına güvensizlik	19	3,97
	Tasarrufa ihtiyacım olmadığından yani yeterli varlığa sahip olduğum için	1	0,21
	Hayat pahalılığı, ekonomik kriz vs. nedenlerden	198	41,34
	Tasarruf dışında yatırımlarım var	15	3,13
	Toplam	**479**	**100,00**

Not: Çoklu yanıt olduğundan gözlem sayısı tasarruf yapmayan katılımcı sayısını geçebilir.

Katılımcıların tasarruf yapmama nedenlerine göre dağılımlarını gösteren Tablo 4.17 incelendiğinde; katılımcıların %26,93'ünün yeterli gelirinin olmadığı, %12,11'inin borçlarından dolayı, %9,81'inin çalışmadığı için, %2,51'inin alışveriş alışkanlıklarından dolayı, %3,97'sinin bankalara ve diğer finans kurumlarına güvensizliklerinden dolayı, %0,21'inin yeterli varlığa sahip olduğundan dolayı, %41,34'ünün hayat pahalılığı, ekonomik kriz vs. nedenlerden dolayı, %3,13'ünün tasarruf dışında yatırımları olduğundan dolayı tasarruf yapmadıkları görülmektedir. Bu sonuçlara göre tasarruf yapılamamasının temel nedeni elde edilen gelirin yetersiz olmasıdır.

Tablo 4.18: Katılımcıların tasarruf yapma amaçlarına göre dağılımları

Değişkenler	Grup	Gözlem Sayısı	Yüzde
Tasarruf amacınız nedir?	Çocuklarım için (eğitim ve gelecekleri için)	133	17,73
	Beklenmedik durumlara (hastalık, işsizlik vs.) karşı güvence olması için	200	26,67
	Emeklilik için (emeklilik döneminde maaşım düşeceğinden)	74	9,87
	Evlilik/tatil gibi nedenlerden dolayı	61	8,13
	Faiz geliri elde etmek için	18	2,40
	Aile geleneği, özel bir nedeni yok	47	6,27
	Gelecekte yüksek bir hayat standardı için	79	10,53
	Ev/araba almak için	138	18,40
	Toplam	**750**	**100,00**

Not: Çoklu yanıt olduğundan gözlem sayısı tasarruf yapan katılımcı sayısını geçebilir.

Tablo 4.18'de katılımcıların tasarruf yapma amaçlarına göre dağılımları görülmektedir. Buna göre katılımcıların %17,73'ü çocukları için (eğitim ve gelecekleri için), %26,67'si beklenmedik durumlara (hastalık, işsizlik vs.) karşı güvence olması için, %9,87'si emeklilik için (emeklilik döneminde maaşım düşeceğinden), %8,13'ü evlilik, tatil gibi nedenlerden dolayı, %2,40'ı faiz geliri elde etmek için, %6,27'si özel bir nedeni olmaksızın aile geleneği olduğu için, %10,53'ü gelecekte yüksek bir hayat standardı için, %18,40'ı ise ev/araba almak için tasarruf yapmaktadır. Bu sonuç, katılımcıların gelecek planlamasına ve aniden ortaya çıkan durumlara karşı tedbir alma hususuna dikkat ettiklerini göstermektedir. Katılımcıların bir kısmı ise ev ya da araba alma arzularından dolayı tasarruf yaptığını ifade etmiştir.

Tablo 4.19: Katılımcıların aylık ortalama tasarruf miktarlarına göre dağılımları

Değişkenler	Grup	Gözlem Sayısı	Yüzde
Tasarruf yapıyorsanız, aylık tasarruf miktarınız ortalama ne kadardır?	1.000 TL veya daha az	159	47,18
	1.001-3.000 TL	106	31,45
	3.001-5.000 TL	51	15,13
	5.001-7.000 TL	21	6,23
	Toplam	**337**	**100,00**

Katılımcıların aylık ortalama tasarruf miktarlarına göre dağılımlarını gösteren Tablo 4.19 incelendiğinde; katılımcıların %47,18'inin 1.000 TL veya daha az, %31,45'inin 1.001-3.000 TL, %15,13'ünün 3.001-5.000 TL, %6,23'ünün 5,001-7.000 TL tasarruf (ortalama) yaptığı görülmektedir.

Tablo 4.20: Katılımcıların tasarruflarını nasıl değerlendirdiğine göre dağılımları

Değişkenler	Grup	n	%
Tasarruf yapıyorsanız, tasarruflarınızı ne şekilde değerlendiriyorsunuz?	Yastık altı altın	102	16,48
	Bankada altın hesabı	106	17,12
	Bankada altın hesabı	93	15,02
	Banka (Vadesiz Hesap)	74	11,95
	Banka (Vadeli Hesap)	97	15,67
	Bireysel emeklilik fonları	68	10,99
	Bireysel emeklilik fonları	1	0,16
	Repo	58	9,37
	Devlet Tahvili/Hazine Bonosu	4	0,65
	Diğer	16	2,58
	Toplam	**619**	100,00

Not: Çoklu yanıt olduğundan gözlem sayısı tasarruf yapan katılımcı sayısını geçebilir.

Katılımcıların tasarruflarını nasıl değerlendirdiğine göre dağılımlarını gösteren Tablo 4.20 incelendiğinde; katılımcıların %16,48'inin yastık altı altın, %17,12'sinin bankada altın hesabı, %15,02'sinin bankada altın hesabı, %11,95'inin banka (vadesiz hesap), %15,67'sinin banka (vadeli hesap), %10,99'unun bireysel emeklilik fonları, %0,16'sının bireysel emeklilik fonları, %9,37'sinin repo, %0,65'inin devlet tahvili/hazine bonusu olarak, %2,58'inin ise diğer şekillerde değerlendirdiği görülmektedir.

Tablo 4.21: Tasarruf yapmayan katılımcıların yakın zamanda tasarruf yapma planlarının olup olmamasına göre dağılımları

Değişkenler	Grup	Gözlem Sayısı	Yüzde
Tasarrufunuz yoksa yakın gelecekte tasarruf yapmayı planlıyor musunuz?	Evet	107	55,44
	Hayır	86	44,56
	Toplam	**193**	**100,00**

Tasarruf yapmayan katılımcıların yakın zamanda tasarruf yapma planlarının olup olmadığına göre dağılımları gösteren Tablo 4.21 incelendiğinde; bu katılımcıların %55,44'ünün yakın zamanda tasarruf yapmayı planladığı, %44,56'sının ise böyle bir planının olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.22: Yakın zamanda tasarruf yapmayı planlayan katılımcıların tasarruf planının ne kadar zaman sonra olabileceğine göre dağılımları

Değişkenler	Grup	Gözlem Sayısı	Yüzde
Tasarruf yapmıyorsanız ve gelecekte tasarruf yapmayı planlıyorsanız, bu ne kadar zaman sonra olabilir?	1-3 ay	5	2,59
	3-6 ay	11	5,70
	6-12 ay	20	10,36
	1 yıl ve üzeri	157	81,35
	Toplam	**193**	**100,00**

Katılımcıların tasarruf yapma planlarının ne kadar zaman sonra olabileceğine göre dağılımını gösteren Tablo 4.22 incelendiğinde; tasarruf yapma planlarının %2,59'unun 1-3 ay, %5,70'inin 3-6 ay, %10,36'sının 6-12 ay, %81,35'inin 1 yıl ve üzeri zaman sonra olabileceği belirlenmiştir. Dolayısıyla katılımcıların bir yıldan önce tasarruf yapamayacağı öngörülebilir.

Tablo 4.23: Katılımcıların çevrelerindeki insanların (akraba, arkadaş, komşu) tasarruf yapmasından etkilenip etkilemediğine göre dağılımları

Değişkenler	Grup	n	%
Çevrenizdeki insanların (akraba, arkadaş, komşu) tasarruf yapıyor olması, sizin tasarruf davranışınızı etkiler mi?	Evet, etkiler	266	50,19
	Hayır, etkilemez	264	49,81
	Toplam	**530**	**100,00**

Katılımcıların çevrelerindeki insanların tasarruf yapmasından etkilenip etkilenmediğini gösteren Tablo 4.23'e göre katılımcıların %50,19'u etkilendiğini, %49,81'i etkilenmediğini ifade etmiştir. Bu da bazı bireylerin tasarruf gibi finansal davranışlarında yakın çevrenin ya da sosyal çevrenin etkili olabileceğini göstermektedir.

Tablo 4.24: Katılımcıların tasarruf davranışlarına göre dağılımları

Değişkenler	Grup	Gözlem Sayısı	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Tasarruf yaparım, çünkü tasarruf yapmak benim için kolay.	Kesinlikle Katılmıyorum	89	16,79	2,68	1,18
	Katılmıyorum	190	35,85		
	Kararsızım	83	15,66		
	Katılıyorum	140	26,42		
	Kesinlikle Katılıyorum	28	5,28		
Ürün ya da hizmet satın alırken gerçekten gerekli olup olmadığını düşünürüm	Kesinlikle Katılmıyorum	43	8,11	3,53	1,13
	Katılmıyorum	65	12,26		
	Kararsızım	67	12,64		
	Katılıyorum	276	52,08		
	Kesinlikle Katılıyorum	79	14,91		
Ürün ya da hizmet satın alırken fiyat karşılaştırması yaparım	Kesinlikle Katılmıyorum	45	8,49	3,63	1,16
	Katılmıyorum	56	10,57		
	Kararsızım	54	10,19		
	Katılıyorum	270	50,94		
	Kesinlikle Katılıyorum	105	19,81		
Tasarruf yapabilmek için harcamalarımı azaltmayı hedeflerim.	Kesinlikle Katılmıyorum	42	7,92	3,38	1,14
	Katılmıyorum	90	16,98		
	Kararsızım	89	16,79		
	Katılıyorum	243	45,85		
	Kesinlikle Katılıyorum	66	12,45		
Harcama yaparken gelirimi ve bütçemi göz önünde bulundururum.	Kesinlikle Katılmıyorum	53	10,00	3,56	1,17
	Katılmıyorum	51	9,62		
	Kararsızım	62	11,70		
	Katılıyorum	275	51,89		
	Kesinlikle Katılıyorum	89	16,79		
Param olduğunda hemen harcarım.	Kesinlikle Katılmıyorum	108	20,38	2,44	1,11
	Katılmıyorum	214	40,38		
	Kararsızım	94	17,74		
	Katılıyorum	96	18,11		
	Kesinlikle Katılıyorum	18	3,40		
Haftalık/aylık bütçe yaparım.	Kesinlikle Katılmıyorum	51	9,62	3,12	1,15
	Katılmıyorum	127	23,96		
	Kararsızım	106	20,00		
	Katılıyorum	202	38,11		
	Kesinlikle Katılıyorum	44	8,30		
Gördüğümde hoşlandığım şeyi hemen satın alırım	Kesinlikle Katılmıyorum	83	15,66	2,53	1,08
	Katılmıyorum	218	41,13		
	Kararsızım	119	22,45		
	Katılıyorum	84	15,85		
	Kesinlikle Katılıyorum	26	4,91		

Tablo 4.24, katılımcıların tasarruf davranışlarına göre dağılımlarını göstermektedir. Tablo incelendiğinde; katılımcıların genel olarak ürün ya da hizmet satın alırken fiyat karşılaştırması yaptığı (ort:3,63) görülürken katılımcıların parası olduğunda hemen

harcama eğilimini nadiren gösterdiği anlaşılmaktadır (ort:2,44). Bu sonuç, finansal bilgi düzeyi yeterli olan bireylerden beklenen şekildedir.

Tablo 4.25: Katılımcıların aylık veya haftalık olarak bir bütçe hazırlayıp bu bütçe planına göre hareket etme/etmeme dağılımları

Değişkenler	Grup	Gözlem Sayısı	Yüzde
Aylık veya haftalık olarak bir bütçe hazırlayıp ona göre hareket eder misiniz?	Evet	320	60,38
	Hayır	210	39,62
	Toplam	**530**	**100,00**

Katılımcıların aylık veya haftalık olarak bir bütçe hazırlayıp ona göre hareket edip etmediğine göre dağılımları Tablo 4.25'te incelendiğinde; katılımcıların %60,38'inin hazırlanan bütçeye göre hareket ettiği, %39,62'sinin bir bütçe planı yapıp ona göre hareket etmediği görülmektedir.

Tablo 4.26: Katılımcıların bütçeleme planlarına göre dağılımları

Değişkenler	Grup	Gözlem Sayısı	Yüzde
Bütçeleme Planı	Gelir ve gider kalemlerimi göz önünde bulundurarak plan yaparım.	309	20,09
	Gelirimden fazla bir harcama yapmam.	238	15,47
	Gereksiz yere harcama yapmaktan uzak dururum.	310	20,16
	Alışveriş yapmaya gitmeden önce bir alışveriş listesi hazırlarım.	167	10,86
	Yapmış olduğum harcamaları not alırım, takibini yaparım.	119	7,74
	Aylık ödemelerimi takip eder, ödemelerimi son ödeme tarihlerinden önce yaparım.	223	14,50
	Günlük harcamalarımda ay sonundaki fatura ödemelerim için para ayırırım	172	11,18
	Toplam	**1538**	**100,00**

Not: Çoklu yanıt olduğundan gözlem sayısı bütçe planı yapan katılımcı sayısını geçebilir.

Tablo 4.26, katılımcıların bütçeleme planlarına göre dağılımlarını göstermektedir. Tablo incelendiğinde; katılımcıların %20,09'unun gelir ve gider kalemlerini göz önünde bulundurarak plan yaptığı, %15,47'sinin gelirinden fazla bir harcama yapmadığı, %20,16'sının gereksiz yere harcamadan uzak durduğu, %10,86'sının alışveriş yapmaya gitmeden önce alışveriş listesi hazırladığı, %7,74'ünün yapmış oldukları harcamaları not aldıkları, takibini yaptığı, %14,50'sinin aylık ödemelerini takip ettiği, ödemelerini son ödeme tarihinden önce yaptığı, %11,18'inin günlük harcamalarında ay sonundaki fatura ödemeleri için para ayırdığı görülmektedir.

Tablo 4.27: Katılımcıların ödeme alışkanlıklarına göre dağılımı

Değişkenler	Grup	Gözlem Sayısı	Yüzde
Son 6 (altı) ay içerisinde ödemekle yükümlü olduğunuz bir borcunuzu ödeyemediğiniz ya da son ödeme tarihini geçirdiğiniz oldu mu?	Evet	208	39,25
	Hayır	322	60,75
	Toplam	**530**	**100,00**

Katılımcıların ödeme alışkanlığını öğrenmek amacıyla katılımcılara son 6 ay içerisinde ödemekle yükümlü oldukları bir borcu ödeyememe ya da son ödeme tarihini geçirme durumuyla karşılaşıp karşılaşmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların cevaplarını gösteren Tablo 4.27 incelendiğinde; %39,25'inin ödeyemediği ya da son ödeme tarihini geçirdiği bir borç olduğu, %60,75'inin böyle bir durumunun olmadığı görülmektedir.

H_{10}: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi tasarruf davranışına göre farklılık göstermektedir.

Bireylerin finansal bilgi, beceri ve deneyimi arttıkça tasarruf yapma eğilimlerinde de artış beklenmektedir. Bu nedenle İslami finans okuryazarlık düzeyi yüksek olan bireylerin tasarruf bilincinin gelişmesi daha muhtemeldir. Bu varsayımdan yola çıkarak kurulan bu hipotez, bağımsız örneklem T-testi ile sınanmış ve test sonuçları Tablo 4.28'de verilmiştir.

Tablo 4.28: İslami finans okuryazarlık düzeyinin tasarruf davranışına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Değişkenler	Tasarruf yapıyor musunuz?	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	T	Sd	P
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	Hayır	193	18,55	2,28	-1,651	528	0,099
	Evet	337	18,88	2,14			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Hayır	193	8,69	2,00	-2,787	528	0,006*
	Evet	337	9,20	2,08			
Katılım Bankacılığı Bilgisi	Hayır	193	31,25	4,80	1,462	528	0,144
	Evet	337	30,48	7,40			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	Hayır	193	18,65	1,49	-3,257	528	0,001*
	Evet	337	19,17	2,21			

Yapılan t-testi sonucuna göre; katılımcıların İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi tasarruf davranışına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir (t=-2,787; p=0,006; p<0.05). Buna göre tasarruf yapanların ($\bar{X}$=9,20) İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi tasarruf yapmayanlara ($\bar{X}$=8,69) göre daha yüksektir.

Katılımcıların İslami finans ürünleri bilgi düzeyi tasarruf davranışına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir (t=-3,257; p=0,001; p<0.05). Elde edilen sonuca göre tasarruf yapanların ($\bar{X}$=19,17) İslami finans ürünleri bilgi düzeyi tasarruf yapmayanlara ($\bar{X}$=18,65) göre daha yüksektir.

Bu sonuçlara bakıldığında İslami finans okuryazarlık düzeyinin tasarruf davranışı üzerindeki olumlu etkisinin İslami finans prensipleri ve ürünlerine ilişkin bilgi düzeyinde gerçekleştiği açıktır.

H_{11}: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi tasarruf sıklığına göre farklılık göstermektedir.

Tasarruf yapma davranışı kadar tasarruf sıklığı da önemli bir husustur. Bunun sebebi tasarruf ile amaca ulaşmada devamlılığın önemli bir etkisinin olmasıdır. Kaldı ki tasarruf tedricen yapılan ve istikrar gerektiren bir finansal davranıştır. İşte bu nedenle İslami finans okuryazarlık düzeyi yüksek olan bireylerin sıklıklar ve düzenli şekilde tasarruf yapması beklenir. Buradan hareketle kurulan hipotez, ANOVA testi ile sınanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 4.29'da verilmiştir.

Tablo 4.29: Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeylerinin tasarruf sıklığına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait anova testi sonuçları

Değişkenler	Tasarruf Sıklığı	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	F	P	Scheffe
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	Her ay	182	19,08	2,08	2,125	0,097	
	3 ayda bir	65	18,60	1,94			
	6 ayda bir	36	19,14	2,28			
	Yılda bir defa	54	18,37	2,41			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Her ay[a]	182	9,50	2,18	3,848	0,010*	a>d
	3 ayda bir[b]	65	9,08	1,77			
	6 ayda bir[c]	36	9,08	2,18			
	Yılda bir defa[d]	54	8,44	1,83			
Katılım Bankacılığı Bilgisi	Her ay	182	29,65	7,91	2,599	0,052	
	3 ayda bir	65	30,35	5,57			
	6 ayda bir	36	31,67	8,23			
	Yılda bir defa	54	32,61	6,59			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	Her ay	182	19,37	2,13	1,195	0,312	
	3 ayda bir	65	19,05	2,16			
	6 ayda bir	36	18,83	2,74			
	Yılda bir defa	54	18,87	2,14			

Yapılan ANOVA testi sonucuna göre; katılımcıların İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi tasarruf sıklığına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık arz

etmektedir (F=3,848; p=0,010; p<0.05). Buna göre her ay düzenli olarak tasarruf yapan katılımcıların ($\bar{X}$=9,50) İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi, yılda bir defa tasarruf yapanlara ($\bar{X}$=8,44) göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

H_{12}: Tasarruf yapmayan bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi gelecekte tasarruf yapıp yapmayacaklarına göre farklılık göstermektedir.

İslami finans okuryazarlık düzeyi yüksek olan bireyler mevcut dönemde çeşitli nedenlerle tasarruf yapamıyorsa da en yakın ve uygun zamanda tasarruf yapma arzusu içinde olmalıdır. Bu nedenle kurulan hipotez, bağımsız örneklem T-testi ile sınanmış ve ulaşılan sonuçlar Tablo 4.30'da gösterilmiştir.

Tablo 4.30: İslami finans okuryazarlık düzeyinin gelecekte tasarruf planına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Değişkenler	Tasarrufunuz yoksa yakın gelecekte tasarruf yapmayı planlıyor musunuz?	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	T	Sd	P
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	Evet	107	18,91	2,01	2,366	191	0,019*
	Hayır	86	18,12	2,52			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Evet	107	8,55	2,12	-1,069	191	0,286
	Hayır	86	8,86	1,83			
Katılım Bankacılığı Bilgisi	Evet	107	31,63	5,13	1,205	191	0,230
	Hayır	86	30,79	4,32			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	Evet	107	18,76	1,65	1,141	191	0,255
	Hayır	86	18,51	1,24			

Yapılan t-testi sonucuna göre; katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgisi düzeyi yakın gelecekte tasarruf yapmayı planlayıp planlamamasına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (t=-2,366; p=0,019; p<0.05). Yakın gelecekte tasarruf planı olanların ($\bar{X}$=18,91) temel finans ve ekonomi bilgisi düzeyi böyle bir planı olmayanlara ($\bar{X}$=18,12) göre daha yüksektir.

Hipotezdeki beklenti, İslami finans okuryazarlık düzeyinin yalnızca temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi alt boyutunda gerçekleşmiştir.

H_{13}: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi bütçe yapıp bu bütçeye göre hareket edip etmediğine göre farklılık göstermektedir.

Bütçe yapmak, finansal farkındalığın önemli bir göstergesidir. Zira, bütçe yapan bireyler gelir ve giderlerini rahatlıkla kontrol edebilir, aralarında denge oluşturabilir ve giderleri azaltmak için çözüm yolları bulabilir. Bu nedenle İslami finans okuryazarlık düzeyi yüksek olan bireylerden bütçe yapması ve bu bütçeye göre hareket etmesi beklenmektedir.

Hipotezin test edilmesinde bağımsız örneklem T-testi kullanılmış ve ulaşılan sonuçlar Tablo 4.31'de gösterilmiştir.

Tablo 4.31: İslami finans okuryazarlık düzeyinin bütçe yapıp bu bütçeye göre hareket edip etmediğine göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Değişkenler	Aylık veya haftalık olarak bir bütçe hazırlayıp ona göre hareket eder misiniz?	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	T	Sd	P
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	Evet	320	18,93	2,09	2,146	528	0,032*
	Hayır	210	18,50	2,33			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Evet	320	9,15	2,11	1,793	528	0,073
	Hayır	210	8,82	1,98			
Katılım Bankacılığı Bilgisi	Evet	320	30,34	6,78	-1,804	528	0,072
	Hayır	210	31,40	6,22			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	Evet	320	19,16	2,07	2,666	528	0,008*
	Hayır	210	18,70	1,84			

Yapılan T-testi sonucuna göre; katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgisi düzeyi aylık veya haftalık olarak bir bütçe hazırlayıp ona göre hareket edip etmediğine göre anlamlı şekilde farklılık göstermektedir (t=-2,146; p=0,032; p<0.05). Bütçe hazırlayıp ona göre hareket edenlerin ($\bar{X}$=18,93) temel finans ve ekonomi bilgisi düzeyi, bir bütçe hazırlayıp ona göre hareket etmeyenlerden ($\bar{X}$=18,50) daha yüksektir.

Katılımcıların İslami finans ürünleri bilgi düzeyi aylık veya haftalık olarak bir bütçe hazırlayıp ona göre hareket edip etmediğine göre anlamlı şekilde farklılık göstermektedir (t=2,666; p=0,008; p<0.05). Bütçe hazırlayıp ona göre hareket edenlerin ($\bar{X}$=19,16) İslami finans ürünleri bilgi düzeyi bir bütçe hazırlayıp ona göre hareket etmeyenlerden ($\bar{X}$=18,70) daha yüksektir.

H_{14}: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi borç ödeme alışkanlıklarına göre farklılık göstermektedir.

Borç ödeyebilme kapasitesi bütçe yapıp gelir ve gider kontrolü yapma ya da gelir ve gideri kontrol altına alma alışkanlığına bağlıdır. Bir başka ifadeyle bütçe yapmayan bireylerin borcunu ödeme konusunda zaman zaman zorluklarla karşılaşmasına neden olabilmektedir. O halde İslami finans okuryazar bireylerin borcunu düzenli bir şekilde ödemesi, borcunu geciktirmemesi gerekmektedir.

Bu hipotez, bağımsız örneklem T-testi ile analiz edilmiş ve ulaşılan sonuçlar Tablo 4.32'de gösterilmiştir.

Tablo 4.32: İslami finans okuryazarlık düzeyinin borç ödeme alışkanlıklarına göre farklılaşmasının belirlenmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Değişkenler	Son 6 ay içerisinde ödemekle yükümlü olduğunuz bir borcunuzu ödeyemediğiniz ya da son ödeme tarihini geçirdiğiniz oldu mu?	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	T	Sd	P
Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	Evet	208	18,79	2,10	0,220	528	0,826
	Hayır	322	18,75	2,26			
İslami Finans Prensipleri Genel Bilgi Düzeyi	Evet	208	8,71	2,07	-2,757	528	0,006*
	Hayır	322	9,21	2,04			
Katılım Bankacılığı Bilgisi	Evet	208	31,83	6,58	3,036	528	0,003*
	Hayır	322	30,07	6,50			
İslami Finans Ürünleri Bilgisi	Evet	208	18,97	1,77	-0,143	528	0,887
	Hayır	322	18,99	2,12			

Yapılan t-testi sonucuna göre; katılımcıların İslami finans prensipleri genel bilgi düzeylerinin son 6 ay içerisinde ödemekle yükümlü oldukları bir borcu ödeyemedikleri ya da son ödeme tarihini geçirdiklerinin olup olmamasına göre farkının istatistiksel olarak anlamlılık gösterdiği saptanmıştır (t-2,757; p=0,006; p<0.05). Son 6 ay içerisinde ödeyemediği veya son ödeme tarihini geçirdiği borcu olmayanların ($\bar{X}$=9,21) İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi, olanlara ($\bar{X}$=8,71) göre daha yüksektir.

Katılımcıların katılım bankacılığı bilgi düzeylerinin son 6 ay içerisinde ödemekle yükümlü oldukları bir borcu ödeyemedikleri ya da son ödeme tarihini geçirdiklerinin olup olmamasına göre farkının istatistiksel olarak anlamlılık gösterdiği saptanmıştır. (t=2,666; p=0,008; p<0.05). Son 6 ay içerisinde ödeyemediği veya son ödeme tarihini geçirdiği borcu olmayanların ($\bar{X}$=30,07) katılım bankacılığı bilgi düzeyi, olanlara ($\bar{X}$=31,83) göre daha düşüktür.

Yapılan analizler sonucunda araştırmanın hipotezlerine ilişkin elde edilen bulguların özet görünümü aşağıdaki gibidir:

Tablo 4.33: Araştırma sonucunun özet görünümü

	İslami Finans Okuryazarlık Düzeyinin Alt Boyutları			
Hipotezler	**Temel Finans ve Ekonomi**	**İslami Finans Prensipleri**	**Katılım Bankacılığı**	**İslami Finans Ürünleri**
H1: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi yaşa göre farklılık göstermektedir.	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul
H2: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi mesleğe göre farklılık göstermektedir.	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul
H3: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul
H4: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi medeni duruma göre farklılık göstermektedir.	Kabul	Kabul	Ret	Kabul
H5: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi aylık gelir durumuna göre farklılık göstermektedir.	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul
H6: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyleri ailelerinde finansal sektörde çalışan birinin olup olmamasına göre farklılık göstermektedir	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul
H7: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyleri banka hesap sahipliğine göre farklılık göstermektedir.	Ret	Kabul	Kabul	Kabul
H8: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi tercih edilen banka türüne göre farklılık göstermektedir.	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul
H9: Faizli bankayla çalışan bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi faizli bankayı tercih etme nedenine göre farklılık göstermektedir	Ret	Ret	Ret	Ret
H10: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi tasarruf davranışına göre farklılık göstermektedir.	Ret	Kabul	Ret	Kabul
H11: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi tasarruf sıklığına göre farklılık göstermektedir.	Ret	Kabul	Ret	Ret
H12: Tasarruf yapmayan bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi gelecekte tasarruf yapıp yapmayacaklarına göre farklılık	Kabul	Ret	Ret	Ret
H13: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi bütçe planı yapıp bu plana göre hareket edip etmediğine göre farklılık göstermektedir.	Kabul	Ret	Ret	Kabul
H14: Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi borç ödeme alışkanlıklarına göre farklılık göstermektedir.	Ret	Kabul	Kabul	Ret

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İslami finans okuryazarlık kavramı henüz literatüre yeni girmiş bir kavram olmakla beraber yapılmış çalışmalar incelendiğinde tek tip tanımının olmadığı dikkat çekmektedir. Ancak bu zamana dek yapılmış tanımlar incelendiğinde İslami finans okuryazarlık kavramı, bireylere İslami finans konusunda bilgi, beceri ve tecrübe kazanımıyla rasyonel kararlar alabilme yeteneğini ifade etmektedir. İslami finans okuryazarlığının kapsamına bakıldığında, katılım bankacılığı, İslami finans prensipleri, İslami finans ürün/hizmetleri ve temel finans ve ekonomi bilgi düzeylerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda İslami finans okuryazarlık düzeyinin bireylerin yalnızca İslami kurallara uygun şekilde çalışan finans sistemine ilişkin bilgi düzeyini ölçmediği, tüm bunların yanında bireylerin temel finans ve ekonomi bilgisine de ışık tuttuğu açıktır. Özellikle Türkiye gibi finans sistemi ikili olan ülkelerde bahsi geçen bu bilgi düzeylerinin birbirinden ayırmak finansal hâkimiyeti ölçme bakımından kapsamı daraltmaktadır. Bu nedenle bu tez çalışmasında Türkiye'de yaşayan bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi dört alt boyutta ele alınarak ölçülmüştür. Bu boyutlar; temel finansal ve ekonomik bilgi düzeyi, katılım bankası bilgi düzeyi, İslami finans prensipleri bilgi düzeyi, İslami finans ürünlerine ilişkin bilgi düzeyi şeklindedir. Elbette ki bu bilgi düzeyi bireylerin cinsiyet, yaş, medeni durum gibi demografik özelliklerine göre farklılaştığı gibi davranış ve tutumlar üzerindeki etkisi de değişebilmektedir. Buradan hareketle bu tez çalışmasında bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi her bir alt boyut için ayrı ayrı olmak üzere demografik özelliklere göre değerlendirilmiş ve ardından da bireylerin mevcut dönemi ve geleceği üzerinde etkili olan bütçeleme ve tasarruf eğilimi üzerindeki etkisi de ölçülmüştür.

Yukarıda bahsedilen amaç doğrultusunda Türkiye'de bulunan 81 ilde yaşayan 18 yaş ve üzeri 530 katılımcıya anket uygulanmıştır. Anket formu dört farklı bölümden oluşmaktadır. Katılımcıların demografik özelliklerinin yer aldığı bölümde; cinsiyet, medeni durum, yaş, meslek, aylık gelir durumu, eğitim seviyesi düzeyine ilişkin sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümde yer alan, bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeylerini belirlemeye dair, sorular sorulmuştur. Üçüncü bölümde,

bireylerin tasarruf davranışlarına ilişkin sorular sorulmuş olup dördüncü bölümde, bireylerin bütçeleme davranışlarına yönelik sorular, yer almıştır.

Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyini değerlendirmek amacıyla kullanılan ölçekte dört alt boyut bulunmaktadır. Bu alt boyutlar; temel finans ve ekonomi bilgisi, İslami finans prensipleri bilgi düzeyi, katılım bankacılığı bilgi düzeyi ve İslami finans ürünleri bilgi düzeyidir. Katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi, üçlü Likert ölçeğine göre hazırlanan 7 adet soru ile saptanmıştır. Katılımcılar bu bilgi düzeyinde en düşük 7, en yüksek 21 puan alabilmektedir. Fakat ankete katılan bireylerin temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi ortalama 18,76 puandır. Katılımcıların İslami finans prensiplerine ilişkin bilgi düzeyi ise beşli Likert ölçeği ile hazırlanmış 4 adet soruyla değerlendirilmiştir. Katılımcılar bu bilgi düzeyinde en düşük 4 puan, en yüksek 20 puan alabilecekken anket verilerinin analizi sonucunda katılımcıların İslami finans prensipleri bilgi düzeyinin ortalama 9,02 puan olduğu görülmüştür. Katılım bankacılığına ilişkin bilgi düzeyini belirleyen ve beşli Likert ölçeğiyle hazırlanan 11 adet soruya verilen cevaplardan katılımcılar en düşük 11 puan, en yüksek ise 55 puan alabilmektedir. Ancak yapılan hesaplamalar sonucunda katılımcıların katılım bankacılığı bilgi düzeyinden 30,76 puan aldığı belirlenmiştir. Son olarak katılımcıların İslami finans ürünlerine yönelik bilgi düzeyi de üçlü Likert ölçeğine göre hazırlanmış 9 adet soru ile hesaplanmıştır. Katılımcılar bu sorulardan en düşük 9, en yüksek 27 puan alabilmektedir. Oysaki katılımcıların bu konudaki puanının 18,98 olduğu ortaya konmuştur.

Çalışma kapsamında bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi çeşitli demografik özelliklere ve tasarruf, bütçeleme davranışına göre de değerlendirilmiştir. Bu kapsamda çalışmada 14 hipotez testi yapılmıştır. Birinci hipotezde bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin yaşa göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Yapılan ANOVA testi sonucu, katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeyi dört alt boyutta (temel finans ve ekonomi düzeyi, İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi, katılım bankacılığı bilgi düzeyi, İslami finans ürünleri bilgi düzeyi) yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Temel ekonomi ve finans bilgi düzeyi, 18-25 yaş aralığındaki bireylerin 26-45 yaş aralığına göre düşüktür. İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi ise, 18-25 yaş aralığındaki bireylerde 26-46 ve üzeri yaş aralığındaki bireylere kıyasla daha düşüktür. Katılım bankacılığı

genel bilgi düzeyine bakıldığında, 18-25 yaş aralığında bulunan bireylerin bilgi düzeyinin 26-45 yaş aralığına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Son olarak 18-25 yaş aralığındaki bireylerin İslami finans ürünleri bilgi düzeyi 31-46 ve üzeri bireylere göre daha düşüktür.

İkinci hipotezde, bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi mesleğe/sektöre göre farklılık gösterip göstermediği ANOVA testi ile sınanmıştır. Yapılan bu test sonucunda bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi dört alt boyutta mesleklere göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Öğrencilerin temel ekonomi ve finans bilgi düzeyi ile İslami finans prensipleri bilgi düzeyi kamu kurumu çalışanı ve özel sektör çalışanına göre düşüktür. Özel sektör çalışanları katılım bankacılığı bilgi düzeyinde öğrenci ve serbest meslek çalışanlarına göre daha düşük bir puana sahipken İslami finans ürünleri bilgi düzeyinde daha yüksek bir puan almıştır.

Üçüncü hipotezde, bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediği ANOVA testi ile irdelenmiştir. Yapılan test sonucu, bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi dört alt boyutta da eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Buna göre temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi; lise veya altı olan katılımcıların, ön lisans mezunu, lisans mezunu ve lisansüstü mezunu olanlardan düşüktür. Aynı zamanda lisansüstü mezunlarının İslami finans prensiplerine ilişkin bilgi düzeyi ile İslami finans ürünleri bilgi düzeyi, eğitim düzeyi lise veya altı, ön lisans ve lisans olanlara göre daha yüksektir. Ancak lisansüstü mezunlarının katılım bankacılığı bilgi düzeyi diğer eğitim düzeyinde (lise veya altı, ön lisans ve lisans) olan bireylere göre daha düşüktür.

Dördüncü hipotezde, katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeyinin medeni duruma göre farklılık gösterip göstermediği bağımsız örneklem T-testi ile analiz edilmiş ve üç alt boyutta da anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Temel finans ve ekonomi bilgisi, İslami finans prensipleri bilgi düzeyi ve İslami finans ürünleri bilgi düzeylerinde evli olanlar bekâr olanlara göre daha başarılıdır.

Beşinci hipotezde, bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin aylık gelir durumuna göre farklılık gösterip göstermediği ANOVA testi ile sınanmıştır. Katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeyi dört alt boyutta da aylık gelir

durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Buna göre gelir düzeyi 5000 TL'den daha az olanların temel finans ve ekonomi bilgisi 5.000-7.999 TL ve 11.000 TL ve üzeri olanlardan daha düşüktür. İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyinde ise 5000 TL'den daha az gelire sahip olan bireylerin 8.000 TL ve üzeri olanlardan daha düşük bir puana sahip olduğu görülmüştür. Bununla beraber 5000 TL'den daha az olanların katılım bankacılığı bilgi düzeyi gelir düzeyi 14.000 TL ve üzeri olanlardan daha yüksektir. Son olarak aylık geliri 17000 TL ve üzeri olan bireylerin İslami finans ürünleri bilgi düzeyi, düzenli geliri olmayan ve aylık geliri 13999 TL'nin altında olan bireylerden daha yüksektir.

Altıncı hipotezde, bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeylerinin ailelerinde finans sektöründe çalışan birinin olup olmamasına göre farklılıklarının anlamlılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi için bağımsız örneklem T-testi yapılmıştır. Test sonucunda katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeyinin ailelerinde finans sektöründe çalışan birinin olup olmamasına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. Ailesinde finansal sektörde çalışan birisi olanların temel finans ve ekonomi bilgisi, İslami finans prensipleri bilgi düzeyi, İslami finans prensipleri bilgi düzeyleri, olmayanlara göre daha yüksektir. Ancak ailesinde finans sektöründe çalışan birisi olmayanların katılım bankacılığına ilişkin bilgi düzeyi, olanlara göre daha yüksek seviyededir.

Yedinci hipotezde, bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeylerinin banka hesap sahipliğine göre farklılık gösterip göstermediği bağımsız örneklem T-testi ile değerlendirilmiştir. Katılımcıların İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi, katılım bankacılığı bilgi düzeyi ve İslami finans ürünleri bilgi düzeyi banka hesap sahipliğine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Buna göre banka hesabı sahipliği katılımcıların İslami finans prensipleri ve ürünleri hakkındaki bilgi düzeyine olumlu katkıda bulunmuşken katılım bankacılığı bilgi düzeyinde tam tersi bir sonuç ortaya konmuştur.

Sekizinci hipotezde, bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin tercih edilen banka türüne göre farklılık gösterip göstermediği ANOVA testi ile sınanmıştır. Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi dört alt boyutta da tercih edilen bana türüne göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Şöyle ki, sadece faizli bankaları tercih

eden katılımcıların İslami finans prensiplerine ilişkin bilgi düzeyi her iki banka türünü de tercih edenlerden; İslami finans ürünleri bilgi düzeyi ise hem sadece katılım bankalarını hem de her iki banka türünü de tercih edenlerden daha düşüktür. Ancak faizli bankaları tercih eden katılımcıların katılım bankacılığı bilgi düzeyi her iki banka türünü de tercih edenlerden daha yüksektir.

Dokuzuncu hipotezde, faizli bankayla çalışan bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin faizli bankayı tercih etme nedenine göre farklılık gösterip göstermediği bağımsız örneklem T-testi ile sınanmıştır. Test sonucuna göre bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin faizli bankayı tercih etme nedenine göre gösterdiği farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir

Onuncu hipotezde, bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin tasarruf davranışına göre farklılık gösterip göstermediği bağımsız örneklem T-testi ile saptanmıştır. Test sonuçlarına göre bireylerin İslami finans prensipleri ve ürünleri bilgi düzeyi tasarruf davranışına göre anlamlı bir farklılığa sahiptir ve tasarruf yapan bireylerin İslami finans prensipleri ve ürünlerine ilişkin bilgi düzeyi tasarruf yapmayanlara göre daha yüksektir.

On birinci hipotezde, bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin tasarruf sıklığına göre farklılık gösterip göstermediği ANOVA testi ile araştırılmıştır. Test sonucuna göre; katılımcıların İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi tasarruf sıklığına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık arz etmektedir. Buna göre her ay düzenli olarak tasarruf yapan katılımcıların İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi, yılda bir defa tasarruf yapanlara göre daha yüksektir.

On ikinci hipotezde, tasarruf yapmayan bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin gelecekteki tasarruf tercihlerine göre farklılık gösterip göstermediği bağımsız örneklem T-testi ile irdelenmiştir. Değerlendirmeye göre, katılımcıların temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi, yakın gelecekte tasarruf planlayıp planlamamasına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yakın gelecek planlaması olan bireylerin temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi, böyle bir planlaması olmayan bireylere göre daha yüksektir.

On üçüncü hipotezde, katılımcıların İslami finans okuryazarlık düzeyinin bütçe yapıp bu bütçeye göre hareket edip etmediğine göre farklılık gösterip göstermediği bağımsız örneklem T-testi ile sınanmıştır. Buna göre, temel finans ve ekonomi bilgi düzeyi ile İslami finans ürünleri bilgi düzeyi; aylık veya haftalık olarak bütçe hazırlayan bireyler için anlamlı farklılık göstermiş olup aynı zamanda bütçe hazırlayan bireylerin bütçe hazırlamayan bireylere göre sonucu daha yüksek çıkmıştır.

On dördüncü hipotezde, bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyinin borç ödeme alışkanlıklarına göre farklılık gösterip göstermediği bağımsız örneklem T-testi ile analiz edilmiştir. Test sonucunda İslami finans okuryazarlık düzeyi bireylerin borç ödeme alışkanlıklarına göre yalnızca İslami finans prensipleri ve katılım bankacılığı düzeyi alt boyutlarında farklılık göstermiştir. Buna göre İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi, son 6 ay içerisinde ödeyemediği veya son ödeme tarihini geçirdiği borcu olmayanların İslami finans prensipleri genel bilgi düzeyi, olanlara göre daha yüksekken katılım bankacılığı bilgi düzeyinde tam tersi bir sonuç elde edilmiştir. Zira son 6 ay içerisinde ödeyemediği veya son ödeme tarihini geçirdiği borcu olmayanların katılım bankacılığı bilgi düzeyi, olanlara göre daha düşüktür.

Özetle, Türkiye'nin İslami finans okuryazarlık düzeyi temel finans ve ekonomi alt boyutunda yüksek, İslami finans prensipleri bilgi düzeyi alt boyutunda düşük, katılım bankacılığı ve İslami finans ürünleri bilgi düzeyi alt boyutlarında orta seviyededir. Demografik özelliklere göre çeşitli farklılıklara sahip bu alt boyutlar bireylerin tasarruf ve bütçeleme eğilimi üzerinde de etkili olabilmektedir. İşte bu nedenle bireylerin gelir ve giderleri arasında denge oluşturabilmesi, harcamalarını gelirine ve planladığı tasarruf miktarına göre yapabilmesi, hem kendi geleceği hem de bakmakla yükümlü olduğu diğer bireylerin geleceğini garanti altına alabilmesi için geleneksel finans ve ekonomi bilgisinin yanı sıra İslami finans sisteminin işleyişi, prensipleri, ürün ve hizmetleri hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bireyler ancak bu şekilde kendi tercihlerine uygun finansal kararlar alabilmekte ve finansal sistemde rol almanın avantajlarından istifade edebilmektedir. Aksi takdirde bireyler finansal sistemin dışında kalarak ya da yeterince işlem yapmayarak hem kendi finanslarını yönetmede başarısız olma ihtimaliyle yüzleşecek hem de ülkenin finansal sistemindeki etkinliğe katkı sağlamayabilecektir.

Tez çalışmasında elde edilen bulgular ışığında;

- Geleneksel finansa ilişkin bilgilendirme, farkındalık oluşturma stratejileri İslami finans çerçevesinde de yapılabilir. Sosyal medyanın aktif kullanılması, katılım bankalarının web sayfalarında blog yazılarının yer alması ayrıca Türkiye Katılım Bankaları Birliğinin web sayfasında İslami finansı anlaşılır şekilde kısaca anlatması ya da videolar paylaşılması yararlı olabilir

- Katılım bankacılığı sektöründe çalışanların İslami finans bilgi düzeyinin artırılması yoluyla müşterilere doğru yönlendirme yapmaları sağlanabilir. Bunun yanı sıra sektör çalışanlarının İslami finans prensiplerini bilen ve benimseyen adaylar arasından seçilmesi daha öngörülü bir işe alım politikası olabilir.

- İslami finans bilgi düzeyine yönelik çalışmalar kapsamında, toplum yararına düzenlenen seminerler ve sempozyumlar düzenlenebilir.

- Üniversitelerde, geleneksel finans derslerinin yanı sıra müfredata İslami finans derslerinin eklenmesiyle İslami finans okuryazarlığın artırılması sağlanabilir.

- Küçük yaşlardaki çocuklara ise okullarda oyun temelli etkinliklerle finansal tutum ve alışkanlıklar kazandırabilir.

KAYNAKÇA

Abdullah, H. R. ve Abdul Razak, A.L.H. (2015). Exploratory research into islamic financial literacy in Brunei Darussalam. *Islamic Financial Literacy*, 59-83. Erişim adresi: DOI:10.13140/RG.2.1.4815.1765.

Abdullah, M. A., Sabar, S., Abu, F. ve Aqilah Ab Wahab, S. N. (2017). Factors determining islamic financial literacy among undergraduates. *Journal of Emerging Economies and Islamic Research (JEEIR), 5*(2), 67-76. Erişim adresi: DOI:10.24191/jeeir.v5i2.8805.

Ahmad, G., Widyastuti, U., Susanti, S., ve Mukhibad, H. (2020). Determinants of the Islamic Financial Literacy. *Accounting*, *6*(6), 961-966. Erişim adresi: DOI:10.5267/j.ac.2020.7.024.

Alkaya, A., & Yağlı, İ. (2015). Finansal okuryazarlık - finansal bilgi, davranış ve tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF öğrencileri üzerine bir uygulama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 8(40), 585-599. Erişim adresi: http://hdl.handle.net/20.500.11787/2338.

Altundere Doğan, M.B. (2020). İslami finans okuryazarlığı ve finansal tercihlere etkisi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 14(1), 69-98. Erişim adresi: https://doi.org/10.46520/bddkdergisi.789957.

Altunbaş, S. T. (2019). İslami finansal okuryazarlık ve helal okuryazarlık ilişkisi. *Istanbul Management Journal*, 86, 57-73. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/imj/issue/45658/572574.

Anderson, C., Kent, J., Lyter, D. M., Siegenthaler, J. K., ve Ward, J. (2000). Personal finance and the rush to competence: Financial literacy education in the US.J*ournal of Family and Consumer Sciences*, *107*(2), 1-18. Erişim adresi: DOI: https://www.isfs.org/documents-pdfs/rep-finliteracy.pdf

Antara, P. M., Musa, R. ve Hassan, F. (2016). Bridging ıslamic financial literacy and halal literacy: The way forward in halal ecosystem. *Procedia Economics and*

Finance, *37*, 196-202. Erişim adresi: DOI: https://doi.org/10.1016/S2212-5671(16)30113-7.

Apan, M ve Ercan, S. (2017). Beş faktör kişilik özelliklerinin finansal okuryazarlık üzerine etkisinin yol analizi ile belirlenmesi: Lisans düzeyindeki işletme öğrencileri üzerine bir araştırma. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *8*(16), 177-202. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/bartiniibf/issue/32570/361882

Atkinson, A. ve Messy, F. A. (2011). Assessing financial literacy in 12 countries: an OECD/INFE international pilot exercise. *Journal of Pension Economics & Finance*, *10*(4), 657-665. Erişim adresi: https://econpapers.repec.org/paper/crpwpaper/115.htm

Ayçilek, M.A., Ayrıçay, Y. ve Bekereci, N.E. (2021). İslami finansa diyanet personelinin bakış açısı üzerine bir araştırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 67-89. Erişim adresi: DOI: https://doi.org/10.47147/ksuiibf.949969

Bağcı, H. ve Arabacı, S. M. (2019). Finansal okuryazarlık düzeyinin ve finansal okuryazarlığı etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *BMIJ*, *7*(3), 68-88. Erişim adresi: DOI: http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v7i3.1232

Barış, S. ve Şahin M. (2018). Kamu çalışanlarında finansal okuryazarlık. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 79-97. Erişim adresi: DOI: https://doi.org/10.19129/sbad.346

Başpınar, A. (2005). Finansal analiz tekniklerinin sigorta şirketi mali tablolarına uygulanması. *Maliye Dergisi*, *149*(1), 5-35. Erişim adresi: https://hmb.gov.tr/maliye-dergisi-sayi-149-mayis-aralik-2005

Baştürk, F. H. (2019). Finansal okuryazarlık düzeyi ile sigortalı olma arasındaki ilişkinin incelenmesi. *KOCATEPEİİBF Dergisi*, Aralık 2019, 21(2), 82-97. Erişim adresi: DOI: https://doi.org/10.33707/akuiibfd.567902

Bayrakdaroğlu, A. ve Bilge, S. (2018). Kadınlarda finansal eğitimin finansal okur-yazarlık üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19(42 Kadın Çalışmaları Özel Sayısı), 97-120. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobbiad/issue/39183/428868

Bayram, F. ve Temizel, F. (2011). Finansal okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) öğrencilerine yönelik bir araştırma. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 73-86. Erişim adresi: https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php

Baysa, E. ve Kraca, S.S. (2016). Finansal okuryazarlık ve banka müşteri segmentasyonları üzerine bir uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (71), 109-126. Erişim adresi: DOI: https://doi.org/10.25095/mufad.396702

Bekereci, N.E., Ayrıçay, Y. ve Kök, D. (2018). İslami finansal okuryazarlık: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde bir alan araştırması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (33), 45-60. Erişim adresi: DOI: https://doi.org/10.30794/pausbed.402475

Bildirici Çalık, E. (2021). Katılım bankası personelinin islami finansal bilgi düzeyinin ve faizsiz bankacılık ilkelerine duyarlılığının ölçülmesine yönelik bir araştırma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 0(52), 361-392. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1859410

Bozçelik, E.E. (2020). Sosyal hizmet merkezi çalışanlarının finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi: Efeler Sosyal Hizmet Merkezi örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 49, 467-494. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/yyusbed/issue/57069/804692

Bozkurt, E., Toktaş, Y. ve Altıner, A. (2019). Türkiye'de tasarruf ve finansal okuryazarlık üzerine bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(72), 1580-1605. Erişim adresi: DOI: https://doi.org/10.17755/esosder.518727

Ceylan, M. A. (2020). *Finansal okuryazarlığa etki eden faktörler: Türkiye'de sağlık sektöründe ampirik bir çalışma.* Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. Erişim adresi: http://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11363/2251/624900.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Coşkun, S. (2016). Üniversite öğrencilerinin finansal davranış ve tutumlarının belirlenmesi: Finansal okuryazarlık algıları üzerine bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 2248-2258. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/itobiad/issue/24659/260263

Çakır, M. ve Erdoğan, A. (2020) *Türkiye'de katılım banka müşterilerinin İslami finans okuryazarlığı ve yatırım tercihlerine etkiler*. 12th International Conference on Islamic Economics & Finance, İstanbul. Erişim adresi: https://hdl.handle.net/20.500.12436/2883

Çam, A. V. ve Barut, A. (2015). Finansal okuryazarlık düzeyi ve davranışları: Gümüşhane Üniversitesi Önlisans Öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Global Journal of Economics and Business Studies, 4*(7), 63-72. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumusgjebs/issue/7495/98758

Çelik, F. ve Eroğlu, İ. (2018). İktisadi ve sosyal boyutuyla İslamda çalışma. S. Erdoğan, A. Gedikli ve D.Ç. Yıldırım (Ed.), *Uluslararası İslam Ekonomisi, Finans ve Etik Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı* (ss.124-133). İstanbul: Basım Pazıl Reklam, Danışmanlık, Matbaa ve Organizasyon. Erişim adresi: https://www.isefe.org/dosyalar/arsiv/2018_1/ISEFE-SPRING-TAM.pdf

Çelik, M. ve Dağ, M. (2018). Yatırım teşvikleri nedir? Kavram ve kapsamı üzerine bir değerlendirme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 863- 875. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/598110

Çiftçi, H. (2004). Türk sigorta sektörünün sorunları; DEA analizi ile Türk Sigorta şirketlerinin etkinlik düzeylerinin belirlenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal*

Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(1), 121-149. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50150

Çolak, Ö. F. ve Öztürkler, H. (2012). Tasarrufun belirleyicileri: Küresel tasarruf eğiliminde değişim ve Türkiye'de hanehalkı tasarruf eğiliminin analizi. *Bankacılar Dergisi*, *82*, 3-44. Erişim adresi: https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/colak.pdf

Çömlekçi, İ. (2017). İslami finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi: Katılım bankaları müşterileri üzerine bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 16(63), 1423-1439. Erişim adresi: https://doi.org/10.17755/esosder.304175

Dal, N. E. (2017). Tüketim toplumu ve tüketim toplumuna yöneltilen eleştiriler üzerine bir tartışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9(19), 1-21. Erişim adresi: https://doi.org/10.20875/makusobed.311006

Denk, Z., Demir, Ö. ve Sezgin, E. E. (2018). Kartlı ödeme sistemlerinin finansal davranış ve tutum üzerindeki etkisi: Elazığ-Malatya ili AVM müşterileri örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *28*(1), 187-202. Erişim adresi: https://doi.org/10.18069/firatsbed.387874

Durak, İ., Öncü, M.A., Kartal, O. (2020). Measuring islamic financial literacy and discovering its relations with entrepreneurship among university students in Turkey. *Bilimname Dergisi*, (42), 215-242. Erişim adresi: DOI: http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.819736

Durmuş, H. (2022). *İslam iktisadı tüketim anlayışı: İsraf perspektifinden değerlendirme.* Orion Akademi: Ankara. Erişim adresi: https://isefam.sakarya.edu.tr/wp-content/uploads/2022/10/3-ISLAM-IKTISADI-TUKETIM-ANLAYISI 4.pdf

Durmuş, M. E. ve Yardımcıoğlu, F. (2018). İlahiyat öğrencileri ne kadar İslami finans okuryazarı?. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(1),

167-183. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1022953

Ecer, K. (2022). Dinî yönelimin finansal davranışlar üzerine etkisi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 7(18), 246-262. Erişim adresi: DOI: https://doi.org/10.25204/iktisad.971891

Eken, M. H. (2008). Tüketicilerin aşırı borçluluk ve finansal dışlanma nedenleri. *Maliye ve Finans Yazıları*, *1*(79), 61-80. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/150807

Erden, E. ve Kaya, M. (2022). Perakende sektörü çalışanlarının finansal okuryazarlık düzeylerinin analizi. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 6(1), 105-128. Erişim adresi: https://ijbemp.com/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=b277f6d5-4804-4420-b922-06512f15d38e.pdf&key=62185

Er, B. ve Çetintaş, M. (2018). İşçilerde finansal okuryazarlık: Finansal bilgi, tutum ve davranış eksenli bir araştırma. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 61-71. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/519176

Er, B., Şahin, Y. E., ve Mutlu, M. (2017). Finansal eylem ve finansal okuryazarlık: Üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, *54*(630), 75-88. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/787817

Er, B. ve Taylan, A. E. (2017). Lise öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(14), 297-317. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/399487

Esmer, Y. ve Dayı, F. (2021). Akademisyenlerin finansal tutum ve davranışlarının incelenmesine yönelik bir araştırma. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, *16*(61), 1-19.Erişim adresi: https://doi.org/10.19168/jyasar.646714

FODER, (2021). *Bilgi Toplumunda Finansal Faktörler ve Finansal Okuryazarlık, Erişim* adresi: https://www.fo-der.org/bilgi-toplumunda-finansal-faktorler-ve-finansal-okuryazarlik/

Gökmen, H. (2012). *Finansal okuryazarlık*. Hiperlink Yayınları: İstanbul

Gönen, E. ve Özmete, E. (2007). Finansal refah: Finansal yönetim sürecinden duyulan tatmin, finansal davranışlar ile öz-saygı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *11*(11), 57-69. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/198247

Görmüş, Ş., Albayrak, A. ve Yabanlı, A. (2021). *Yaşayan ve gelişen katılım bankacılığı*. TKBB Yayınları: İstanbul. Erişim adresi: https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Yasayan-ve-Gelisen-Katilim-Bankaciligi.pdf

Güngör, H.Y. ve Güleç, R. (2021). Muhafazakârlık tutumunun finansal davranışlara etkisi Adıyaman ilindeki kamu personeli üzerine bir araştırma. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(12), 1-14. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2006288

Güvenç, H. (2017). Öğretim programlarımız da finansal okuryazarlık. *İlköğretim Online*, 16(3), 935-948. Erişim adresi: DOI: https://doi.org/10.17051/ilkonline.2017.330233

Hastings, J.S., Madrian, B.C., Skimmyhorn, W.L. (2012). Financial Literacy, Financial Education and Economic Outcomes, NBER Working Paper 18412, Erişim adresi: http://www.nber.org/papers/w18412

Holzmann, R. (2010). *Bringing financial literacy and education to low and middle Income Countries: The need to review, adjust, and extend current wisdom. SP discussion paper*. No. 1007. World Bank, Washington, DC. Erişim adresi: https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/27828

İnceoğlu, M. (2011). *Tutum algı iletişim*. Siyasal Kitabevi: Ankara.

Kaymakçı, T. ve Yılmaz, H. (2021). Finansal davranışlar ve finansal okuryazarlık ilişkisi. *Akademik Hassasiyetler*, 8(15), 141-164. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1588769.

Kefela, G. T. (2010). Promoting access to finance by empowering consumers - Financial literacy in developing countries. *Academic Journals*, 5(5), 205-212. Erişim adresi: https://academicjournals.org/journal/ERR/article-full-text-pdf/275B9894039

Kılıç, Y., Ata, H.A. ve Seyrek, İ.H. (2015). Finansal okuryazarlık: Üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 66, 129-150. Erişim adresi: DOI: https://doi.org/10.25095/mufad.396535

Kıran, F., Bozkurt, Ö. Ç. ve Hakan, T. (2018). Finansal okuryazarlık ve girişimcilik niyeti arasındaki ilişki: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, *1*(1), 29-51. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/574885

Kocabıyık, T. ve Teker, T. (2018). Finansal okuryazarlık: Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *2*(2), 117-144. Erişim adresi: https://doi.org/10.30692/sisad.440645

Lusardi, A. (2008). Financial literacy: An essential tool for informed consumer cho, NBER working paper series, working paper No: 14084, 1-29. Erişim adresi: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w14084/w14084.pdf

Marcolin, S. ve Abraham, A. (2006). *Financial liter Financial literacy research: curr ch: current liter ent literature and futur e and future oppor e opportunities tunities*. University of Wollongong Research Online, Faculty of Commerce – Papers, Faculty of Business and Law. Erişim adresi: https://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1233&context=commpapers.

Münyas, T. (2021). Mali müşavir adaylarının finansal okuryazarlık tutum ve davranışlarıyla ilgili bir inceleme. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, *20*(62), 223-244. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1144457

OECD (2014). PISA 2012 Results: Students and Money (Volume VI): Financial Literacy Skills for the Twenty-First Century. Erişim adresi: https://www.oecd.org/pisa/keyfindings/PISA-2012-results-volume-vi.pdf

Rahim, S. H. A., Rashid, R. A., Hamed, A. B. (2016). Islamic financial literacy and its determinants among university students: An exploratory factor analysis. *International Journal of Economics and Financial Issues*, *6*(7), 32-35. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/364002

Remund, D. L. (2010). Financial Literacy Explicated: The Case for a ClearerDefinition in an Increasingly Complex Economy. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 276-295. Erişim adresi: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x

Saray, Ö. ve Güngör, S. (2023). İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi: Tokat ili üzerine bir alan araştırması, *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (54), 309-333. Erişim adresi: https://doi.org/10.30794/pausbed.1097723

Sarıgül, H. (2019). *A'dan Z'YE finansal okuryazarlık*. Der Yayınları: İstanbul

Sohn, S. H., Joo, S. H., Grable, J. E., Lee, S. ve Kim, M. (2012). Adolescents' financial literacy: The role of financial socialization agents, financial experiences, and money attitudes in shaping financial literacy among *South Korean Youth. Journal of Adolescence*, 35(4), 969-980. Erişim adresi: http://fpperformancelab.org/wp-content/uploads/Adolescents-Financial-Literacy-The-Role-of-Financial-Socialization-Agents-Financial-Experiences-and-Money-Attitudes-in-Shaping-Financial-Literacy-Among-South-Korean-Youth.pdf

Şener, O. ve Akın, F. (2010). Özel emeklilik fonları ve Türkiye'de bireylerin bireysel emeklilik sistemine giriş kararlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi üzerine bir araştırma. *Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, *29*(2), 291-321. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3877

Türkiye Bankalar Birliği, (2019). *Finansal Okuryazarlık Nedir,* Erişim adresi: https://foy.tbb.org.tr/finansal-okuryazarlik-nedir

Ünal, S. ve Düger, Y. S. (2015). Akademik personelin finansal gönenç hâli ile finansal davranış eğilimi arasındaki ilişkiye yönelik ampirik bir araştırma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(1), 213-226. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/528488

Ünal, S. ve Koyun, S. (2020). Finansal tutum ve yaşam tatmininin demografik faktörlerle ilişkisi: Örnek olay incelemesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), 26-32. Erişim adresi: https://www.ibaness.org/bnejss/2020_06_03/04_Unal_and_Koyun.pdf

Widjaja, I., Arifin, A., Setini, M. (2020). The effects of financial literacy and subjective norms on saving behavior. *Management Science Letters*, *10*(15), 3635-3642. Erişim adresi: DOI:10.5267/j.msl.2020.6.030

Xu, L. ve Zia, B. (2012). *Financial literacy around the World An Overview of the evidence with practical suggestions for the ay forward.* Policy Research Working Paper 6107, The World Bank Development Research Group. Erişim adresi: https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=112001112005004078019122008114018071021009053038065056030046107063104046009119037058030098068000103106030002039026028072113114119116124071086093076002088003127005093096117086001094105116026&EXT=pdf&INDEX=TRUE

Yelghi, A. (2019). Uluslararası tahvil piyasasının ekonomi üzerindeki etkisi; G7 Ülkeleri örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*, 94-122. Erişim adresi: https://doi.org/10.17336/igusbd.618201

Yıldırım, D. ve Özbek, A. (2021). Erken dönem ekonomi eğitimi ve finansal sosyalizasyonun finansal okuryazarlık düzeyine etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *23*(2), 694-710. Erişim adresi: https://doi.org/10.32709/akusosbil.860749

Yıldız, M. (2020). Bireylerin İslami finans okuryazarlık düzeyi ve katılım bankası tercihi: Türkiye değerlendirmesi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(4), 730-744. Erişim adresi: DOI : 10.29106/fesa.801508

Yıldız, M. ve Bozkurt, İ. (2020). Finansal okuryazarlık seviyesi ile mobil bankacılık kullanımı arasındaki ilişkinin tespiti: Türkiye örneği. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, *12*(23), 693-709. Erişim adresi: https://doi.org/10.14784/marufacd.785898

Yıldız, M. ve Ismael Mohammed Alı Qublan, A. (2022). Determining the level of Islamic finance literacy: A research on feas and fis stundents. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 500-515. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2554984

Yiğitbaş, Ş., Temeloğlu, E., ve Şimşek, A. (2020). Ortaöğretim çağındaki gençlerde finansal eğitimin finansal okuryazarlık üzerindeki etkisi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 411-432. Erişim adresi: https://doi.org/10.21733/ibad.798756

EKLER

EK 1. Soru Formu
Sayın Katılımcı

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Bilgen Bereket tarafından yürütülen "**Bireylerin İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi ile Bütçeleme ve Tasarruf Eğilimi: Türkiye Değerlendirmesi** " başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır.Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Bölüm-Katılımcıların Demografik Özellikleri

D1. Cinsiyetiniz?
( ) Erkek ( )Kadın

D2. Medeni durumuz?
( )Evli ( )Bekar

D3.Yaşınız?
( ) 18-25 ( ) 26-30 ( ) 31-35 ( ) 36-40 ( ) 41-45 ( ) 46 ve üzeri

D4.Mesleğiniz nedir?
( )Öğrenci
( )Kamu kurumu çalışanı
( )Özel sektör çalışanı
( )Serbest meslek sahibi
( ) Emekli
( )İş arıyorum

D5.Aylık geliriniz ne kadar?
( )5.000TL'den az
( )5.001-8.000 TL
( )8.001-11.000 TL
( )11.001-14.000 TL
( )14.001-17.000 TL
( )17.001-20.000 TL
( )20.000 TL' den daha fazla
( )Düzenli bir gelirim yok

D6.Eğitim seviyeniz?

( )Lise altı
( )Lise mezunu
( )Ön lisans mezunu
( )Lisan mezunu
( )Lisansüstü mezunu

D7. Ailenizde finansal sektörde (banka, katılım bankası, finans kurumu) çalışan var mı?

( ) Evet ( ) Hayır

D8. Her hangi bir bankada hesabınız var mı?

( ) Evet ( )Hayır

D9. Cevabınız "Evet" ise cevaplayınız. Hangi banka ile çalışıyorsunuz?

( ) Katılım Bankası ( ) Faizli Banka ( ) Katılım Bankası ve Faizli Banka

D10. Cevabınız "Faizli Banka" ise cevaplayınız. Faizli banka ile çalışma sebebiniz nedir?

( ) Kişisel tercihim ( )Maaşımın/Bursumun/kredimin yattığı banka olduğu için faizli bankayla çalışıyorum.

2.Bölüm- Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi ile İslami Finansal Okuryazarlık Soruları

	Temel Finans ve Ekonomi Bilgisi	**Doğru**	**Yanlış**	**Fikrim Yok**
F1	Borsa, hisse senetlerinin alınıp satıldığı organize bir piyasadır.			
F2	Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinde sürekli bir düşüş durumunu ifade etmektedir.			
F3	Bir mala olan talep artarsa o malın fiyatı yükselir.			
F4	İhracat, bir ülkede yerleşik kişi ve kurumların diğer ülkelerden mal satın almasıdır.			
F5	Döviz kuru, ulusal bir paranın, diğer bir ulusal para cinsinden ifadesidir.			
F6	Tasarruf, gelirin tüketilmeyen kısmıdır.			
F7	Bir şirkete ait olan hisse senedinin alınması o şirkete ortak olmak demektir.			

İSLAMİ FİNANS PRENSİPLERİ GENEL BİLGİ DÜZEYİ

S1. Varsayalım ki 50.000 TL'ye katılım bankasından finansman sağlayarak bir araç satın alacaksınız. Bu işlem neticesinde taksitler halinde katılım bankasına 53.000 TL geri ödeyeceksiniz. (dosya masrafı vb. giderler hariç) Anapara üzeri ödeyeceğiniz bu miktarın mahiyeti sizce nedir?
( ) Faiz ( ) Enflasyon Farkı ( ) Komisyon ( ) Katılım bankasının karı ( ) Fikrim Yok

S2. Düşünün ki 100.000 TL'niz var ve bu parayı yatırımcılık yönü çok kuvvetli olan ancak hiç sermayesi olmayan bir arkadaşınıza mudarebe akdi (bir kişinin sermaye diğer kişinin emek şeklinde ortak olduğu akit) çerçevesinde veriyorsunuz ve bu iş neticesinde kar elde ediyorsunuz. Sizce bu kar taraflar arasında ne şekilde dağıtılır?
( ) O günkü faiz oranına göre ( ) Başta anlaşılan orana göre ( ) Karın tamamı işi yapanın olur
( ) Elde edilen kar sermaye sahibinin olur, girişimciye maaş ödenir ( ) Fikrim Yok

S3. Varsayalım ki girişimci bir arkadaşınızla 10'ar bin lira ortaya koyarak ortak oluyorsunuz. Ancak işi arkadaşınız yürüttüğü için elde edilen karın %30'u sizin, %70'i arkadaşınızın olması konusunda anlaşıyorsunuz. Bir yıl sonunda 1.000 lira kar elde ederseniz size düşen kar miktarı kaç lira olur?
( ) 100 TL ( ) 70 TL ( ) 700 TL ( ) 300 TL ( ) Fikrim Yok

S4. Katılım bankaları herhangi bir mala ihtiyaç duyan ancak malı almaya yeterli parası olmayan müşterisinin ihtiyacını gidermek için sizce aşağıdaki yöntemlerden hangisini uygulamaktadırlar?
( ) Hibe olarak verme ( ) Faizli kredi verme ( ) Peşin alıp müşteriye vadeli satma
( ) İhtiyaç kredisi verme ( ) Fikrim yok

	Katılım Bankacılığı Bilgisi	**Tamamen Katılıyorum**	**Katılıyorum**	**Fikrim Yok**	**Katılmıyorum**	**Kesinlikle Katılmıyorum**
KB1	Katılım bankalarının alıp sattıkları şeylerin dinen meşru olması gerektiğini düşünmüyorum.					
KB2	Katılım hesaplarının zarar etmesinin mümkün olmadığını düşünüyorum.					
KB3	Katılım bankalarının, katılım hesaplarına dağıttıkları gelirlere faiz denmektedir.					
KB4	Murabaha işleminin fıkha uygun olması için bir malın alınıp satılmasına gerek yoktur.					
KB5	Katılım bankalarının piyasadaki payı (**büyüklük ve yaygınlık açısından**) faizli bankaların payına yakın olduğunu düşünüyorum.					
KB6	Katılım bankalarının en az kullandıkları finansman yönteminin murabaha olduğunu düşünüyorum.					
KB7	Katılım bankalarının devlet güvencesi altında olmadığını düşünüyorum.					
KB8	Katılım bankaları İslami prensiplere göre çalışan bankalardır.					
KB9	Katılım bankaları, katılım hesabına para yatıran müşterilerine kar garantisi vermektedirler.					
KB10	Katılım bankalarının sadece Müslümanlara hizmet verdiklerini düşünüyorum.					
KB11	Türkiye'de kamu katılım bankasının bulunmadığını düşünüyorum.					

	İslami Finans Ürünleri Bilgisi	Doğru	Yanlış	Fikrim Yok
İF1	**Murabaha,** malın maliyetinin müşteriye bildirilmeden üzerine kâr eklenerek satılması demektir.			
İF2	Para peşin mal veresiye satım akdine **selem** denmektedir.			
İF3	**Sukuk,** ticari bir varlığın menkul kıymetleştirilerek sertifikalar aracılığıyla satımıdır.			
İF4	**Mudarebe,** bir taraftan sermaye, diğer taraftan işletme olmak üzere oluşturulan emek-sermaye ortaklığını ifade eder.			
İF5	İslami sigortacılığın diğer adı **tekafül** sigortacılığıdır.			
İF6	İslami sigortacılıkta primler gönüllük esasına göre toplanmaktadır.			
İF7	**Müşareke** sadece bir tarafın sermayeye katıldığı ortaklık türüdür.			
İF8	**Finansal kiralama (Leasing),** bir malın yatırımcı tarafından satın alınması yerine, bir leasing şirketi tarafından alınıp, yatırımcıya belirli bir dönem kiralanmasıdır.			
İF9	**İstisna' akdi,** üretilmesi talep edilen ancak nitelikleri belli olmayan eserlerin satışı üzerine kurulan bir akittir.			

3.BÖLÜM- BİREYLERDE TASARRUF VE BÜTÇELEME İLE İLGİLİ SORULAR

TASARRUF DAVRANIŞLARI

T1.Tasarruf yapıyor musunuz?
( )Evet, Yapıyorum. ( )Hayır, Yapmıyorum

T2.Tasarruf yapıyorsanız ne kadar sıklıkla tasarruf yapıyorsunuz?
( )Her ay ( ) 3 ayda bir ( ) 6 ayda bir ( )Yılda bir defa

T3.Tasarruf yapmıyorsanız, bunun nedeni nedir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
( )Yeterli gelirim yok.
( )Borçlarımdan dolayı
( )Çalışmadığım için
( )Aileme (anne-babama) destek olduğumdan
( ) Alışveriş alışkanlıklarımdan dolayı
( )Bankalara ve diğer finans kurumlarına güvensizlik
( )Tasarrufa ihtiyacım olmadığından yani yeterli varlığa sahip olduğum için
( )Hayat pahalılığı, ekonomik kriz vs. nedenlerden
( )Tasarruf dışında yatırımlarım var
( )Diğer belirtiniz…….

T4.Tasarruf yapmaktaki (tasarruf sahibi olmada) nedeniniz nedir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)
( )Çocuklarım için (eğitim ve gelecekleri için).
( )Beklenmedik durumlara (hastalık, işsizlik vs.) karşı güvence olması için
( )Emeklilik için (emeklilik döneminde maaşım düşeceğinden)
( )Evlilik/tatil gibi nedenlerden dolayı
( )Faiz geliri elde etmek için
( )Aile geleneği, özel bir nedeni yok
( ) Gelecekte yüksek bir hayat standardı için
( )Ev/araba almak için
( )Diğer belirtiniz…….

T5.Tasarruf yapıyorsanız aylık tasarruf miktarınız ortalama ne kadardır?
( ) 0 – 500 TL ( ) 501 – 1000 TL ( ) 1001 – 2000 TL ( )2001 – 3000 TL ( ) 3001 – 4000 TL ( ) 4001 – 5000 TL ( )5001 TL ve üzer

T6.Tasarruf yapıyorsanız, tasarruflarınızı ne şekilde değerlendiriyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)
( )Yastık altı altın
( )Bankada altın hesabı
( )Banka (Vadesiz Hesap)
( )Banka (Vadeli Hesap)
( )Döviz
( )Bireysel emeklilik fonları
( )Repo
( ) Hisse senedi
( ) Devlet Tahvili/Hazine Bonosu
( )Diğer varsa belirtiniz……

T7.Tasarrufunuz yoksa yakın gelecekte tasarruf yapmayı planlıyor musunuz?
( )Evet ( ) Hayır

T8.Gelecekte tasarruf yapmayı planlıyorsanız, bu ne kadar zaman sonra olabilir?
( )1-3 ay ( ) 3-6 ay ( )6-12 ay ( ) 1 yıl ve üzeri

T9.Çevrenizdeki insanların(akraba, arkadaş, komşu) tasarruf yapıyor olması, sizin tasarruf davranışınızı etkiler mi?
( )Evet, etkiler. ( )Hayır, etkilemez.

T10.Aşağıda tabloda bulunan soruları cevaplayınız.

İFADELER	**Kesinlikle Katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Kararsızım**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle Katılıyorum**
Tasarruf yaparım, çünkü tasarruf yapmak benim için kolay.					
Ürün ya da hizmet satın alırken gerçekten gerekli olup olmadığını düşünürüm					
Ürün ya da hizmet satın alırken fiyat karşılaştırması yaparım					
Tasarruf yapabilmek için harcamalarımı azaltmayı hedeflerim.					
Harcama yaparken gelirimi ve bütçemi göz önünde bulundururum**.**					
Param olduğunda hemen harcarım.					
Haftalık/aylık bütçe yaparım.					
Gördüğümde hoşlandığım şeyi hemen satın alırım					

BÜTÇELEME DAVRANIŞLARI

1. Aylık veya haftalık olarak bir bütçe hazırlayıp ona göre hareket eder misiniz?

☐Evet ☐Hayır

2. Aşağıda yer alan ifadeleri kendiniz için düşünerek işaretleyiniz. (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

☐Gelir ve gider kalemlerimi göz önünde bulundurarak plan yaparım.
☐ Gelirimden fazla bir harcama yapmam.
☐ Gereksiz yere harcama yapmaktan uzak dururum.
☐Alışveriş yapmaya gitmeden önce bir alışveriş listesi hazırlarım.
☐Yapmış olduğum harcamaları not alırım, takibini yaparım.
☐ Aylık ödemelerimi takip eder, ödemelerimi son ödeme tarihlerinde önce yaparım.
☐Günlük harcamalarımda ay sonundaki fatura ödemelerim için para ayırırım

3. Son 6 (altı) ay içerisinde ödemekle yükümlü olduğunuz bir borcunuzu ödeyemediğiniz ya da son ödeme tarihini geçirdiğiniz oldu mu?

☐Evet ☐Hayır

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0003-0105-1443
Adı Soyadı	Bilgen BEREKET
Doğum Yeri	Elazığ
Doğum Tarihi	26.05.1987

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölüm	İktisat

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Bankacılık ve Finans

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	-

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı kurum/pozisyon	Elazığ Batı Kitap ve Kırtasiye Mağazası/Satış Danışmanı 2018-2019
Çalıştığı kurum/pozisyon	Elazığ Doğukent Ortaokulu/Matematik Öğretmeni (Ücretli) 2015-2016
Çalıştığı kurum/pozisyon	Elazığ Güneş Sigorta/Danışman

KATILDIĞI

Sempozyum	13.Çevre Sorunlarına Öğrenci Yaklaşımı/Sunum/ODTÜ
Staj	Anadolu Bank Yatırım/İstanbul
Eğitim	Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği/İstanbul
Eğitim/Sertifika	Fırat Üniversitesi-Pedagojik Formasyon Eğitimi/Elazığ

İLETİŞİM

Mail/Telefon	bilgen.bereket@hotmail.com